

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кафедра пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт

ПОЖЕЖНА ТАКТИКА

Курс лекцій

Частина II

Для здобувачів вищої освіти,
які навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти
в галузі знань 26 «Цивільна безпека»
за спеціальністю 261 «Пожежна безпека»

Харків 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кафедра пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт

ПОЖЕЖНА ТАКТИКА

Курс лекцій

Частина II

Для здобувачів вищої освіти,
які навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти
в галузі знань 26 «Цивільна безпека»
за спеціальністю 261 «Пожежна безпека»

Харків 2023

Рекомендовано до друку рішенням
кафедри пожежної тактики
та аварійно-рятувальних робіт
НУЦЗ України
(протокол від 18.09.2023 р. № 2)

Укладачі: А. А. Лісняк, Д. П. Дубінін, Ю. М. Сенчихін, С. М. Шевченко,
Ю. І. Гапоненко

Рецензенти: **Поляков С. В.**, заступник начальника Головного управління
з реагування на надзвичайні ситуації ГУ ДСНС України
у Луганській області;
кандидат технічних наук, доцент **В. О. Собина**, начальник
кафедри організації та технічного забезпечення аварійно-
рятувальних робіт факультету цивільного захисту
НУЦЗ України.

Пожежна тактика: курс лекцій. Частина II / Укладачі:
А. А. Лісняк, Д. П. Дубінін, С. М. Шевченко, Ю. М. Сенчихін,
Ю. І. Гапоненко. – Х: НУЦЗУ, 2023. – 149 с.

Навчальне видання включає: вивчення системи управління (керівництво)
силами і засобами під час гасіння пожеж; особливості проведення оперативних
дій під час гасіння пожеж у цивільних будівлях; організація і проведення так-
тичної підготовки в пожежно-рятувальних підрозділах ДСНС.

Курс лекцій призначений для підготовки здобувачів вищої освіти за пер-
шим (бакалаврським) рівнем вищої освіти у галузі знань 26 «Цивільна безпе-
ка» за спеціальністю 261 «Пожежна безпека», практичних працівників пожеж-
но-рятувальних підрозділів ДСНС, а також може бути корисним викладачам
закладів вищої освіти ДСНС.

ЛЕКЦІЯ 1. ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ І ЗАСОБАМИ. КЕРІВНИК ГАСІННЯ ПОЖЕЖІ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 1.1. Сутність управління силами та засобами під час гасіння пожежі
- 1.2. Порядок отримання допуск до самостійного виконання обов'язків КГП
- 1.3. Принципи управління силами та засобами на пожежі й системи його забезпечення
- 1.4. Зміст та аналіз діяльності керівника гасіння пожежі
- 1.5. Організація пожежогасіння у районах постійних обстрілів в умовах ведення бойових дій
Завдання для самостійної роботи

1.1 Сутність управління силами та засобами під час гасіння пожежі

Управління (далі - керівництво) силами та засобами на пожежі - діяльність КГП і Штабу на пожежі, яка здійснюється з метою успішного ведення оперативних дій залежно від обстановки.

Керівництво гасіння пожежі залежно від кількості сил і засобів ОРС ЦЗ, що прибули на пожежу, здійснює:

- за умови роботи одного підрозділу - старша за посадою особа цього підрозділу;
- за умови роботи двох і більше підрозділів - старша за посадою особа підрозділу, у районі виїзду якого (на об'єкті, що обслуговується на підставі договорів) виникла пожежа, або старша за посадою особа органу управління гарнізону ОРС ЦЗ, яка має допуск до керівництва гасіння пожежі.

Старша за посадою особа органу управління або підрозділу, визначена в пункті 2 глави 9 цього розділу (*СТАТУТУ дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж. Наказ МВС України № 340 від 26 квітня 2018 року – далі СТАТУТ дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ під час гасіння пожеж*), яка прибула на пожежу, де вже задіяні сили і засоби ОРС ЦЗ, зобов'язана:

- оцінити обстановку та встановити правильність організації оперативних дій з рятування людей і гасіння пожежі;
- визначити необхідність залучення додаткових сил і засобів до місця пожежі.

Якщо КГП не забезпечує управління оперативними діями сил та

засобів з рятування людей і гасіння пожежі, старша за посадою особа, визначена в пункті 2 глави 9 цього розділу (*СТАТУТ дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ під час гасіння пожеж*), яка прибула до місця пожежі, повинна взяти керівництво гасіння пожежі на себе.

Моментом прийняття на себе керівництва гасінням пожежі старшою за посадою особою, визначеною в пункті 2 глави 9 цього розділу (*СТАТУТ дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ під час гасіння пожеж*), є оголошення свого рішення КГП, оповіщення НШ, НТ та НОД на пожежі або віддання на місці пожежі наказу щодо управління силами та засобами.

Інформування учасників гасіння пожежі про зміну КГП здійснюється всіма доступними способами та засобами одразу після прийняття цього рішення за формою: «Прийняв керівництво гасінням пожежі на себе! (Зазначити позивний)».

Інформація про зміну КГП невідкладно передається до ПЗЧ (ОКЦ), де диспетчер робить відповідний запис в оперативно-службовій документації.

Старша за посадою особа, яка виконує обов'язки КГП, за потреби відбуття до місця іншої пожежі, на яку оголошено вищий номер виїзду, або небезпечної події, що може призвести до більш тяжких наслідків, зобов'язана призначити нового КГП.

Залежно від обстановки на пожежі для управління силами і засобами пожежно-рятувальних підрозділів КГП може організовувати Штаб на пожежі та оперативні дільниці.

Під час роботи на пожежі трьох і більше відділень на основних пожежно-рятувальних автомобілях призначається НТ.

У разі раптової зміни обстановки на пожежі та неможливості своєчасного отримання наказів від КГП керівник оперативної дільниці (ланки, відділення) повинен діяти самостійно, керуючись вимогами цього Статуту, з подальшою доповіддю КГП.

1.2 Порядок отримання допуск до самостійного виконання обов'язків КГП

Відповідно до *СТАТУТУ дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ під час гасіння пожеж* КГП можуть бути посадові особи органів управління та підрозділів гарнізону ОРС ЦЗ, які отримали (підтвердили) в установленому порядку допуск до самостійного виконання обов'язків КГП.

Порядок отримання допуску до самостійного виконання обов'язків КГП викладено в (*Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Наказ МВС України № 116 від 10 лютого 2022 року*).

Допуск до самостійного виконання обов'язків КГП надається поса-

довим особам, виключний перелік яких визначається *СТАТУТОМ дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ під час гасіння пожеж*.

Начальники територіальних органів ДСНС, їх перші заступники та заступники з реагування на НС отримують допуск до самостійного виконання обов'язків КГП на загальних підставах.

Командири відділень ПРП і керівники інших первинних тактичних ПРП отримують допуск до самостійного виконання обов'язків КГП за умови проходження професійного навчання та підвищення кваліфікації в установлені терміни.

Допуск до самостійного виконання обов'язків КГП надається терміном на чотири роки та підтверджується кожні чотири роки. Дострокове підтвердження допуску до самостійного виконання обов'язків КГП проводиться в разі призначення особи на посаду, що передбачає вищий рівень підготовки, або неналежного виконання нею обов'язків КГП.

Допуск до самостійного виконання обов'язків КГП скасовується в разі призначення особи на посаду, що не входить до переліку, визначеного *СТАТУТОМ дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ під час гасіння пожеж*, та в разі не складення посадовою особою заліку для підтвердження допуску до самостійного виконання обов'язків КГП.

Отримання допуску до самостійного виконання обов'язків КГП посадовими особами, які за своєю посадою можуть виконувати обов'язки КГП, передбачає:

- самостійну підготовку за затвердженою програмою та складання заліку для отримання допуску до самостійного виконання обов'язків КГП або його підтвердження;
- перевірку комісією гарнізону виконання програми самостійної підготовки посадовими особами, їх професійної придатності до самостійного виконання обов'язків КГП;
- надання (підтвердження) начальником територіального органу ДСНС, начальниками АРФ ЦП, навчального закладу допуску до самостійного виконання обов'язків КГП посадовим особам підпорядкованих органів та підрозділів.

Начальник територіального органу ДСНС як начальник гарнізону організовує заходи з надання (підтвердження) допуску до самостійного виконання обов'язків КГП посадовим особам органів та підрозділів ДСНС гарнізону, для чого:

- утворює комісію гарнізону з перевірки професійної придатності посадових осіб до самостійного виконання обов'язків КГП (далі - комісія) для перевірки повноти виконання посадовими особами програми самостійної підготовки та їх придатності до самостійного виконання обов'язків КГП, призначає персональний склад комісії;
- затверджує програми самостійної підготовки відповідних

категорій посадових осіб, які можуть виконувати обов'язки КГП, списки посадових осіб, які мають проходити самостійну підготовку за цими програмами, та графік складання заліку на право отримання (підтвердження) допуску до самостійного виконання обов'язків КГП;

- приймає рішення щодо дострокового складання заліку посадовими особами підпорядкованих органів та підрозділів на підтвердження допуску до самостійного виконання обов'язків КГП в разі призначення їх на вищі посади або неналежного виконання ними обов'язків КГП;

- видає наказ про надання (підтвердження) посадовим особам підпорядкованих органів та підрозділів допуску до самостійного виконання обов'язків КГП після успішного складання ними заліку на придатність до самостійного виконання обов'язків КГП;

- скасовує допуск до самостійного виконання обов'язків КГП особам підпорядкованих органів та підрозділів у разі призначення їх на посади, що не входять до переліку, визначеного [Статутом дій під час гасіння пожеж](#), та в разі нескладення заліку для підтвердження допуску до самостійного виконання обов'язків КГП.

Допуск до самостійного виконання обов'язків КГП особовому складу АРФ ЦП, навчальних пожежно-рятувальних частин, у яких здійснюється чергування відділень на основних пожежно-рятувальних автомобілях, надають начальники цих АРФ ЦП або навчальних закладів, для чого вони:

- організують самостійну підготовку посадових осіб, які можуть виконувати обов'язки КГП;

- направляють посадових осіб, які можуть виконувати обов'язки КГП, для складання комісії заліку на отримання (підтвердження) допуску до самостійного виконання обов'язків КГП, за погодженням із начальником гарнізону;

- видають наказ про надання (підтвердження) особовому складу допуску до самостійного виконання обов'язків КГП на підставі витягів із протоколів засідань комісії про складання заліку на придатність до самостійного виконання обов'язків КГП;

- скасовують допуск до самостійного виконання обов'язків КГП особам у разі призначення їх на посади, що не входять до переліку, визначеного *СТАТУТОМ дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ під час гасіння пожеж*, та в разі нескладення заліку для підтвердження допуску до самостійного виконання обов'язків КГП.

Склад комісії:

- голова комісії - заступник начальника територіального органу ДСНС з реагування на НС;

- члени комісії:

- начальник управління (відділу) реагування на НС

територіального органу ДСНС;

- начальник ОКЦ;
- заступник начальника ОКЦ з питань оперативного реагування;
- старші помічники начальників чергових змін ОКЦ (з питань оперативного реагування).

Комісія здійснює такі заходи:

- перевіряє відповідно до затвердженого графіка повноту виконання посадовими особами програми самостійної підготовки, приймає заліки на їх професійну придатність до самостійного виконання обов'язків КГП, за результатами складає протокол, який має бути підписаний більшістю членів комісії та головою комісії (висновки комісії гарнізону вважаються легітимними, якщо на засіданні були присутні 2/3 її складу);

- подає начальнику територіального органу ДСНС (начальнику АРФ ЦП) пропозиції щодо надання (підтвердження) допуску до самостійного виконання обов'язків КГП посадовим особам, які успішно склали заліки на професійну придатність до самостійного виконання обов'язків КГП, і скасування допуску до самостійного виконання обов'язків КГП посадовим особам, які не склали залік.

Під час складання заліку на допуск до самостійного виконання обов'язків КГП начальником територіального органу ДСНС та його заступником з реагування на НС комісію тимчасово очолює перший заступник начальника територіального органу ДСНС.

Під час складання заліку на допуск до самостійного виконання обов'язків КГП командирами відділень і начальниками караулів (змін) у складі комісії має бути старший помічник начальника відповідної чергової зміни ОКЦ (з питань оперативного реагування).

Програми самостійної підготовки осіб, які за посадою можуть виконувати обов'язки КГП, розробляються за категоріями:

- керівники первинних та основних тактичних ПРП;
- начальники ПРП, посадові особи ДПРЗ, районних управлінь (відділів) територіального органу ДСНС;
- посадові особи ОКЦ та управлінь (відділів) реагування на НС територіального органу ДСНС.

Програми самостійної підготовки мають передбачати вивчення посадовими особами положень [Статуту дій під час гасіння пожеж](#), питань тактики гасіння пожеж, управління силами і засобами під час гасіння пожеж, а також самостійного виконання обов'язків КГП під час навчань.

Управління (відділ) реагування на НС територіального органу ДСНС:

- веде облік особового складу гарнізону, який має допуск до самостійного виконання обов'язків КГП;

- складає списки особового складу, який має проходити самостійну підготовку;
- готує графік складання особовим складом заліку на право отримання (підтвердження) допуску до самостійного виконання обов'язків КГП;
- розробляє програми самостійної підготовки осіб, які за посадою можуть самостійно виконувати обов'язки КГП;
- здійснює контроль за станом виконання програм самостійної підготовки осіб, які за посадою можуть самостійно виконувати обов'язки КГП;
- організовує роботу комісії.

1.3 Принципи управління силами та засобами на пожежі й системи його забезпечення.

За своєю сутністю діяльність КГП на пожежі полягає у відпрацюванні (розробці та прийнятті) рішень на оперативні дії пожежно-рятувальних підрозділів (далі – підрозділи) та в організації їх успішного виконання. Будь-яке рішення – є вольова дія КГП, що спрямована на процес прийняття рішення. Із психологічної точки зору, прийняте рішення КГП, у всіх випадках, є процес мислення, що виявляється у різновидності пізнавальної діяльності зі здійснення оперативного управління підрозділами під час виконання ними оперативного завдання.

Зміст управління підрозділами на пожежі включає в себе прийняття рішення КГП на оперативні дії та організацію їх виконання у встановлений час.

Усі рішення, які приймає КГП, можна класифікувати за двома основними ознаками: *оперативно-тактичною* та *психологічною*.

За оперативно-тактичною ознакою на основі теорії управління, рішення, що приймає КГП, можна поділити на наступні групи:

– *інформаційні рішення*, що включають у себе висновки за оцінкою всієї інформації (про достовірність інформації, яка поступає від різних осіб у процесі гасіння пожежі, про прийняття розрахункової лінійної швидкості поширення вогню на даній пожежі для розрахунку сил та засобів, про прогнозовану динамічність пожежі і визначення місця спрямування оперативних дій підрозділів для локалізації та ліквідації пожежі та ін.);

– *організаційні рішення* (рішення на загальну організаційну структуру системи керування (управління) гасінням даної пожежі, системи зв'язку оперативного керування підрозділами у процесі гасіння даної пожежі, організаційну структуру розподілу сил та засобів за оперативними позиціями, оперативними дільницями та секторами під час гасіння даної пожежі, яка особа начальницького складу повинна очолити керування силами та засобами на конкретних ділянках та ін.);

– *керівні рішення* (яку і кому слід віддати команду, наказ, розпорядження на оперативні дії підрозділів). Вони являють собою віддання чітких, стислих та зрозумілих розпоряджень, що визначають мету, оперативні задачі, зміст та особливості оперативних дій кожного підрозділу, який бере участь у гасінні даної пожежі, організацію ефективного контролю за їх виконанням, а також можуть передбачати можливі зміни первинних розпоряджень, наказів та команд, які було віддано.

Процес опрацювання будь-яких оперативно-управлінських рішень – це цілеспрямована переробка інформації про обстановку на певній пожежі, що постійно змінюється, у команду та своєчасне віддання наказів, розпоряджень та команд виконавцям.

За психологічними ознаками рішення КГП можуть бути таких типів: *врівноважені, імпульсивні, інертні, ризиковані та обережні*.

Життя свідчить про те, що практичний досвід та освітянський ценз допомагає усунути крайнощі, підвищують рівень впевненості та категоричності під час відпрацьовування рішень тим або іншим КГП. Під час підготовки КГП необхідно відпрацьовувати у нього навички пошуку та знаходження рішень врівноваженого типу. Це досягається тільки у процесі безперервної його тактичної та психологічної підготовки.

Основний принцип керування (управління) оперативними діями підрозділів на пожежах. Визначальними у виборі тієї або іншої форми керування (управління) силами та засобами є обстановка на пожежі, розміри пожежі, наявність сил та засобів та інші елементи обстановки і умови на пожежі. Будь-яка система керування гасінням пожеж під час здійснення функцій оперативного управління підрозділами повинна базуватися на основному принципі керування – **єдиноначальності**.

Принцип єдиноначальності керування передбачає безсуперечне та повне підпорядкування на пожежі всіх підрозділів тільки одній особі – **КГП**.

Будь-яка система керівництва гасінням пожеж під час здійснення функцій оперативного управління підрозділами повинна базуватися на загальних принципах керівництва, але основним принципом все ж є принцип єдиноначальності керівництва, який передбачає безсуперечне та повне підпорядкування на пожежі всіх підрозділів тільки одній особі – керівнику гасіння пожежі. Це визначено Кодексом цивільного захисту України (*пункт 4, стаття 80, глава 16, розділ 6*), де вказано: «Керівництво гасінням пожежі здійснює старша за посадою особа центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, яка прибула до місця пожежі. Усі пожежно-рятувальні підрозділи і частини, що залучаються до гасіння пожежі, підпорядковуються керівникові гасіння пожежі», а також [Статутом дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж \(пункт 3 глави 8 розділу 2\)](#), де вказано: «КГП є єдиноначальником і йому підпорядковуються всі

підрозділи, служби та інші сили, які залучено до гасіння пожежі. КГП забезпечує організацію робіт з рятування людей, гасіння пожежі, безпеку особового складу, збереження пожежно-рятувальної техніки та оснащення. Ніхто не має права втручатися в дії КГП або відмінити його накази під час управління оперативними діями сил і засобів з рятування людей і гасіння пожежі, не взявши на себе керівництво гасінням пожежі в порядку, визначеному в пункті 5 глави 8 розділу 2 Статуту». Принцип єдиноначальності ставить КГП у незалежне становище від інших посадових осіб і дає можливість успішно керувати підрозділами в процесі гасіння пожежі.

Керування гасінням пожежі здійснює старша за посадою особа начальницького складу підрозділів ОРС ЦЗ, яка прибула до місця пожежі й має відповідний допуск до самостійного виконання обов'язків КГП. Усі підрозділи, служби та інші сили, що залучаються до гасіння пожежі, підпорядковуються КГП. Ніхто, крім уповноважених на те посадових осіб органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ, не має права втручатися в його дії. Принцип єдиноначальності ставить КГП у незалежне становище від інших посадових осіб і дає можливість успішно керувати підрозділами у процесі гасіння пожежі.

Законодавчі акти з питань пожежогасіння, наділяючи КГП великими правами, покладають на нього і велику відповідальність. Він несе повну відповідальність за успішне виконання оперативних задач підрозділами на пожежі. Відповідає за організацію робіт з рятування людей, гасіння пожежі, безпеку особового складу та збереження пожежно-рятувальної техніки та оснащення.

Разом з тим, не можна успішно керувати оперативними діями на пожежі, не спираючись на творчість та ініціативу особового складу пожежно-рятувальних підрозділів.

Отже, другий бік принципу єдиноначальності – необхідність вміло сполучати його з ініціативою і творчістю особового складу підрозділів під час гасіння пожежі. Будь-яка ініціатива та самостійність повинні бути розумними, доцільними і скеровуватися на визначення найкращих способів та шляхів досягнення загальної мети, яку поставив КГП перед підрозділами. На таку ініціативу і самостійність здатні лише грамотні, рішучі, вольові командири, які мають відмінну підготовку та практичний досвід.

Керуванню (управлінню) силами та засобами притаманні деякі загальні принципи, які визначають найбільш доцільні дії командирів (що виступають у ролі КГП), такі як рішучість і наполегливість у прийнятті рішень, ідейна впевненість, принциповість, дисциплінованість, відвертість, почуття нового та творчий підхід до справи, уміння впливати на своїх підлеглих та оперативно здійснювати свої функції.

Знання сутності принципів та уміння використовувати їх у будь-якій обстановці є необхідним елементом знань та практичних навичок

начальницького складу, який організовує та здійснює керування оперативними діями підрозділів на пожежах.

Системи керування (управління) силами та засобами на пожежі. Організаційна система оперативного керування (управління) силами та засобами у великій мірі залежить від кількості та виду сил та засобів ОРС ЦЗ, що залучаються, та інших спеціальних служб міста і об'єкта, а також обстановки, що склалася, та умов на пожежі.

У будь-якій системі оперативного керування є керівна ланка (КГП або КГП і штаб на пожежі) та діючі сили та засоби (якими керують), тобто підрозділи і служби, які беруть участь в оперативній роботі. А також канали зв'язку між ними, якими в один бік поступає інформація до КГП про обстановку на пожежі та інформація про хід виконання оперативних задач, а в інший – накази та розпорядження від КГП учасникам гасіння пожежі на ведення оперативних дій.

У практиці розрізняють такі системи оперативного керування (управління):

- система керування під час роботи на пожежі одного пожежно-рятувального підрозділу (караулу);
- система керування під час роботи на пожежі декількох караулів;
- система керування при створенні на пожежі штабу.

Система керування силами та засобами під час роботи на пожежі одного пожежно-рятувального підрозділу (караулу). У цій системі керування керівником гасіння є старший начальник, який очолює підрозділ (старша посадова особа цього підрозділу). Він керує оперативними діями підрозділу через командирів, які входять до його складу, та, у свою чергу, керують підлеглим їм особовим складом, який виконує роботи на оперативних позиціях з гасіння пожежі (рис. 1.1).

Така система керування оперативними діями є найбільш поширеною під час гасіння невеликих і нескладних пожеж, на гасіння яких залучаються сили та засоби одного караулу пожежно-рятувальної частини.

Система керування силами та засобами під час роботи на пожежі декількох підрозділів (караулів). У цій системі, тобто під час роботи на пожежі декількох підрозділів (двох і більше), керівником гасіння пожежі є старший начальник, який очолює підрозділ пожежно-рятувальної частини, у районі виїзду (на об'єкті) якої виникла пожежа, або посадова особа, призначена відповідно до порядку, встановленого у гарнізоні ОРС ЦЗ.

У цих умовах для зручності керування (управління) силами та засобами, що прибули на пожежу, КГП створює оперативні дільниці (ОД) та призначає з осіб, які очолюють підрозділи, начальників оперативних дільниць (НОД). Під час роботи на пожежі трьох і більше відділень на основних пожежно-рятувальних автомобілях КГП призначає начальника тилу (НТ) з числа середнього або молодшого начальницького складу пожежно-рятувального підрозділу, яким може бути найбільш досвідчений

командир відділення, в районі виїзду якого виникла пожежа.

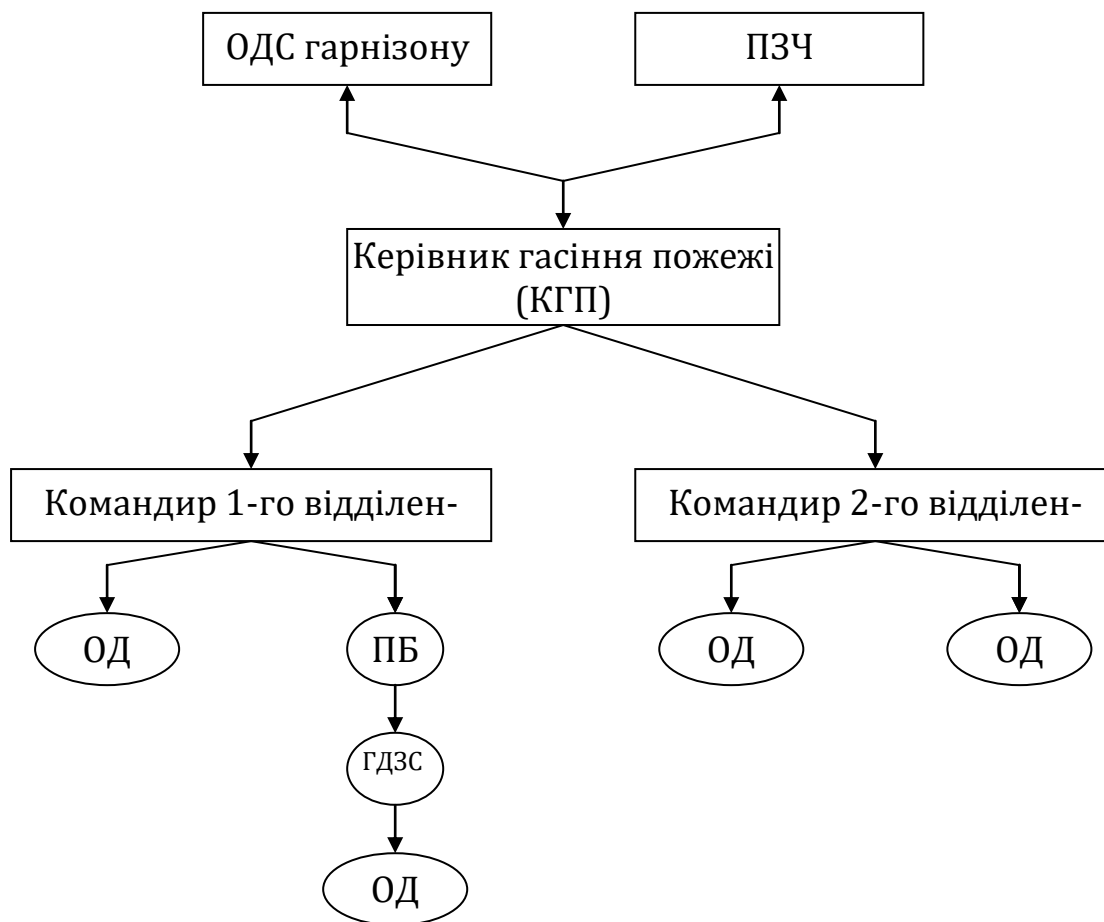

Рисунок 1.1 – Система керування під час роботи на пожежі одного пожежно-рятувального підрозділу (караулу)

У цій системі КГП керує оперативними діями підрозділів, що прибули на пожежу, через призначених ним начальників оперативних ділянок, які керують своїми підрозділами через командирів відділень та ланок газодимозахисної служби (ГДЗС), виконуючи поставлені КГП задачі з гасіння даної пожежі (рис. 1.2).

Через начальника тилу КГП вирішує питання розстановки пожежно-рятувальних автомобілів на джерела водопостачання та забезпечення безперебійної подачі вогнегасних засобів на оперативні позиції на пожежі.

Така система керування оперативними діями є найдоцільнішою під час гасіння пожеж середніх і недостатньо складних за специфікою технології виробництв, на гасіння яких залучаються сили та засоби двох або декількох пожежно-рятувальних підрозділів. У цьому випадку штаб на пожежі не створюється.

Система керування силами та засобами при створенні штабу на пожежі. Керування підрозділами здійснюють за цією системою тоді, коли вони прибувають на пожежу за підвищеним номером виклику і ство-

рюється штаб на пожежі. Керівником гасіння пожежі є, як правило, начальник гарнізону або його заступник за напрямом реагування на надзвичайні ситуації, або старший оперативний начальник (старша посадова особа) вищестоящего територіального органу ОРС ЦЗ, якщо він прибув на пожежу.

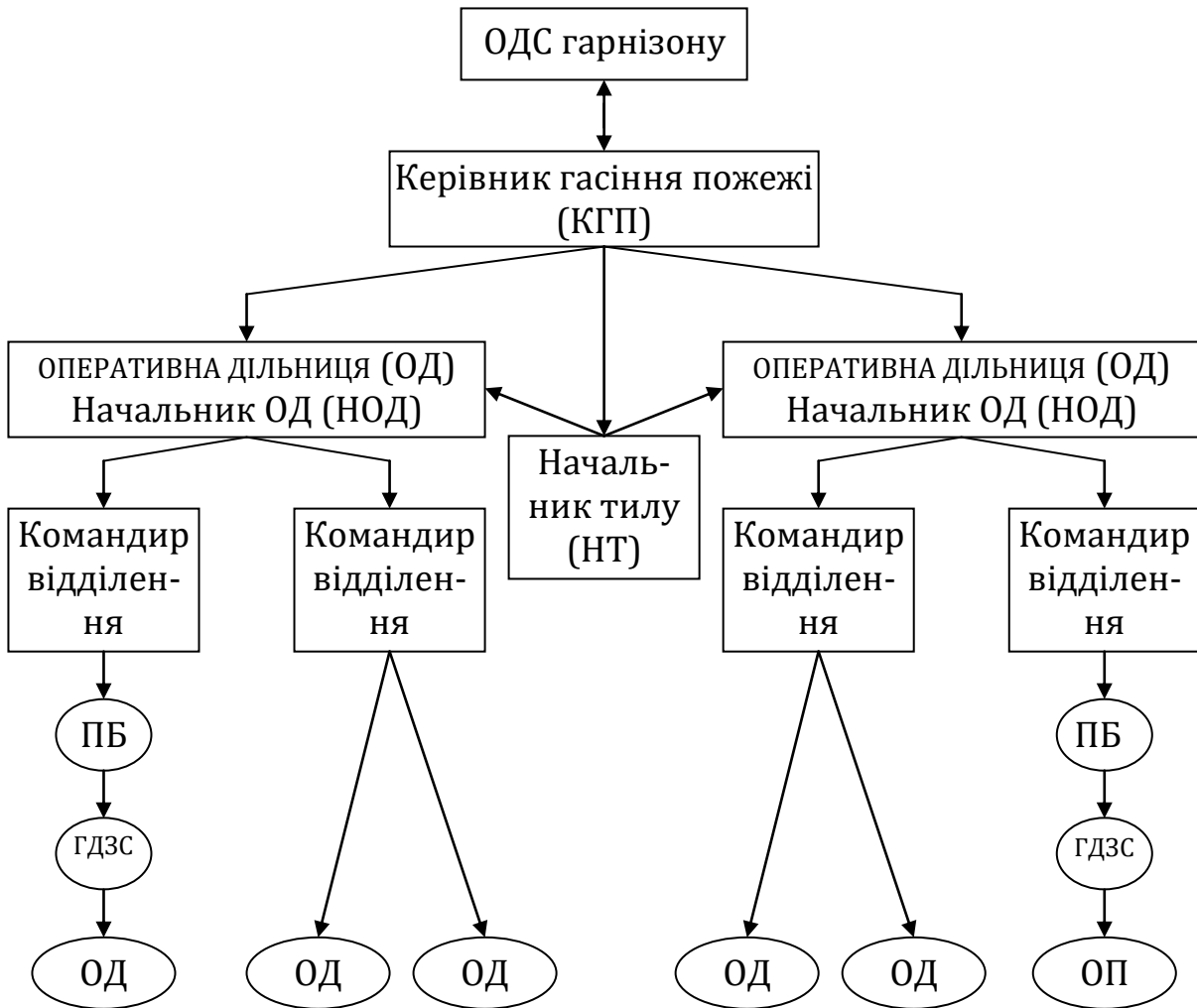

Рисунок 1.2 – Система керування під час роботи на пожежі декількох підрозділів (караулів)

Практика показує, що під час роботи на пожежі 5–8 відділень та при складній оперативній обстановці один КГП не в змозі ефективно здійснювати керування цими підрозділами, тому що одній людині у цих випадках важко опрацювати увесь обсяг інформації, яка надходить до нього. У цих випадках КГП створює тимчасовий орган управління – **штаб на пожежі**, начальник якого є заступником КГП, та оперативні дільниці, а за необхідності, й оперативні сектори (ОС).

У цій системі КГП здійснює керування оперативними діями підрозділів, які беруть участь у гасінні пожежі, і роботою служб міста (об'єкта)

на пожежі через начальника штабу (НШ) та начальників оперативних ділень (секторів), НОД.

Основну роль у керуванні силами та засобами у складі штабу відіграє **начальник штабу**, який забезпечує виконання рішень КГП, очолює штаб і відповідає за його роботу. Він збирає відомості про обстановку на пожежі, узагальнює їх та аналізує, готує пропозиції КГП з керування оперативними діями, а також реалізує і контролює виконання рішень КГП через НОД (НОС), НТ та керівників служб міста (об'єкта) (рис. 1.3).

Начальник тилу, який входить до складу штабу на пожежі, організовує та керує роботою тилу згідно рішень і розпоряджень КГП та НШ, якому він безпосередньо підпорядковується. За великих обсягах роботи з організації та керування оперативними діями тилу на допомогу НТ можуть виділятися помічники та організовуватися групи тилу по зустрічі та розстановці підрозділів на джерела водопостачання, а також по забезпеченню безперебійної роботи пожежно-рятувальної техніки та подачі вогнегасних речовин до місця пожежі.

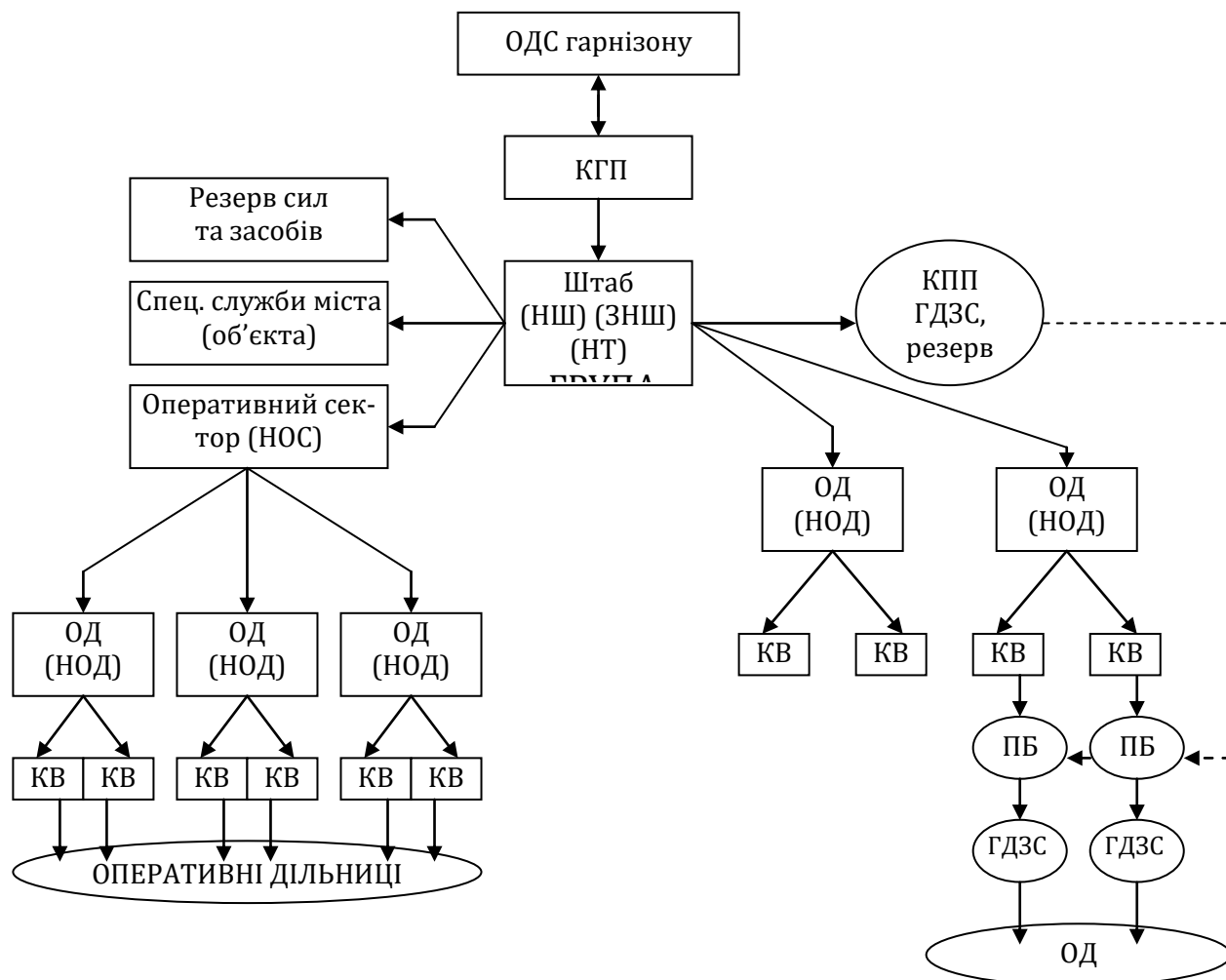

Рисунок 1.3 – Система керування при створення штабу на пожежі

Керування підрозділами на оперативних позиціях здійснюють (як і у попередній системі керування) **начальники ОД** через безпосередніх командирів підрозділів і направляють всю їх оперативну роботу на безумовне виконання розпоряджень КГП та НШ.

Така система керування силами та засобами здійснюється на великих і складних пожежах, коли на їх гасіння залучаються сили та засоби за підвищеними номерами виклику, підрозділи на основних та спеціальних пожежно-рятувальних автомобілях, аварійні бригади спеціальних служб міста (об'єкта), військові підрозділи, а також сили та засоби інших гарнізонів ОРС ЦЗ.

Отже, розглянуті системи керування (управління) силами та засобами під час гасіння пожеж, різних за розмірами та складністю, є основними і найбільш поширеними у практиці пожежогасіння (рис. 1.1 – 1.3). Вони постійно удосконалюються у процесі гасіння пожеж.

Дії старшого начальника (старшої посадової особи органу управління, пожежно-рятувального підрозділу), який прибув на пожежу

Старший начальник, який прибув на пожежу та може виступати в ролі КГП, несе відповідальність за хід її гасіння і наслідки, незалежно від того, прийняв він керування на себе чи ні.

Звідси випливає, що по прибуттю на пожежу старший оперативний начальник повинен оцінити обстановку пожежі та дії КГП, який організовує її гасіння, і зробити необхідні практичні висновки. У цьому плані він знайомиться з обстановкою на пожежі, визначає можливості її зміни, оцінює її і приймає рішення на оперативні дії. Також визначає, чи достатньо сил та засобів, що прибули до місця виклику, для повного гасіння пожежі. Після цього аналізує рішення КГП з організації оперативних дій. Якщо рішення КГП правильні або мають незначні недоліки, то старший оперативний начальник керування гасінням пожежі на себе може не приймати.

Якщо КГП, який організовує гасіння пожежі, неправильно оцінив обстановку, а отже прийняв невірне рішення і не забезпечує управління силами та засобами, то старший оперативний начальник повинен прийняти керування гасінням пожежі на себе. Про своє рішення прийняти керування гасінням пожежі на себе він оголошує КГП, який організовує гасіння пожежі, і сповіщає НШ, НТ та НОД, якщо вони створені на пожежі. Віддання старшим начальником наказу (розпорядження) КГП або, минаючи його, іншим особам, які беруть участь у гасінні пожежі, є моментом прийняття керування гасінням пожежі на себе.

Необхідно також пам'ятати, що у разі раптової зміни обстановки на пожежі та неможливості своєчасного отримання наказу (розпорядження) від КГП начальники підрозділів повинні діяти самостійно, виявляючи розумну ініціативу, з подальшою доповіддю про свої дії КГП. Відсутність наказів КГП не може бути виправданням бездіяльності начальників (командирів).

За необхідності виїзду до місця іншої пожежі (події), що робить неможливим виконання старшим оперативним начальником, який здійснює керування силами та засобами, обов'язків КГП, він зобов'язаний призначити нового КГП. Інформація про це надається до ПЗЧ (ОДС), де робиться відповідний запис в оперативній документації. У цьому випадку за наслідки гасіння пожежі відповідає особа, яку призначено КГП.

1.4 Зміст та аналіз діяльності керівника гасіння пожежі

1.4.1 Загальні положення

КГП можуть бути посадові особи органів управління та підрозділів гарнізону ОРС ЦЗ, які отримали (підтвердили) в установленому порядку допуск до самостійного виконання обов'язків КГП.

Перелік посадових осіб органів управління та підрозділів гарнізону ОРС ЦЗ, які можуть виконувати обов'язки КГП:

- начальник територіального органу ДСНС, його перший заступник та заступник за напрямком реагування на надзвичайні ситуації;
- начальник управління (відділу) реагування на надзвичайні ситуації територіального органу ДСНС, його заступники, особовий склад та працівники цього управління (відділу);
- начальник оперативно-координаційного центру, його заступник з питань оперативного реагування та старші помічники (помічники) начальників змін з питань оперативного реагування;
- особовий склад та працівники чергових змін оперативно-координаційного центру, які за своїми функціями виїжджають до місця пожежі та керують оперативними діями пожежно-рятувальних підрозділів;
- начальники міських (районних) управлінь (відділів, секторів) територіального органу ДСНС;
- начальники державних пожежно-рятувальних загонів та їх заступники;
- начальники відділів (секторів) реагування на надзвичайні ситуації державних пожежно-рятувальних загонів, їх заступники, особовий склад і працівники цих відділів (секторів);
- начальники аварійно-рятувального загону спеціального призначення та загону технічної служби територіального органу ДСНС, аварійно-рятувального формування ДСНС центрального підпорядкування, їх перші заступники та заступники за напрямком реагування на надзвичайні ситуації, якщо в структурних підрозділах цих формувань здійснюється чергування відділень на основних пожежно-рятувальних автомобілях або пожежному кораблі (катері);
- керівники структурних підрозділів аварійно-рятувального загону спеціального призначення, загону технічної служби територіального органу ДСНС, аварійно-рятувального формування ДСНС центрального

підпорядкування, у яких здійснюється чергування відділень на основних пожежно-рятувальних автомобілях або пожежному кораблі (катері);

- начальники пожежно-рятувальних частин (постів), командири пожежного корабля (катера) та їх заступники;

- начальники караулів пожежно-рятувальних частин (постів), чергових змін частини спеціальної пожежної техніки, групи рятувальних робіт і пожежогасіння, у яких здійснюється чергування відділень на основних пожежно-рятувальних автомобілях або пожежному кораблі (катері);

- інженери з пожежно-рятувальних робіт пожежно-рятувальних частин;

- командири відділень на основних пожежно-рятувальних автомобілях.

КГП є єдиначальником і йому підпорядковуються всі підрозділи, служби та інші сили, які залучено до гасіння пожежі. КГП забезпечує організацію робіт з рятування людей, гасіння пожежі, безпеку особового складу, збереження пожежно-рятувальної техніки та оснащення.

Ніхто не має права втручатися в дії КГП або відмінити його накази під час управління оперативними діями сил та засобів з рятування людей і гасіння пожежі, не взявши на себе керівництво гасінням пожежі в порядку, визначеному в пункті 5 глави 8 цього розділу.

КГП зобов'язаний:

- провести розвідку, оцінити обстановку, визначити вирішальний напрямок та організувати оперативні дії сил і засобів на пожежі, поінформувати ПЗЧ (ОКЦ);

- визначити необхідну кількість сил і засобів для проведення оперативних дій на пожежі. У разі необхідності викликати додаткові сили і засоби та організувати їхню зустріч;

- організувати та особисто очолити рятування людей, використовуючи для цього наявні сили і засоби, ужити заходів щодо запобігання паніки;

- організувати (за потреби) знеструмлення об'єкта, відключення його від газопостачання;

- залежно від обстановки створити Штаб на пожежі, визначити місце його розташування, призначити НШ, НТ, НОД, інформацію за допомогою засобів радіозв'язку довести до відома всіх учасників гасіння;

- створити за потреби оперативні дільниці на пожежі, визначити завдання їх керівникам;

- безперервно слідкувати за обстановкою на пожежі та приймати рішення відповідно до її зміни;

- організувати введення в дію сил і засобів, що прибувають, з урахуванням обраного вирішального напрямку, забезпечити безперебійну подачу вогнегасних речовин на гасіння пожежі;

- створити резерв сил і засобів та організувати на тривалих пожежах позмінну роботу особового складу для його відпочинку і переодягання в сухий одяг тощо;

- у разі залучення на пожежу значної кількості сил і засобів виділити в розпорядження НТ помічників, за потреби організувати групу тилу, забезпечити її транспортом і засобами зв'язку;

- організувати (за потреби) пункт медичної допомоги;

- організувати (за потреби) контрольно-пропускні пункти для контролю за входом до задимленої (зараженої) зони та виходом з неї сил і засобів залучених служб;

- установити взаємодію з аварійними службами населеного пункту (об'єкта), які залучаються до гасіння пожежі;

- організувати за можливості евакуацію майна;

- інформувати Штаб на пожежі про прийняті рішення на оперативні дії сил і засобів, а також про місце свого перебування;

- під час гасіння пожежі підтримувати постійний зв'язок із ПЗЧ (ОКЦ) та періодично інформувати про обстановку та прийняті рішення. Під час інформування вказати точну адресу пожежі та назву об'єкта, що горить (горіло), місце виникнення пожежі, її орієнтовну площу, необхідність рятування (евакуації) людей чи тварин, скільки їх врятовано (евакуйовано), чи є небезпека розвитку пожежі, загроза вибуху, дані про викид радіоактивних або небезпечних хімічних речовин, які сили і засоби введено в дію, чи потрібні додаткові сили і засоби;

- у разі прибуття на пожежу старшої за посадою особи, доповісти про обстановку, прийняті рішення для гасіння пожежі та рятування людей, які сили і засоби зосереджено на місці пожежі, уведено в дію та викликано додатково;

- особисто впевнитися в ліквідації пожежі, визначити необхідність і тривалість догляду за місцем ліквідованого горіння;

- ужити заходів щодо збору відомостей для підготовки інформації про пожежу, збереження за можливості від надмірних руйнувань первинного місця виникнення пожежі та предметів, що могли бути причиною пожежі;

- вимагати від учасників гасіння пожежі дотримання правил безпеки праці;

- визначити порядок повернення з місця пожежі пожежно-рятувальних підрозділів і аварійних служб.

Під час визначення необхідної кількості додаткових сил і засобів для гасіння пожежі КГП повинен ураховувати:

- на скільки пожежа може поширитися до прибуття додатково викликаних сил і засобів;

- потрібну кількість сил і засобів для подачі вогнегасних речовин,

необхідність підвезення води чи організації її перекачування;

- обсяг робіт з рятування людей, розкриття і розбирання конструкцій будівель та евакуації майна;
- необхідність залучення спеціальних аварійних служб.

У разі зміни обстановки на пожежі КГП повинен провести перегрупування сил і засобів для безперервного здійснення оперативних дій на вирішальних напрямках.

Накази на проведення оперативних дій повинні бути короткими, точними та зрозумілими. Залежно від змісту накази можуть доводитися до виконавців безпосередньо КГП, через Штаб на пожежі, за допомогою технічних засобів зв'язку або через зв'язкових.

Під час визначення необхідної кількості додаткових сил і засобів для гасіння пожежі КГП повинен урахувати:

- на скільки пожежа може поширитися до прибуття додатково викликаних сил і засобів;
- потрібну кількість сил і засобів для подачі вогнегасних речовин, необхідність підвезення води чи організації її перекачування;
- обсяг робіт з рятування людей, розкриття і розбирання конструкцій будівель та евакуації майна;
- необхідність залучення спеціальних аварійних служб.

У разі зміни обстановки на пожежі КГП повинен провести перегрупування сил і засобів для безперервного здійснення оперативних дій на вирішальних напрямках.

Накази на проведення оперативних дій повинні бути короткими, точними та зрозумілими. Залежно від змісту накази можуть доводитися до виконавців безпосередньо КГП, через Штаб на пожежі, за допомогою технічних засобів зв'язку або через зв'язкових.

КГП має право:

- віддавати накази щодо організації гасіння пожежі та вимагати їх виконання від усіх залучених підрозділів;
- приймати рішення щодо припинення оперативних дій у разі загрози життю та здоров'ю учасників гасіння;
- на безперешкодний доступ до всіх житлових, виробничих та інших приміщень, а також на застосування будь-яких заходів, спрямованих на рятування населення, запобігання поширенню вогню та ліквідацію пожежі;
- на повну та достовірну інформацію, у тому числі про об'єкти і території, на яких проводиться гасіння пожеж.

1.4.2 Форми та методи підготовки Керівника гасінням пожеж

Оперативні дії пожежно-рятувальних підрозділів на пожежах організує і очолює КГП. Вірно організувати оперативні дії зможе лише той КГП, який глибоко знає закономірності та особливості, притаманні ве-

денню оперативних дій підрозділів і вміє здійснювати керування у різній обстановці й умовах на пожежах, тобто володіє необхідним рівнем знань, умінь та практичних навичок.

На сьогодні перед ОРС ЦЗ ставляться нові задачі у сфері підготовки КГП, перш за все, в удосконаленні форм, методів і засобів тактичної та психологічної їх підготовки.

Види та форми підготовки КГП. Підготовку КГП можна умовно поділити на два види:

- *підготовка у навчальних закладах*, мета якої прищепити необхідні знання та практичні навички з тактики гасіння пожеж;

- *підготовка у гарнізонах ОРС ЦЗ*, мета якої – удосконалювати знання та практичні навички в організації оперативних дій підрозділів під час гасіння пожежі у конкретній обстановці на конкретних об'єктах.

У навчальних закладах здійснюють базову тактичну підготовку КГП за відповідними навчальними планами та програмами. Метою тактичної підготовки є підготовка спеціалістів, які вміють аналізувати й оцінювати обстановку, приймати оптимальні рішення на ведення оперативних дій, а також вміло керувати силами та засобами на пожежах. Крім цього, у навчальних закладах прищеплюють навички навчання і виховання особового складу пожежно-рятувальних підрозділів, організації та проведення теоретичних і практичних занять, спрямованих на підвищення тактичної підготовки підрозділів ОРС ЦЗ.

Підготовка КГП у гарнізонах ОРС ЦЗ здійснюється постійно з року в рік у системі службової підготовки осіб начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, куди входить і тактична підготовка. Під час тактичної підготовки КГП, в основному, здійснюється його спеціальна професійна підготовка з тактики гасіння пожеж, де основну увагу приділяють діяльності спеціалістів ОРС ЦЗ у сфері гасіння пожеж.

Усі організаційні форми навчання КГП у навчальних закладах і в системі службової підготовки гарнізонів ОРС ЦЗ можна розділити на дві групи: *теоретичні та практичні*.

До *теоретичних* форм навчання відносяться лекції, практичні і класно-групові заняття, семінари, конференції, диспути з пожежної тактики та ліквідації НС. У гарнізонах ОРС ЦЗ заняття у школах підвищення оперативної майстерності, на яких удосконалюються практичні навички КГП, підвищується професійна майстерність і мистецтво здійснювати керування силами та засобами на пожежах, відпрацьовується методика розробки оперативних планів та інших плануючих документів з підготовки та організації пожежогасіння.

Також до *теоретичних* форм навчання відносяться дослідження і складання описів пожеж, для проведення яких залучають начальницький склад, що може виконувати обов'язки КГП (НШ, НТ, НОД). Значну роль відіграє самостійна підготовка начальницького складу, яка здійс-

нюється за окремою програмою в системі службової підготовки, пріоритетним напрямом якої є тактика гасіння пожеж та ліквідування надзвичайних ситуацій, технічна та медична підготовка, вивчення керівних документів і питань тактики гасіння пожеж на різноманітних об'єктах, написання та захист рефератів за різними темами організації керування підрозділами і гасіння пожеж у різних умовах та ін. Основні форми теоретичної підготовки КГП наведені на рис. 1.4.

До *практичних* форм навчання КГП в навчальних закладах і гарнізонах ОРС ЦЗ відносяться практичні заняття: з пожежно-стройової підготовки (ПСП), поодинокі тактичної підготовки (ПТП), розв'язання тактичних задач (ТЗ), проведення тактичних навчань (ТН), групові тактичні тренування (групові вправи, ділові ігри) начальницького складу. Практичною формою підготовки КГП також є оперативно-тактичне вивчення районів виїзду та об'єктів, що охороняються, на яких відпрацьовують питання організації гасіння пожеж.

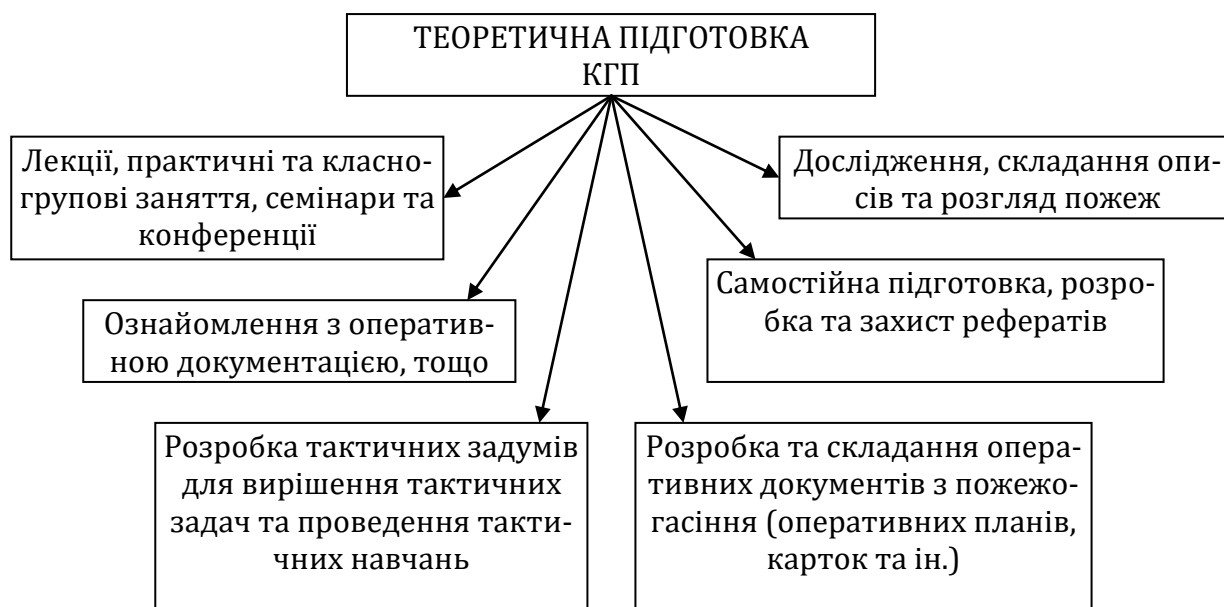

Рисунок 1.4 – Форми теоретичної підготовки КГП

Важливою формою підвищення оперативної майстерності КГП є стажування начальницького складу в черговій зміні оперативно-координаційного центру (ОКЦ) гарнізону ОРС ЦЗ упродовж до 3 місяців. По закінченні стажування кожний стажер подає план роботи, щоденник, опрацьовані оперативні документи, отримує письмовий відгук про стажування і складає залік. Також обмін досвідом, з питань пожежогасіння, з іншими гарнізонами ОРС ЦЗ та державними службами позитивно впливає на кваліфікаційний рівень КГП. Основні форми практичної підготовки КГП наведено на рис. 1.5.

Підвищення рівня оперативної діяльності пожежно-рятувальних підрозділів ОРС ЦЗ залежить, перш за все, від того, наскільки ефективно організують та проводять тактичну і психологічну підготовку КГП, чергові групи (зміни) ОКЦ, старші оперативні начальники місцевих гарнізонів, а також керівники підрозділів в Головних (ГУ).

Високий професійний рівень підготовки КГП дозволяє знизити кількість великих пожеж, тривалість їх гасіння, а також сприяє зниженню матеріальних збитків від пожеж.

Рисунок 1.5 – Форми практичної підготовки КГП

Допуск начальницького складу до самостійного керівництва гасінням пожеж. КГП може бути особа начальницького складу, яка отримала в установленому порядку відповідний допуск до самостійного виконання обов'язків керівника гасіння пожежі.

Начальницький склад, який прибуває до пожежно-рятувальної частини з навчальних закладів або з інших підрозділів, впродовж місяця готується до самостійного виконання ролі КГП на пожежах. З цією метою під керівництвом начальника частини вони складають план стажування на посаді начальника караулу.

У процесі стажування вивчаються наступні питання:

- оперативно-тактичні особливості району виїзду частини, а в об'єктових частинах – пожежна небезпека технологічного процесу виро-

бництва та оперативно-тактичні особливості усіх будівель та споруд об'єкта, що охороняється пожежно-рятувальним підрозділом (частинною), протипожежне водопостачання в районі виїзду (на об'єкті);

- тактико-технічні дані пожежно-рятувальної техніки, що знаходиться на чергуванні в частині, порядок її використання під час ліквідації пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт і тактичні можливості відділень, що входять до складу караулу;

- керівні документи, що визначають особливості організації гасіння пожеж у районі виїзду частини або на об'єкті, що охороняється (для об'єктових частин) та у гарнізоні ОРС ЦЗ;

- особливості особового складу караулу, до якого планується направити особу начальницького складу (після стажування) на посаду начальника караулу;

- спеціальна пожежно-рятувальна техніка, що знаходиться на чергуванні гарнізону ОРС ЦЗ, її ТТХ та порядок застосування.

Після вивчення оперативно-тактичних особливостей району виїзду частини (об'єкта) та інших питань, передбачених планом стажування, начальницький склад повинен відчергувати на чолі караулу не менше трьох разів спільно з начальником частини або його заступником.

Після закінчення стажування начальницький склад повинен, в установленому порядку, скласти заліки на право самостійного виїзду на пожежі на чолі караулу. Залік приймає комісія, яка складається з керівного складу гарнізону ОРС ЦЗ і призначається наказом начальника територіального органу (гарнізону ОРС ЦЗ). До складу комісії в обласних центрах звичайно включають співробітників управлінь (відділів) оперативного реагування на надзвичайні ситуації та чергових змін ОКЦ (з питань оперативного реагування).

Допуск до самостійного виїзду на пожежі начальницького складу (самостійного виконання обов'язків КГП) оформляється наказом начальника гарнізону ОРС ЦЗ на підставі протоколу комісії.

Весь особовий склад, який виконує обов'язки КГП, проходить самостійну підготовку згідно з окремою програмою в системі службової підготовки, пріоритетним напрямом якої є тактика гасіння пожеж та ліквідування НС, технічна та медична підготовка.

Не менше одного разу на рік всі працівники, що зазначені, виступають в ролі КГП при проведенні тактико-спеціальних (тактичних) навчань (занять).

В обов'язковому порядку всі працівники, що виконують обов'язки КГП, повинні бути допущеними до роботи в апаратах захисту органів дихання та щороку отримувати медичний висновок щодо придатності до роботи в апаратах.

Начальницький склад, допущений до самостійного виїзду на пожежі як КГП, повинен не менше одного разу на два роки складати залік ко-

місії територіального органу управління щодо знань керівних документів, техніки, оперативно-тактичних особливостей району виїзду (обслуговування), основних вимог організації пожежогасіння, управління силами та засобами, що можуть бути задіяні для гасіння пожежі.

Організація, облік, контроль за підготовкою КГП та видача допуску покладаються на управління (відділи) оперативного реагування територіальних органів управління.

Основне право КГП – бути єдиначальником під час гасіння пожеж. Всі підрозділи, служби та інші сили, які залучено до гасіння пожеж, підпорядковуються КГП. Ніхто, крім уповноважених на те посадових осіб органів управління та пожежно-рятувальних підрозділів ОРС ЦЗ, не має права втручатися в його дії. Він приймає рішення, у межах своєї компетенції, під час гасіння пожежі, обов'язкові для виконання керівниками підприємств, установ та організацій, посадовими особами та громадянами.

Як єдиначальник, КГП має право вимагати від усіх командирів та особового складу підрозділів чітких і швидких рішень по виконанню його наказів та розпоряджень.

КГП зобов'язаний організувати свою діяльність на підставі єдиначальності та безпосередньо виконувати свої професійні задачі у визначеному порядку:

Перший керівник гасіння пожежі (КГП-1) зобов'язаний:

- провести розвідку та оцінити обстановку на пожежі, передати інформацію на ПЗЧ (ОДС ОКЦ);
- визначити вирішальний напрямок та необхідну кількість сил і засобів для проведення оперативних дій на пожежі;
- організувати, у разі необхідності, знеструмлення об'єкта, відключення його від газопостачання;
- за необхідності – організувати й особисто очолити рятування людей, вжити заходів щодо запобігання паніці, використовуючи для цього сили і засоби, які знаходяться у розпорядженні.

Наступний керівник гасіння пожежі (КГП-2, 3, ...) зобов'язаний:

- встановити правильність вжитих заходів з гасіння пожежі й визначити, чи достатньо сил і засобів для її ліквідування на кожній ділянці;
- залежно від обстановки організувати штаб на пожежі і визначити місце його розташування;
- призначити НШ на пожежі, НТ, НОД, про що за допомогою засобів радіозв'язку довести до усіх учасників гасіння;
- інформувати штаб про місце свого перебування та повідомляти про рішення, що приймаються;
- поставити завдання перед силами, які перебувають у розпорядженні;
- при наданні інформації з місця пожежі до ПЗЧ (ОДС ОКЦ) обов'язково вказати точне місце пожежі, що горить (горіло), місце вини-

кнення пожежі, її орієнтовну площу, наявність загрози вибуху, про викид радіоактивних або небезпечних хімічних речовин, необхідність рятування (евакуації) людей чи тварин, скільки їх врятовано (евакуйовано), які сили і засоби введено в дію, чи є небезпека розвитку пожежі, чи потрібні додаткові сили та засоби;

- під час гасіння підтримувати постійний зв'язок з ПЗЧ (ОДС ОКЦ), інформувати про прийняті рішення і обстановку на пожежі;

- безперервно слідкувати за змінами обстановки на пожежі і приймати відповідні рішення;

- у разі необхідності викликати додаткові сили та засоби в потрібній кількості та організувати їх зустріч;

- організувати розташування прибуваючих сил та засобів з урахуванням обраного вирішального напрямку, забезпечити безперебійну подачу вогнегасних речовин;

- створити резерв сил та засобів для періодичної зміни особового складу з метою забезпечення відпочинку, переодягання в сухий одяг тощо;

- у разі прибуття на пожежу значної кількості сил та засобів (за великих обсягів роботи з організації та управління оперативними діями) виділити у розпорядження НТ помічників, у разі необхідності – організувати групи тилу із засобами пересування та зв'язку;

- призначити з числа осіб начальницького складу відповідального за дотримання заходів безпеки праці, за необхідності – організувати пункт медичної допомоги;

- у разі необхідності – прийняти рішення щодо створення оперативних дільниць на пожежі, поставити завдання їх керівникам;

- у разі необхідності – організувати роботу контрольно-пропускного пункту (КПП) для контролю за входом до задимленої (зараженої) зони і за виходом з неї сил та засобів залучених служб;

- організувати взаємодію з оперативними службами міста (населеного пункту, об'єкта), які залучаються до гасіння пожежі;

- після прибуття на пожежу старшого начальника доповісти про обстановку, прийняті рішення щодо гасіння, які сили та засоби є на місці пожежі та введені в дію, а також викликані додатково;

- вживати заходів для встановлення причин пожежі, а також збору відомостей, необхідних для складання первинної інформації про пожежу до прибуття працівників органу державного пожежного нагляду (ДПН) і дослідно-випробувальної лабораторії (ДВЛ);

- за наявності ознак підпалу або інших причин пожежі необхідно вжити заходів для збереження первинного місця його виникнення від надмірних руйнувань до виявлення і зберігання предметів, що були причиною пожежі;

- за можливості організувати евакуацію майна та його охорону до прибуття працівників міліції;

- особисто впевнитися в ліквідуванні горіння, визначити необхідність та тривалість догляду за місцем ліквідованої пожежі;
- визначити порядок повернення з місця пожежі пожежно-рятувальних підрозділів і служб взаємодії.

При визначенні необхідної кількості додаткових сил та засобів для гасіння пожежі КГП повинен враховувати: площу, на яку може поширитися вогонь до введення у дію викликаних сил та засобів; потрібну кількість сил для подачі пожежних водяних і (або) пінних стволів; обсяг робіт із порятунку людей, розкриття і розбирання конструкцій будівель та евакуації майна; необхідність залучення спеціальних служб (служб взаємодії); необхідність підвозу води автоцистернами чи організацію подачі води за допомогою перекачування.

Вимоги до КГП. Для виконання складних, різноманітних і відповідальних обов'язків КГП як особистість повинен відповідати певним вимогам: мати необхідні якості сучасного керівника, володіти розвиненим оперативно-тактичним мисленням, психологічними, фізичними та іншими якостями спеціаліста середньої або вищої кваліфікації з гасіння пожеж.

Одна зі специфічних особливостей діяльності КГП полягає у тому, що обстановка, в якій доводиться приймати рішення і здійснювати інші функції, як правило, містить невідомі умови та елементи випадковості. Незважаючи на це, КГП зобов'язаний приймати обґрунтовані рішення, які у найвищій мірі мають відповідати обставині, що склалася на пожежі. Такі рішення можна прийняти лише в тому випадку, коли КГП буде досконало володіти принципами і методами прийняття рішень під час організації оперативних дій підрозділів та вміло їх виконувати, тобто бути тактично і психологічно підготовленим. Тому КГП повинен мати певні знання, уміння і володіти необхідними якостями.

КГП повинен знати: оперативно-тактичні документи та характеристики району виїзду і об'єктів; закономірність розвитку пожеж, засоби, способи та прийоми їх гасіння; тактичні можливості підрозділів; закономірності локалізації й ліквідації пожеж; методи оперативного керування підрозділами під час гасіння пожеж у різноманітній обстановці.

КГП повинен уміти: своєчасно і правильно визначати вирішальний напрямок оперативних дій підрозділів; розраховувати сили та засоби і планувати їх використання у різноманітній обстановці; кваліфіковано, чітко та зрозуміло ставити задачі перед підрозділами на оперативні дії; організовувати та забезпечувати реалізацію рішень, що приймаються, на оперативні дії підрозділів з гасіння пожеж; психологічно, впевненістю своїх дій, впливати на особовий склад підрозділів, що здійснює оперативні дії, особливо в небезпечних та складних умовах.

КГП повинен володіти якостями: професійного і оперативного керівництва; фізичної натренованості та витривалості до роботи в екстре-

мальних умовах; розвиненого тактичного мислення; психологічної стійкості під час роботи на пожежах, аваріях та стихійних лихах.

Діяльність КГП на пожежі. Всю діяльність КГП умовно можна поділити на два етапи: *розробка рішень на гасіння пожежі та їх реалізація в організації оперативних дій підрозділів з гасіння пожежі* (рис. 1.6).

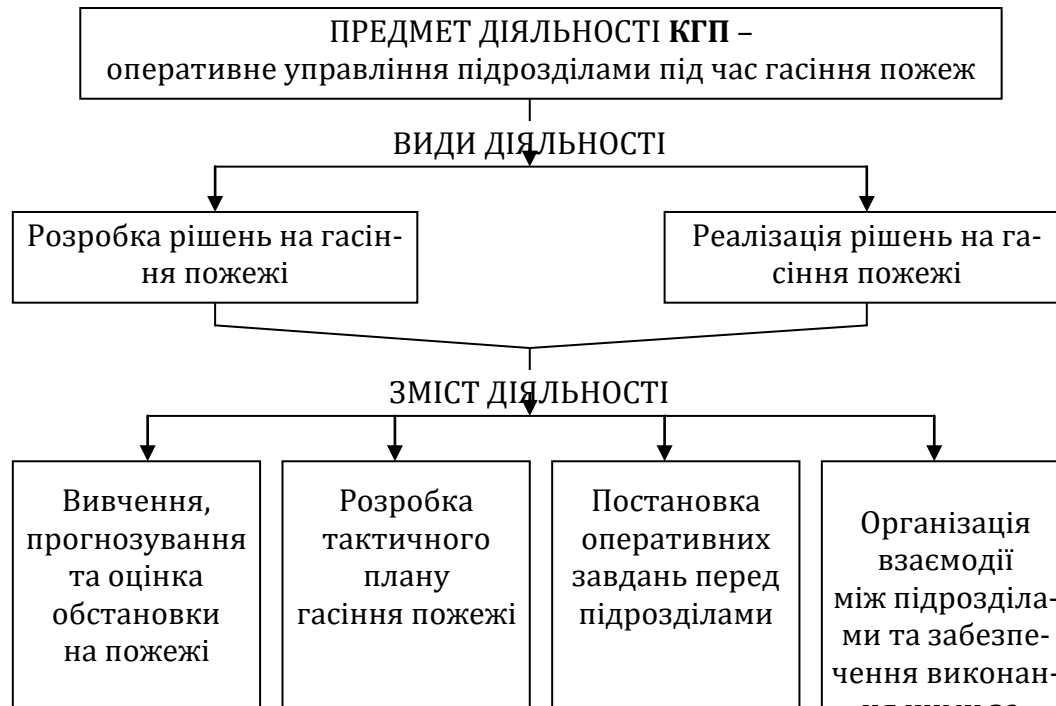

Рисунок 1.6 – Структурна схема діяльності КГП

Розробка рішень КГП для гасіння пожежі – це цілеспрямована переробка «інформації стану» в «командну інформацію». Під «інформацією стану», стосовно до відпрацювання рішень на гасіння пожежі, розуміється інформація про обстановку на пожежі.

Обстановка на пожежі – це сукупність умов (факторів), які сприяють або перешкоджають розвитку та гасінню пожежі.

Обстановка на пожежі визначається наступними основними факторами: *параметрами пожежі на даний момент часу, пожежною небезпечкою об'єкта, на якому виникла пожежа; метеорологічними умовами; наявністю й якісним станом сил та засобів гарнізону.*

Пожежна небезпека об'єкта являє собою сукупність умов, що визначають можливість виникнення й особливості розвитку пожежі в залежності від архітектурно-плануючої і технологічної характеристики об'єкта. Наприклад, в цивільних будівлях: наявність джерел запалювання, ступінь вогнестійкості будівлі та поверховість; коридорна або секційна система планування поверхів; наявність інженерних систем життєзабезпечення та ін. У виробничих: розміри виробничих будівель; наявність, кількість, умови зберігання пожежозовивбухонебезпечних речовин

та матеріалів; стан та регламент робіт апаратів та технологічного обладнання під високим тиском, вакуумом, високою напругою; наявність розвинутої системи інженерно-виробничих комунікацій (вентиляційна, повітропроводи, кабельні канали та поверхи, мастильні підвали та ін.).

Метеорологічні умови характеризуються температурою, тиском, відносною вологістю повітря, швидкістю і напрямком вітру у приземному шарі та ін.

Наявність і стан сил та засобів гасіння – це їх кількісні та якісні характеристики на момент вибору і визначення засобів, способів та прийомів гасіння конкретної пожежі. Наприклад, за умовами на пожежі: кількість підрозділів на основних пожежно-рятувальних автомобілях та наявність необхідної спеціальної техніки, вогнегасних речовин; розміщення джерел водопостачання; підготовленість особового складу, досвід КГП та вибір системи управління (керування) та ін.

Збір відомостей про обстановку пожежі здійснюється шляхом всебічної та глибокої розвідки, яка проводиться КГП і всіма командирами на дільницях оперативної роботи.

Відомості про обстановку на пожежі, що постійно надходять від командирів, і дані, які отримані особисто, КГП безперервно вивчає, аналізує та прогнозує, а потім дає її оцінку. Під оцінкою обстановки розуміється процес всебічного аналізу об'єктивних умов обстановки пожежі з метою визначення конкретних задач підрозділам під час гасіння пожежі.

Отже, *оцінка обстановки на пожежі* – це висновок, що формується на підставі результатів розвідки пожежі, узагальнення та аналізу отриманих відомостей.

На основі вивчення, прогнозування та оцінки обстановки, яка склалася на пожежі, відпрацьовується «командна інформація», тобто тактичний план оперативних дій підрозділів. *Розробка тактичного плану* – це процес відпрацьовування найбільш доцільних варіантів використання сил та засобів для гасіння стосовно конкретної пожежі.

Вивчення, прогнозування й оцінка обстановки здійснюється у три етапи: на шляху прямування до місця виклику; по прибуттю на пожежу та у ході гасіння пожежі до її повної ліквідації.

На основі базових даних про обстановку на пожежі КГП, у першу чергу, прогнозує параметри її розвитку.

У процесі прогнозування визначають наступні основні параметри: можливе значення лінійної швидкості поширення вогню у конкретних напрямках; зміну форми площі пожежі й характеру поширення вогню та диму за часом; зміну зони задимлення та її характеристик; можливі явища, якими може супроводжуватись розвиток пожежі (вибухи, закипання та викидання горючих рідин, обвалення конструкцій та ін.).

У результаті вивчення, прогнозування й оцінки обстановки КГП повинен визначити, у першу чергу, вирішальний напрямок оперативних дій

на пожежі. Від правильного визначення вирішального напрямку у великій мірі залежить успіх гасіння пожежі. Тому КГП повинен ретельно оцінити обстановку, визначити місце вирішального напрямку і можливість його зміни у ході проведення оперативних дій. Необхідно пам'ятати, що від введення перших сил та засобів, що прибули до місця пожежі, на вирішальному напрямку в цілому залежить успіх гасіння пожежі.

Вирішальний напрямок і його динаміка дає змогу обрати засоби, способи та прийоми гасіння пожежі. Вибір засобів гасіння залежить від їх наявності, стану та можливої сфери застосування, яка попередньо визначається класом пожежі (тобто фізико-хімічними властивостями твердих горючих речовин, рідин та газів, а також їх комбінаціями).

Обрані вогнегасні речовини або їх склад для гасіння пожежі диктують необхідність залучення та використання конкретних технічних засобів гасіння.

Під тактичним планом оперативних дій підрозділів розуміють рішення КГП на досягнення основного оперативного завдання особового складу пожежно-рятувальних підрозділів ОРС ЦЗ на пожежі у найкоротший час із мінімальним застосуванням сил та засобів. Розробка тактичного плану оперативних дій включає в себе розчленування основного оперативного завдання на ряд послідовних приватних завдань, які необхідно виконати у певний час з урахуванням можливої загальної обстановки на пожежі та динаміки вирішального напрямку оперативних дій підрозділів. Свої рішення КГП повинен будувати на вимогах керівних документів із пожежогасіння та обґрунтовувати їх необхідними розрахунками сил та засобів.

Після вибору вогнегасних речовин, способів та технічних засобів їх подачі для гасіння КГП повинен обґрунтувати їх розподіл за оперативними позиціями з урахуванням можливої зміни вирішального напрямку на пожежі. Це досягається шляхом виділення місць роботи кожному підрозділу з урахуванням їх тактичних можливостей. Це і буде кінцевою сходиною відпрацювання рішення на оперативні дії підрозділів.

Реалізація рішень КГП на оперативні дії являє собою безпосереднє керування силами та засобами відповідно до розробленого тактичного плану гасіння пожежі. Вона починається з віддання наказів і розпоряджень керівником гасіння пожежі підлеглим йому підрозділам і службам.

Одним із важливих факторів реалізації рішень КГП є своєчасна і правильна *постановка оперативних завдань* виконавцям. Це у значній мірі залежить від ясного формулювання наказів та розпоряджень. Можна відпрацювати правильне рішення, але сформулювати накази та розпорядження таким чином, що вони будуть зрозумілі виконавцям не повністю, не у повній мірі відповідатимуть рішенню КГП, тобто відпрацьованому плану гасіння пожежі. Тому накази та розпорядження КГП, які він віддає командирам, мають бути короткими, точними та зрозумілими для

підлеглих (виконавців) і не потребували додаткових пояснень.

Накази та розпорядження КГП повинен віддавати не у прохальній, а владній формі, тобто у формі наказу на виконання дій, дотримання тих чи інших правил, порядку і положень. Наказ КГП є законом для його підлеглих і підлягає беззаперечному виконанню. В залежності від обстановки і змісту наказів та розпоряджень КГП віддає їх виконавцям особисто, через штаб на пожежі, командирів зв'язку, зв'язкових або осіб, які зустрічають підрозділи, що прибувають на пожежу. При цьому він може використовувати технічні засоби зв'язку: радіостанції, мобільні та польові телефонні апарати, устаткування гучномовного зв'язку, а також умовні знаки (сигнали управління), що подаються виконавцям (за рахунок маніпуляції рук пожежного).

При внесенні змін, уточнень або доповнень до раніше відданих наказів та розпоряджень КГП повинен довести їх сутність до відома виконавців.

У випадку перегрупування сил та засобів КГП повинен поставити нові оперативні завдання перед командирами підрозділів, чітко і конкретно вказати, кому, де, в який час і в якій послідовності проводити перегрупування та які завдання виконувати у подальшому.

Під час раптової зміни обстановки на пожежі й неможливості своєчасного отримання розпоряджень від КГП, начальницький склад, який очолює підрозділи, що беруть участь у гасінні пожежі, повинен діяти самостійно, виявляючи творчість, розумну ініціативу та у короткий час доповісти КГП про свої дії. Відсутність наказів КГП не може служити виправданням бездіяльності іншого командира під час гасіння пожежі на своїх оперативних позиціях. Після віддання наказів і розпоряджень КГП повинен *організувати взаємодію між підрозділами*, що працюють на пожежі, та спеціальними службами, що забезпечують їх роботу, і добитися виконання поставлених перед ними задач у найкоротший час із мінімальним застосуванням сил та засобів.

Забезпечення виконання поставлених задач у заплановані терміни КГП здійснює шляхом перевірки ступеня виконання підрозділами відданих їм наказів і розпоряджень, а також надання допомоги в організації оперативної роботи на найбільш відповідальних оперативних позиціях та виділенням додаткових сил та засобів. При цьому особливу увагу приділяють виконанню оперативних завдань на вирішальному напрямку з урахуванням його зміни за часом.

Роль першого КГП. На всьому протязі оперативних дій підрозділів з гасіння пожеж можна виділити наступні періоди діяльності КГП:

- дії КГП, який *прибув на пожежу першим*, тобто начальника караулу або іншої посадової особи, яка очолює підрозділ;

- дії *старших оперативних начальників, що прибувають на пожежу*, як правило, за підвищеними номерами виклику або додатковим викликом сил та засобів, і прийняли керування гасінням пожежі на себе.

Керування силами та засобами на пожежі, по можливості, повинно здійснюватися однією особою від початку до кінця гасіння пожежі. Часта зміна КГП призводить до затягування гасіння пожежі, зайвої зміни рішень тощо. Разом з тим, старший оперативний начальник зобов'язаний прийняти керування гасінням пожежі, якщо КГП не забезпечує керування силами та засобами або під час гасіння великих і складних пожеж.

Особлива роль належить діям першого КГП на початковій стадії організації гасіння пожежі, за відсутності повних відомостей про пожежу, недостовірності даних про обстановку, недостатньої кількості сил та засобів та інших обставин. Організувати гасіння пожежі у початковий період – це означає у дуже короткий час оцінити обстановку, хоча б у загальних рисах, визначити можливі шляхи поширення вогню та вирішальний напрямок оперативних дій, намітити план гасіння та забезпечити керування підрозділами, що прибули на пожежу. Лише знання та досвід допомагають першому КГП з певної суми інформації у початковий період на пожежі відібрати головні елементи обстановки для прийняття правильного рішення. Досвід КГП дозволяє об'єктивно розібратися в обстановці для прийняття правильного рішення за зовнішніми ознаками пожежі (наявність полум'я, вихід та колір диму, стан віконних, балконних та інших прорізів тощо).

Початкова оцінка обстановки першим КГП необхідна для попередніх рішень і віддання перших розпоряджень на оперативні дії підрозділів. Прогноз розвитку пожежі у початковий період організації гасіння є також підставою для визначення необхідної кількості сил та засобів та виклику їх на пожежу. Тактичне мислення і дії першого КГП носять особливий характер, який полягає у виключній оперативності, зібраності, вимогливості, умінні виявляти рішучість, відвагу та високі волевольві якості. Він повинен уміти діяти в екстремальних умовах, впливати на особовий склад ПРП впевненістю своїх дій.

Таким чином, перший КГП у короткий термін вирішує складну задачу, і від того, наскільки правильно і швидко він її вирішить, залежить хід та швидкість виконання основного оперативного завдання на пожежі. Тому діям першого КГП та його підрозділам приділяється особливе значення, оскільки виправлення його помилок призводить до затягування процесу гасіння та збільшення матеріальних збитків.

1.4.4 Аналіз діяльності КГП

Всю діяльність КГП умовно можна поділити на два етапи: *розробка рішень* на гасіння пожежі та *їх реалізація* в організації оперативних дій підрозділів з гасіння пожежі.

Розробка рішень КГП на гасіння пожежі - це цілеспрямована переробка «інформації стану» в «командну інформацію». Під «інформацією стану», стосовно до відпрацьовування рішень на гасіння пожежі, розуміється інформація про обстановку на пожежі.

Обстановка на пожежі - це сукупність умов (факторів), які сприяють або перешкоджають розвитку та гасінню пожежі.

Отже, обстановка на пожежі визначається наступними основними факторами: Параметрами пожежі на даний момент часу, пожежною небезпекою об'єкта, на якому виникла пожежа; метеорологічними умовами; наявністю і якісним станом сил та засобів гарнізону.

Збір відомостей про обстановку пожежі здійснюється шляхом всебічної та глибокої розвідки, яка проводиться КГП і всіма командирами на дільницях оперативної роботи.

Відомості про обстановку на пожежі, що постійно надходять від командирів КГП безперервно вивчає, аналізує та прогнозує, а потім дає її оцінку. Під оцінкою обстановки розуміється процес всебічного аналізу об'єктивних умов обстановки пожежі з метою визначення конкретних задач підрозділами під час гасіння пожежі.

Отже, оцінка обстановки на пожежі - це висновок, що формується на підставі результатів розвідки пожежі, узагальнення та аналізу отриманих відомостей.

На основі вивчення, прогнозування та оцінки обстановки, яка склалася на пожежі, відпрацьовується «командна інформація», тобто тактичний план оперативних дій підрозділів. *Розробка тактичного плану* - це процес відпрацьовування найбільш доцільних варіантів використання сил та засобів для гасіння стосовно конкретної пожежі.

Вивчення, прогнозування і оцінка обстановки здійснюється у три етапи: на шляху прямування до місця виклику; по прибутті на пожежу; у ході гасіння пожежі до її повної ліквідації.

На основі базових даних про обстановку на пожежі КГП, у першу чергу, прогнозує параметри її розвитку.

У результаті вивчення, прогнозування і оцінки обстановки КГП визначає вирішальний напрямок оперативних дій на пожежі. Вирішальний напрямок і його динаміка дає змогу вибрати засоби, способи та прийоми гасіння пожежі.

Обрані вогнегасні засоби або їх склад для гасіння пожежі диктують необхідність залучення та використання конкретних сил і засобів.

Під тактичним планом (гасіння пожежі) оперативних дій підрозділів розуміють рішення КГП на досягнення основного оперативного завдання особового складу пожежно-рятувальних підрозділів ОРС ЦЗ на пожежі у найкоротший час з мінімальним застосуванням сил і засобів. Розробка тактичного плану оперативних дій включає в себе розчленування основного оперативного завдання на ряд послідовних приватних завдань, які необхідно виконати у визначений час з урахуванням можливої загальної обстановки на пожежі та динамікою вирішального напрямку оперативних дій підрозділів. Свої рішення КГП повинен будувати на

вимогах керівних документів з пожежогасіння та обґрунтовувати їх необхідними розрахунками сил і засобів.

Після вибору вогнегасних речовин, способів та технічних засобів їх подачі для гасіння КГП повинен обґрунтувати їх розподіл за оперативними позиціями з урахуванням можливої зміни вирішального напрямку на пожежі. Це досягається шляхом виділення місць роботи кожному підрозділу з урахуванням їх тактичних можливостей. Це і буде кінцевою сходинкою відпрацьовування рішення на оперативні дії підрозділів.

Реалізація рішень КГП на (гасіння пожежі) оперативні дії представляє собою безпосереднє керівництво силами та засобами відповідно з розробленим тактичним планом гасіння пожежі. Вона починається з віддання наказів і розпоряджень керівником гасіння пожежі підлеглим йому підрозділам і службам.

Одним із важливих факторів реалізації рішень КГП є своєчасна і правильна *постановка оперативних завдань* виконавцям. Це у значному залежить від ясного формулювання наказів та розпоряджень. Можна відпрацювати правильне рішення, але сформулювати накази та розпорядження таким чином, що вони будуть зрозумілі виконавцям неповністю, що відповідають рішенню КГП, тобто відпрацьованому плану гасіння пожежі. Тому накази та розпорядження КГП, які він віддає командирам, повинні бути короткими, чіткими, ясними та зрозумілими виконавцям і не потребували додаткових пояснень.

Після віддання наказів і розпоряджень КГП повинен *організувати взаємодію між підрозділами*, що працюють на пожежі, та спеціальними службами, що забезпечують їх роботу, і добитися виконання поставлених перед ними задач у найкоротший час із мінімальним застосуванням сил та засобів.

Забезпечення виконання поставлених задач у заплановані терміни КГП здійснює шляхом перевірки ступеня виконання підрозділами відданих їм наказів і розпоряджень, а також надання допомоги в організації оперативної роботи на найбільш відповідальних оперативних позиціях та виділенням додаткових сил і засобів. При цьому особливу увагу приділяють виконанню оперативних завдань на вирішальному напрямку з урахуванням його зміни за часом.

Реалізація рішень КГП, а в цілому якість забезпечення керівництва підрозділами досягається шляхом добре організованого на пожежі зв'язку управління, взаємодії та інформації.

Керівництво силами і засобами на пожежі, по можливості, повинно здійснюватися однією особою від початку до кінця гасіння пожежі. Часта зміна КГП призводить до затягування гасіння пожежі, зайвої зміни рішень тощо. Разом з тим, згідно Статуту старший оперативний начальник зобов'язаний прийняти керівництво гасінням пожежі, якщо КГП не за-

безпечує керівництво силами та засобами або під час гасіння великих і складних пожеж.

Якість керівництва гасінням пожежі впливає на кількість великих пожеж, тобто коли пожежа набуває значних розмірів внаслідок помилок КГП, які він допускає у своїх діях та рішеннях. Практика гасіння пожеж показує, що усі помилки, що допускають під час керівництва оперативними діями на пожежах, можна класифікувати за наступними ознаками управлінської діяльності, відповідно до типів проблем, які вирішують КГП а саме, інформаційними, організаційними та технологічними.

Помилки інформаційного характеру процесу управління.

Помилки при зборі інформації про оперативну обстановку на місці: в організації проведення розвідки (не проведена або проведена неякісно); в результатах розвідки (отримані неточні або недостатні дані).

Помилки при аналізі отриманої інформації: в процесі інтерпретації отриманої інформації; при розпізнаванні ситуації, що склалася на пожежі.

Помилки при обробці інформації про оперативну обстановку на місці пожежі (розвідки): при розрахунку потрібної кількості сил і засобів для гасіння пожежі; при оцінки тактичних можливостей підрозділів; в прогнозі розвитку та оцінки оперативної обстановки на місці пожежі.

Помилки організаційного характеру процесу управління.

Помилки при виборі схеми організацій виконання оперативних завдань (рятування людей і евакуації майна, розвідки, оперативного розгортання, подання стволів на гасіння та захист): при виборі варіанту схеми організації (наприклад, не ефективна схема розподілу особового складу по оперативних дільницях); в схемі організації (наприклад, начальником тилу призначено посадовця, що не має відповідного досвіду).

Помилки при виборі схеми організації процесу управління гасінням пожежі: при виборі варіанту організаційної структури системи управління на місці пожежі (наприклад не призначений Штаб на пожежі); при виборі схеми взаємодії елементів організаційної структури (наприклад, неякісний організований зв'язок при пожежі).

Помилки технологічного характеру процесу управління.

Помилки при виборі або складанні тактичного задуму (сценарію) ведення оперативних дій: при виборі варіанту сценарію ведення оперативних дій (наприклад, невірно вибраний вирішальний напрямок оперативних дій); в самому сценарії (наприклад, не врахована можливість реакції аварійно-хімічно небезпечних речовин між собою і водою при розлитті або розсіпті).

Помилки при виборі методів реалізації управлінських рішень: при виборі методу (наприклад, невірно вибраний спосіб гасіння, рятування); при вибиранні засобів реалізації методу (наприклад, невірно вибрані засоби гасіння, способи їх подачі і тому подібне).

Помилки при постановці конкретних оперативних завдань виконавцям: у формулюванні завдань; при розподілі функцій управління серед посадових осіб (наприклад, не врахована кваліфікація і досвід посадових осіб).

Помилки при проведенні контролю за виконанням поставлених оперативних завдань: недостатній контроль з боку посадових осіб системи управління при пожежі за виконанням завдань підлеглими; недостатня або неефективна психологічна мотивація і стимулювання підлеглих (причиною можуть бути невпевнені, суперечливі розпорядження КГП).

Практично всі описані вище типи помилок є наслідком недостатнього досвіду КГП. Аналіз статистики великих пожеж показав, що не завжди перший КГП мав необхідний обсяг знань і досвід для об'єктивної оцінки обстановки і визначення першочергових оперативно-тактичних рішень. А це є дуже важливим для діяльності саме першого КГП, оскільки вірне визначення ним вирішального напрямку буде багато в чому визначати успіх гасіння пожежі в цілому.

Помилки, що стосуються інформаційного характеру є найважливішими по мірі впливу на результати гасіння. Так, при гасінні великих пожеж КГП повинен проводити визначені тактичні розрахунки, зокрема розрахунок сил та засобів, необхідних для гасіння пожежі. На підставі цього він може об'єктивно обґрунтувати і тактично грамотно розробити план ефективного використання всіх можливостей підрозділів по гасінню конкретної пожежі. Помилкові результати розрахунків або неточна оцінка оперативної обстановки спричиняють за собою ланцюжок управлінських рішень, що апріорі є малоефективними.

Інша причина виникнення помилок - наявність недостовірної інформації, що викликає коливання в діях КГП, що також приводить до ухвалення необґрунтованого рішення. Визначення достовірності прогнозу є елементом зворотного зв'язку в циклі підготовки рішення. При цьому велике значення має порівняння даних, що аналізуються з довідниковими даними по пожежно-тактичних нормативах та параметрах розвитку і гасіння пожежі.

В умовах неповноти інформації, а також при використанні неякісних даних на етапі розробки КГП цілей і плану пожежогасіння ефективним засобом мінімізації помилок є вживання сучасних інформаційних технологій для обробки інформації, що поступає, в цілях адекватної оцінки і прогнозування оперативної обстановки при пожежі.

1.5 Організація пожежогасіння у районах постійних обстрілів в умовах ведення бойових дій

Під час російської військової агресії проти України ворогом цілеспрямовано здійснюються обстріли об'єктів цивільної та критичної інфра-

структури як у районах ведення бойових дій, так і в глибокому тилу на території держави.

Для нанесення вогневого ураження застосовуються артилерійські системи, авіаційні засоби, крилаті та балістичні ракети. Внаслідок обстрілів виникають масштабні пожежі, територія об'єктів забруднюється вибухонебезпечними предметами, існує загроза нанесення повторних ударів.

У цих складних умовах органи управління та пожежно-рятувальні підрозділи ДСНС забезпечують реагування на пожежі, оперативні дії організовують з урахуванням обстановки та безпеки для учасників гасіння.

1.5.1 Особливості управління та організації оперативних дій

Виконання завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях, що потрапляють до районів постійних обстрілів, організовуються органами управління та підрозділами ДСНС з урахуванням особливостей оперативної обстановки на місці події, вимог Статуту дій та інших керівних документів з питань пожежогасіння.

Під час організації заходів з оперативного реагування на пожежі органи управління та керівний склад підрозділів ДСНС здійснюють постійний обмін інформацією з підрозділами Збройних Сил України (ЗСУ), у тому числі територіальної оборони (ТРО), правоохоронними органами, військовими адміністраціями та місцевими органами влади у визначених зонах відповідальності щодо:

- підконтрольності населених пунктів і територій; загальної ситуації в населених пунктах і територіях;
- уточнення районів (місць) ведення можливих обстрілів та види озброєння, що ймовірно можуть бути застосовані (ракети, авіаційні та артилерійські засоби ураження, стрілецька зброя, мінування території);
- можливості залучення підрозділів ДСНС до виконання завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях;
- уточнення безпечних маршрутів (основний і запасний) пересування підрозділів ДСНС до районів (місць) виконання завдань за призначенням;
- взаємодії підрозділів ДСНС з підрозділами ЗСУ, у тому числі ТРО, правоохоронними органами, військовими адміністраціями та місцевими органами влади під час реагування на НС, пожежі, небезпечні події та проведення інших невідкладних робіт.

Реагування на пожежі підрозділи ДСНС здійснюють:

- на об'єктах, у населених пунктах і на територіях, підконтрольних Україні, якщо немає загрози життю і здоров'ю особового складу;
- у взаємодії з підрозділами ЗСУ, у тому числі ТРО, правоохоронними органами, військовими адміністраціями та місцевими органами влади;

- у супроводі за можливості саперного підрозділу ЗСУ, у тому числі ТРО, правоохоронних органів або піротехнічного підрозділу ДСНС.

З отриманням повідомлення про пожежу диспетчер (радіотелефоніст) повинен зареєструвати надану заявником інформацію, у найкоротший термін доповісти в оперативно-координаційний центр (ОКЦ), начальнику підрозділу ДСНС або відповідальній посадовій особі, яка знаходиться на чергуванні.

Керівник підрозділу ДСНС (відповідальний) уточнює обстановку у відповідних підрозділах ЗСУ, ТРО, правоохоронних органах щодо небезпеки повітряних атак, артобстрілів або ведення бойових дій на місці пожежі та приймає рішення щодо висування підпорядкованих сил і засобів до місця виклику.

За можливості уточнює у представників підрозділів ЗСУ, ТРО чи правоохоронних органів, що охороняють об'єкт, про проведену розвідку на наявність вибухонебезпечних предметів (ВНП), у тому числі застосування ворогом засобів дистанційного мінування.

Після припинення у районі (місці) обстрілів та погодження з уповноваженими представниками підрозділів ЗСУ, ТРО чи правоохоронних органів першочергово до місця виклику доцільно направити один оперативний розрахунок для оцінки обстановки та після отримання інформації приймати рішення щодо направлення основних сил і засобів для гасіння пожежі.

У разі загрози життю і здоров'ю особового складу виїзд сил і засобів до місця події здійснюється після припинення в зазначеному районі обстрілів та погодження з уповноваженими представниками підрозділів ЗСУ, ТРО чи правоохоронних органів.

Залежно від віддаленості місця проведення робіт, за рішенням керівника підрозділу ДСНС, особовий склад і техніка можуть перебувати в готовності до виїзду у пункті постійної дислокації або здійснити висування до найближчих безпечних районів. Про ситуацію та прийняте рішення керівник підрозділу негайно доповідає до територіального органу ДСНС.

Слідування підрозділу ДСНС до місця проведення робіт здійснюється безпечним маршрутом. У разі непередбаченої зміни оперативної обстановки використовується завчасно визначений запасний маршрут.

З моменту виїзду і до повернення до пункту постійної дислокації старший колони (машини) підтримує зв'язок з пунктом зв'язку підрозділу (ПЗЧ) або ОКЦ та проводить оцінку обстановки на маршруті слідування. Техніка має рухатися на максимальній, але безпечній швидкості та з дотриманням збільшеної до 100 м дистанції між машинами.

Після прибуття підрозділу ДСНС до місця пожежі старша посадова особа підрозділу ДСНС:

- призначає відповідальну особу для взаємодії та підтримання постійного зв'язку з представниками підрозділів ЗСУ, ТРО чи правоохо-

ронних органів з питань моніторингу безпекової ситуації з повітря;

- визначає сигнали і способи оповіщення особового складу про небезпеку; визначає безпечні місця для розстановки техніки (на закритій території за можливості на безпечній відстані від будівель і споруд);
- визначає шляхи евакуації та місце збору сил і засобів у разі раптового погіршення оперативної обстановки, що може призвести до виникнення загрози життю та здоров'ю особового складу;
- визначає можливі укриття для особового складу на випадок обстрілу; встановлює наявність ВВП на місці проведення робіт, а у разі їх виявлення вживає додаткових заходів безпеки для особового складу, обмеження його доступу до замінованих територій та викликає піротехнічний підрозділ.

На місці події невідкладно організовується моніторинг безпекової ситуації. Для цього спостерігач негайно встановлює та підтримує постійний зв'язок з представниками підрозділів ЗСУ, ТРО чи правоохоронних органів.

У разі отримання повідомлення про повітряну небезпеку, або за вказівкою старшої посадової особи підрозділу ДСНС про загрозу детонації виявлених ВВП подає встановленим порядком сигнал оповіщення для екстреного відводу особового складу і техніки із району (місця) у завчасно визначені місця збору та укриття.

Керівник гасіння пожежі (далі – КГП) поряд із вирішенням основних завдань пов'язаних з організацією оперативних дій постійно тримає на контролі питання пов'язані із загрозою повторних обстрілів та небезпекою від детонації виявлених ВВП. У разі погіршення ситуації невідкладно вживає заходів щодо відведення та укриття особового складу. Про обстановку доповідає до ОКЦ.

Для управління силами і засобами, за рішенням КГП утворюється штабна пожежі. У разі необхідності, за рішенням територіального органу управління ДСНС може розгортатися пересувний пункт управління.

До роботи у штабі можуть залучатися за їх згодою представники підрозділів ЗСУ, ТРО та правоохоронних органів для координації заходів пов'язаних із забезпеченням безпеки учасників гасіння пожежі.

Використання засобів зв'язку під час управління силами і засобами на пожежі погоджується з військовою адміністрацією. Категорично забороняється самовільно здійснювати фото і відео фіксацію наслідків обстрілу об'єкта.

У разі виконання підрозділами ДСНС завдань за призначенням за межами пунктів постійної дислокації, обмежується контакт особового складу з місцевим населенням. Уточнення інформації здійснюється через представників підрозділів ЗСУ, ТРО, правоохоронних органів або місцевих органів влади.

Якщо підрозділ ДСНС під час виконання завдань за призначенням, потрапив під обстріл, старша посадова особа цього підрозділу вживає заходів щодо негайного відведення особового складу і техніки у безпечний район (місце), а у разі неможливості - організовує укриття особового складу і техніки на місцевості. Про обстановку доповідає до територіального органу ДСНС та діє з урахуванням його рекомендацій та обстановки.

У разі прийняття рішення про припинення гасіння пожежі та відведення сил і засобів через загрозу обстрілу, КГП інформує про прийняте рішення представників об'єкту, підрозділів ЗСУ, ТРО та правоохоронних органів.

Після зняття загрози, КГП повторно залучає необхідну кількість сил і засобів для продовження гасіння пожежі.

1.5.2 Особливості забезпечення безпеки та захисту особового складу

Безпека праці особового складу ПРП ДСНС під час ліквідації пожеж і наслідків НС визначається Статутами дій, правилами безпеки праці та вказівками ДСНС. Відповідальність за підтримання вимог безпеки праці несе КГП, та інші посадові особи органів управління та підрозділів ОРСЦЗ, що здійснюють керівництво підрозділами. Особовий склад ПРП повинен чітко дотримуватись відповідних вимог, що забезпечують його здоров'я та безпеку залежно від характеру оперативних дій та умов обстановки, що склалася на пожежі або в зоні НС.

У зв'язку з бойовими діями з'явилися нові види небезпек, які пов'язані з обстрілами та з ураженням особового складу ДСНС ВВП.

Місця дислокації пожежно-рятувальних частин ДСНС піддаються ракетно-артилерійським обстрілам військовими рф.

Під час проведення оперативних дій особовий склад підрозділів ДСНС потрапляє під обстріли ворога, в тому числі і повторні; піддаються ураженню ВВП, що не розірвалися.

Усі ці небезпеки супроводжуються загибеллю і пораненнями рятувальників, пошкодженням пожежно-рятувальної техніки та обладнання.

Вимоги щодо укриття особового складу. За вказівкою керівництва ДСНС, територіальними органами було розроблено вказівки з рекомендаціями щодо облаштування підвальних приміщень або приміщень з захисними властивостями від уражень бойових снарядів для укриття особового складу підрозділів.

В кожному гарнізоні ОРСЦЗ було здійснено заходи щодо визначення та облаштування укриття особового складу органів управління та територіальних підрозділів під час сигналу «Повітряна тривога», якими встановлено конкретні місця перебування особового складу під час несення служби, залежно від наявності захисних споруд на території під-

розділу та об'ємно-планувальних і конструктивних особливостей будівель (депо) пожежно-рятувальних частин.

З метою забезпечення захисту особового складу облаштування підвальных приміщень або приміщень з захисними властивостями від небезпечних чинників повинні відповідати таким основним вимогам:

- розміщуватися у підвальному (підземному), цокольному або першому поверхах;
- мати забезпеченість електроживленням, штучним освітленням, системами водопроводу та каналізації;
- не мати великих отворів у зовнішніх огорожувальних конструкціях, наявні отвори (крім дверних) забезпечують можливість їх закладки (мішками з піском або ґрунтом, бетонними блоками, цегляною кладкою тощо);
- мати не менше двох входів (виходів), один з яких може бути аварійним (у разі планування укриття у споруді подвійного призначення або найпростішому укритті місткістю менше 20 осіб у ньому допускається наявність одного входу) та закриватися посиленими дверми;
- приміщення повинні бути облаштовані місцями для сидіння та лежання, санітарними вузлами, мати примусову або природну вентиляцію, резервне штучне освітлення (ліхтарі, свічки тощо), первинні засоби пожежогасіння та засоби надання медичної допомоги, ємності з питною та технічною водою.

Вимоги щодо захисту (спеціального одягу) особового складу. Для забезпечення безпеки особового складу, приймалися рішення, не прописані в основних нормативних документах, так як робота рятувальників в центрі Європи, в умовах війни, не зовсім характерна для 21-го сторіччя.

За вимог керівництва ДСНС особовий склад, який долучається до ліквідації пожеж та НС в зоні активних бойових дій, повинен стовідсотково бути забезпечений бронезахистом.

Особовий склад, що виконує роботи з гасіння пожеж та ліквідації наслідків НС, повинен працювати в спеціальному захисному одязі; в зонах з підвищеною тепловою радіацією у теплозахисних пожежних костюмах, а під час можливих бомбардувань та обстрілів в тому числі повторних, можливого ураженні та пораненні від вибухонебезпечних уламків боєприпасів, які могли залишитися після обстрілів використовувати додаткові елементи одягу, якими є бронезилет та кевларова каска синього кольору з відповідним написом ДСНС, для розрізнення з підрозділами ЗСУ.

Вимоги щодо мінної небезпеки особового складу. Протягом військової агресії ворог застосовує практично усі засоби ураження що є на озброєнні армії РФ. Здійснює бомбардування, ракетно-артилерійські обстріли, дистанційне мінування об'єктів та територій.

При цьому на території та об'єктах, де відбуваються (відбувалися) бойові дії виникає значна чисельність пожеж, з наявністю в т.ч. ВНП.

Обізнаність особового складу з різновидами ризику, що створюються ВНП, а також порядком дій у разі їх виявлення знижує ризик для життя і здоров'я особового складу.

Під ВНП слід розуміти будь-які пристрої, засоби, підозрілі предмети, що за певних умов спроможні вибухати. Будь-які спроби самостійного розмінування чи будь-які інші дії з підозрілими предметами категорично забороняються! Необхідно пам'ятати, що необережне поводження із цими предметами (спроби взяти до рук чи перенести, розібрати, здійснити будь-який механічний вплив тощо) може призвести до смерті або до значної шкоди здоров'ю, каліцтва людини чи групи людей. Біля мін, боєприпасів та інших видів ВНП заборонено користуватися телефоном!

Дії у разі виявлення ВНП на місці події. Якщо, у ході виконання оперативних дій з гасіння пожеж та ліквідації НС виявлено ВНП, у жодному разі не треба наближатися до них та не дозволяти іншим. Треба зупинитись, не панікувати та заспокоїтись. Попередити інших, якщо рухалися не самі, голосно повідомити про небезпеку та наказати зупинитись. Перевірити ознаки наявності інших, небезпечних предметів навколо себе, уважно роздивившись, не рухаючись з місця. Обережно відійти назад тим же шляхом, яким прийшли, на безпечну відстань, намагаючись рухатися по своїх слідах. Якщо є можливість, то треба сховатись за будівлю або іншою захисною перешкодою.

В подальшому, позначити небезпечну територію помітним знаком - червона стрічка, хустина тощо, тобто будь-які, зроблені кустарним шляхом таблички, позначки та інші візуальні попередження, зроблені за допомогою підручних засобів та повідомити піротехнічні підрозділи ДСНС, Національної поліції України, або органи військового управління чи ТРО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI (*Стаття 80. Гасіння пожеж*).

2. [Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж](#). Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340. – Глави 8, 9 розділу 2.

3. Порядок організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Наказ МВС України № 116 від 10.02.2022 року. – Глава 6 розділу 2.

3. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 98-120.

4. Основи тактики гасіння пожеж: навч. посіб. / Ю.М. Сенчихін, А.А. Лісняк, І.Г. Дерев'янка та ін. – Х.: НУЦЗУ, 2015. – С. 130-150.

5. Довідник керівника гасіння пожежі. – Київ: ТОВ «Літера-Друк», 2016.

6. Про забезпечення безпеки. Методичні рекомендації щодо організації гасіння пожеж в природних екосистемах в районах ведення бойових дій, алгоритм дій особового складу у разі виявлення на місці загорань вибухонебезпечних предметів, а також надання домедичної допомоги у разі отримання мінно-вибухових травм. Окреме доручення ДСНС України від 22.03.2022 № 022-01-од-ппу.

Питання для самоконтролю

1.1. В чому полягає сутність управління під час гасіння пожеж?

1.2. Роль основного принципу управління силами і засобами.

1.3. Розкрийте зміст організаційної системи управління силами і засобами під час гасіння пожеж.

1.4. З яких етапів складається діяльність КГП на пожежах? Розкрийте зміст кожного етапу.

1.5. Надайте класифікацію видів помилок КГП на пожежі та їх характеристику.

1.6. Надайте структуру та порядок застосування [Статуту дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ](#) під час гасіння пожеж.

ЛЕКЦІЯ 2. ШТАБ НА ПОЖЕЖІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНИХ ДІЛЬНИЦЬ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 2.1. Залучення керівного складу до гасіння пожеж
- 2.2. Організація Штабу на пожежі
- 2.3. Начальник Штабу (НШ) на пожежі
- 2.4. Організація зв'язку на пожежі
- 2.5. Організація оперативних дільниць на пожежі
Завдання для самостійної роботи

2.1 Залучення керівного складу ДСНС до гасіння пожеж

2.1.1 Порядок залучення чергових змін ОКЦ з питань оперативного реагування

Структурно створені оперативно-координаційні центри (ОКЦ) у гарнізонах ОРС ЦЗ, а саме, склад їх чергових змін (ЧЗ), що вирішує питання оперативного реагування призначені для того, щоб на їх базі на пожежах створити ШТАБ, як орган КГП, з керування силами і засобами, які залучаються на гасіння пожежі.

У великих гарнізонах, по прибутті на пожежу його чергова зміна може виконувати такі обов'язки посадових осіб Штабу на пожежі: старший помічник начальника чергової зміни ОКЦ з питань оперативного реагування – обов'язки КГП, помічник з питань оперативного реагування – обов'язки начальника штабу (НШ), помічник по забезпеченню – обов'язки начальника тилу (НТ), а по прибутті старшого оперативного начальника (начальника гарнізону або його заступників) старший помічник виконує обов'язки НШ, помічник – обов'язки заступника начальника штабу (НШ / ЗНШ), помічник по забезпеченню – обов'язки НТ.

У невеликих гарнізонах Штаб на пожежах створюється лише у тих випадках, коли на пожежу прибуває старший оперативний начальник і виконує роль КГП, а помічник начальника чергової зміни з питань оперативного реагування буде виконувати обов'язки НШ, помічник по забезпеченню – обов'язки НТ.

У малих гарнізонах, Штаб на пожежі створюється тоді, коли на пожежу прибуває старший оперативний начальник, який буде виконувати обов'язки КГП, помічник начальника чергової зміни з питань оперативного реагування – обов'язки НШ, а НТ призначається з начальницького складу тієї пожежно-рятувальної частини, у районі якої виникла пожежа.

Порядок залучення ЧЗ ОКЦ з питань оперативного реагування визначається окремо виходячи з специфіки об'єктів та населеного пункту. Наприклад, для Харківського гарнізону порядок залучення наступний:

Чергова зміна ОКЦ виїжджає при отриманні повідомлення:

"Пожежа № 1":

- на окремі визначені об'єкти, (наприклад, у Харкові на об'єкти, що розташовані по вул. Сумській та Пушкінській; майданах: Конституції, Рози Люксембург, Незалежності);

- на пожежі де загинули люди або події з великими матеріальними збитками.

"Пожежа № 2":

- негайно – на державні об'єкти, культурно-видовищні, дитячі, дошкільні, лікувальні та учбові заклади, об'єкти з масовим перебуванням людей;

- на інші об'єкти за вимогою КГП з місця пожежі додаткових сил.

"Пожежа № 3,4,5" - негайно.

ЧЗ ОКЦ виїжджає також на пожежі або НС, які пов'язані із загрозою життю людей, або ліквідацію наслідків НС в місті; в області – за рішенням начальника (Г)У або відповідального від керівництва ГУ ДСНСУ в області.

При виїзді у район області коли залучається ЧЗ ОКЦ (виїжджає старший помічник начальника ЧЗ ОКЦ з питань оперативного реагування, помічник начальника ЧЗ ОКЦ по забезпеченню). Помічник начальника ЧЗ ОКЦ з питань оперативного реагування викликає резервний штат ЧЗ, повідомивши відповідального від керівництва ГУ ДСНСУ в області, начальника ОКЦ або його заступника з питань оперативного реагування.

Під час виїзду ЧЗ ОКЦ на пожежі або НС в райони області, а також при затяжних веденнях оперативних дій у місті, за розпорядженням відповідального від керівництва ГУ(У) ДСНС України в області на оперативне чергування до ЧЗ ОКЦ заступає резерв, до якого входить ЧЗ ОКЦ, яка знаходиться перед заступленням на чергування.

2.1.2 Залучення мобільної оперативної групи та керівного складу підрозділів

Мобільна оперативна група територіального органу ДСНС (далі – МОГ ГУ (У)) створюється в територіальних органах ДСНС і призначена для проведення оцінки обстановки, організації управління і координації дій залучених сил безпосередньо в зоні виникнення (загрози виникнення) надзвичайної ситуації, пожежі або небезпечної події, організації взаємодії та забезпечення зв'язку з оперативно-черговою службою ДСНС, оперативною та мобільною оперативною групами ДСНС (у разі залучення), з оперативними групами територіального органу ДСНС, оперативними групами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інформування керівництва територіального органу ДСНС, а також під час виконання завдань за призначенням за встановленими територіальному органу ДСНС рівня терористичної загрози:

- «сірій (можлива загроза)»,
- «синій (потенційна загроза)»,

- «жовтий (імовірна загроза)»,
- «червоний (реальна загроза)».

По виклику "Пожежа № 3" і вище, що підтвердилися, а також у інших випадках по розпорядженню старшого оперативної групи ГУ(У) ДСНСУ в області виїжджає оперативна група ГУ(У) ДСНС України в області.

Виїзд мобільної оперативної групи територіального органу ДСНС (далі – МОГ ГУ (У) здійснюється для проведення оцінки обстановки, організації управління і координації дій залучених сил безпосередньо в зоні виникнення (загрози виникнення) НС, пожежі або небезпечної події та ін. Залучення МОГ ГУ (У) здійснюється на підставі вимог положення про мобільну оперативну групу територіального органу ДСНС (розробленого відповідно до наказу ДСНС України від 06.11.2017 № 601. Про деякі питання організації діяльності мобільних оперативних груп ДСНС).

Відповідальний від керівництва ГУ(У) ДСНСУ в області виїжджає по виклику "Пожежа № 3" і вище, що підтвердилися, а також в інших випадках, які передбачені наказом щодо залучення керівного складу управлінь.

Начальники районних управлінь (відділів) області та інженерно-інспекторській склад виїжджає на всі пожежі або НС у районі, що охороняється.

Керівний склад районних управлінь (відділів) та підпорядкованих їм підрозділів виїжджає:

- на всі пожежі або НС у своєму адміністративному районі (на об'єкт, що охороняється, селище, місто);
- за викликом "Пожежа № 3" і вище в інші райони, де працюють їх підрозділи, керують оперативними діями особового складу.

Відповідальні від керівництва районних управлінь (відділів) заступають на чергування по змінам згідно наказу про порядок залучення керівного складу управлінь до несення служби.

2.2 Організація Штабу на пожежі

2.2.1 Поняття і випадки створення Штабу на пожежі

Штаб на пожежі - це тимчасово сформований орган КГП для керування силами та засобами на пожежі. Штаб на пожежі утворюється для організації управління та координації оперативних дій усіх залучених підрозділів і служб під час гасіння пожежі та є робочим органом КГП.

Рішення про утворення і ліквідацію Штабу на пожежі, призначення НШ, його персонального складу та місця його розгортання приймає КГП.

Згідно Статуту дій (*пункт 2 глави 10 розділу 2*) Штаб на пожежі утворюється:

- на всіх великих і складних пожежах;
- у разі утворення трьох і більше ОД на пожежі;
- у разі залучення сил і засобів за підвищеним номером виклику;

- за потреби узгодження оперативних дій з черговим інженерно-технічним
- персоналом та адміністрацією об'єкта, де виникла пожежа;
- за рішенням КГП.

Отже, в залежності від умов та обстановки на пожежі, КГП може створювати або не створювати Штаб на пожежі. Він організується тоді, коли на пожежі одній особі (КГП) складно керувати оперативними діями підрозділів та служб, які приймають участь у гасінні.

2.2.2 Склад Штабу на пожежі

Керівництво роботою Штабу на пожежі здійснює НШ.

До складу Штабу на пожежі, як правило, входять: особисто НШ та НТ. На великих, складних та тривалих пожежах можуть призначати заступника (помічника) начальника штабу (ЗНШ), а в допомогу НТ помічника НТ, також призначають представника підрозділу матеріально-технічного забезпечення (МТЗ) і начальника зв'язку.

У тих випадках, коли для гасіння пожежі залучаються сили і засоби інших служб міста (населеного пункту, об'єкта) для роботи у Штабі на пожежі залучають представників, які очолюють підрозділи взаємодіючих служб, або командирів військових підрозділів, поліції які приймають участь у гасінні пожежі, представників адміністрації об'єкта та місцевих органів влади.

Під час пожеж на об'єктах із складною та пожежо-вибухонебезпечною технологією, коли дії підрозділів з гасіння необхідно узгоджувати з черговим інженерно-технічним персоналом, до складу Штабу на пожежі обов'язково включають відповідальних працівників адміністрації цих об'єктів. Частіше всього до складу Штабу на пожежі включають головного інженера або його заступника, які очолюють на об'єкті пожежно-технічну комісію та штаб з ліквідації аварійних ситуацій.

Склад Штабу на пожежі визначено Статутом дій (*пункт 5 глави 10 розділу 2*).

2.2.3 Завдання Штабу на пожежі

Завдання Штабу на пожежі визначено Статутом дій (*пункт 4 глави 10 розділу 2*).

Штаб на пожежі організовує:

- виконання рішень, наказів КГП, контролює виконання поставлених завдань;
- розвідку пожежі в процесі її гасіння, збирання відомостей та інформування КГП у разі зміни обстановки;
- облік сил і засобів на пожежі, ведення оперативної документації;
- зустріч та розстановку підрозділів на ОД;
- створення резерву сил і засобів на пожежі;

- зв'язок на пожежі;
- освітлення місця роботи пожежно-рятувальних підрозділів (за необхідністю);
- КПП і пости безпеки ГДЗС;
- взаємодію з аварійними службами населеного пункту (об'єкта);
- харчування в разі тривалих пожеж (понад три години), обігрів особового складу за умови низьких температур та захист від теплового випромінювання; матеріально-технічне забезпечення пожежно-рятувальних підрозділів, що працюють на пожежі (доставка та забезпечення піноутворювачем, спеціальними вогнегасними засобами, паливом тощо).

Штаб на пожежі може виконувати й інші завдання, які витікають з конкретної обстановки пожежі, а також особливостей об'єкта та умов гасіння пожежі.

2.2.4 Розташування Штабу на пожежі і знаки розрізнення.

Штаб на пожежі розташовується в найбільш зручному для управління силами і засобами місці, яке визначає КПП. Частіше всього Штаб на пожежі розташовується біля штабних автомобілів (АШ) або автомобілів зв'язку та освітлення (АЗО), якщо вони використовуються на пожежі. Як правило, дислокація штабу повинна бути назовні, для того щоб було краще бачити панораму пожежі та розгортання дій пожежно-рятувальних підрозділів, з навітряного боку, у тому місці де вводяться основні сили та засоби (вирішальному напрямку), взимку - на АЗО, АШ або пристосованих місцях.

Місце розташування Штабу на пожежі позначається на штабному столі червоним прапорцем, який виготовлено із заліза або пластику, з написом білого кольору «Штаб» світло-відбивною фарбою, а вночі – додатково світловим покажчиком червоного кольору з написом «Штаб».

Для зручної роботи Штабу на пожежі місце його розташування забезпечується штабним столом відповідно до ескізу штабного столу (*Статут дій, додаток 1*), на якому розміщують прапорець штабу, лампу освітлення, радіостанцію, телефонний апарат, годинник, мікрофон СГУ, стержні для жетонів підрозділів, що прибули на пожежу, та інші пристосування для зручності роботи штабу, тобто штабний стіл забезпечується необхідним обладнанням, технічними засобами зв'язку та управління, оперативною документацією відповідно до оперативної обстановки під час гасіння пожежі (*Статут дій, додаток 2*).

Особи, які входять до складу Штабу на пожежі забезпечуються знаками розрізнення. Статут дій (*пункти 1, 2 глави 10 розділу 2*).

Пожежні каски посадових осіб Штабу повинні бути промаркованими згідно із знаками розрізнення встановленого зразка, з нанесенням трафарету у вигляді геометричної фігури (квадрат) в середині якої роблять відповідний напис цифр у вигляді дрібного числа (номер області /

номер посадової особи ГУ (У)). Трафарет наноситься симетрично на обидві сторони каски (спереду і ззаду) контрастною фарбою. (Статут дій, додаток 5).

Головне управління (Управління): 15 – Область;

1 – начальник ГУ(У); 2 – перший заступник начальника ГУ(У); 3 – заступник начальника ГУ(У) з реагування на НС; 4 – заступник начальника ГУ(У); 10 – начальник управління (відділу) реагування на надзвичайні ситуації; 11 – заступник начальника управління (відділу) реагування на надзвичайні ситуації; 12 – працівники управління (відділу) реагування на надзвичайні ситуації; 20 – начальник ОКЦ; 21 – заступник начальника ОКЦ; 22 – помічник начальника чергової зміни з питань оперативного реагування; 23 – помічник начальника чергової зміни; 24 – помічник начальника чергової зміни з питань забезпечення

КПП, НШ, оперативний склад штабу, НТ, начальники КПП ГДЗС під час гасіння пожежі повинні носити поверх одягу спеціальні розпізнавальні накидки оперативного складу на пожежі (Статут дій, додаток 6).

Розпізнавальні накидки залежно від посади особи на пожежі:

1. КПП – накидка яскраво-червоного кольору зі світловідбивними двома горизонтальними смугами і написом «КПП» сірого кольору;

2. НШ – накидка яскраво-зеленого кольору зі світловідбивними двома горизонтальними смугами і написом «НШ» сірого кольору;

3. НТ – накидка яскраво-синього кольору зі світловідбивними двома горизонтальними смугами і написом «НТ» сірого кольору;

4. Начальник КПП ГДЗС – накидка яскраво-оранжевого кольору зі світловідбивними двома горизонтальними смугами і написом «НКПП» сірого кольору.

2.2.5 Оперативна документація Штабу на пожежі

Штаб на пожежі веде та складає оперативні документи за визначеними формами і змістом:

Оперативна обстановка під час гасіння пожежі:

Обстановка про пожежу / НС;

Облік підрозділів та особового складу ГУ ДСНС України;

Керівництво ДСНС, ГУ(У), РУ(РВ, МРВ, РС) та оперативна група;

Облік оперативних дільниць;

Облік інформації та розпоряджень, які у вигляді таблиць, розташовані за формами на планшеті штабного стола і заповнюються НШ (Статут дій, додаток 2). По закінченні оперативних дій з гасіння пожежі НШ збирає матеріал для складання Картки оперативно-тактичних дій на пожежі.

НШ також складає схему розташування сил і засобів на пожежі, на плані об'єкта де виникла пожежа, з урахуванням даних з розстановки пожежних машин на джерела водопостачання та маршрутів прокладання

магістральних рукавних ліній, які представляє йому НТ (Статут дій, додаток 2).

Всі документи штабу повинні бути складені докладно, чітко та ясно з вказівкою точного часу, коли сталася подія, надходження даних і розпоряджень, так як на їхній основі здійснюється вивчення даної пожежі та складання Картки оперативно-тактичних дій на пожежах, а також проводиться розбір оперативно-тактичних дій з особовим складом.

Для складання і ведення документів, що стосуються оперативних дій на пожежі, використовуються умовні графічні позначення відповідно до умовних позначень та знаків (Статут дій, додаток 7).

2.3 Начальник Штабу (НШ) на пожежі

2.3.1 Права і обов'язки НШ

НШ підпорядковується КГП, є його заступником, забезпечує виконання рішень КГП, очолює штаб та несе відповідальність за виконання завдань, що поставлені перед штабом.

Обов'язки НШ на пожежі витікають із завдань визначених Статутом дій, умовами обстановки на пожежі та особливостями здійснення оперативних дій з гасіння пожежі і відображені в Статуті дій (*пункт 7 глави 10 розділу 2*).

НШ на пожежі зобов'язаний:

- вивчати обстановку на пожежі шляхом організації безперервної розвідки та отримання даних від НОД;
- доповідати КГП результати розвідки та інформацію щодо обстановки і ходу гасіння пожежі на оперативних ділянках;
- викликати за рішенням КГП додаткові сили і засоби, доводити накази КГП до керівників підрозділів, НОД, НТ;
- за потреби самостійно приймати рішення щодо рятування людей та гасіння пожежі з подальшою доповіддю КГП;
- організовувати зв'язок на пожежі; проводити розстановку сил і засобів відповідно до прийнятих КГП рішень на оперативні дії;
- здійснювати контроль за виконанням наказів КГП і Штабу на пожежі; створювати резерв сил і засобів на місці пожежі;
- викликати за потреби аварійні служби населеного пункту (об'єкта) і організовувати взаємодію з ними;
- інформувати ОКЦ про обстановку на пожежі та результати оперативних дій; організовувати ведення оперативної документації Штабу на пожежі.

НШ на пожежі має право:

- давати розпорядження щодо організації гасіння пожежі, дотримання встановлених норм безпеки та вимагати їх виконання від підлеглого йому особового складу;

- на повну та достовірну інформацію, у тому числі про об'єкти і території, на яких проводиться гасіння пожеж;
- на безперешкодний доступ до всіх житлових, виробничих та інших приміщень, а також на застосування будь-яких заходів, спрямованих на рятування населення, запобігання поширенню вогню та ліквідацію пожежі;
- вимагати від місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання забезпечення безоплатного харчування для всіх учасників гасіння пожежі, що триває понад три години.

Права НШ відображені в Статуті дій (*пункт 8 глави 10 розділу 2*).

2.3.2 Зміст діяльності НШ

НШ протягом усього періоду гасіння пожежі повинен постійно знаходитись у місці розташування штабу. При гасінні складних пожеж НШ з дозволу КГП може призначити з числа начальницького складу, присутнього на пожежі, своїх заступників та помічників (ЗНШ, ПНШ) розподіляючи між ними обов'язки виконання завдань штабу. Тобто, яким би підготовленим не був НШ, він один не зможе своєчасно виконувати усі завдання штабу

Всю діяльність КГП умовно можна поділити на два етапи: *розробка рішень* на гасіння пожежі за завданням КГП або самостійно та *реалізація рішень* на гасіння пожежі за завданням КГП або самостійно.

Роль начальника штабу в керівництві (управлінні) силами і засобами на пожежі полягає в успішному виконанні безпосередньо ним та посадовими особами штабу своїх завдань. В свою чергу успішне виконання завдань залежить від їх професійної підготовленості, досвіду, ділової спрацьованості з КГП і іншими посадовцями органів управління.

Що стосується їх підготовленості і особистих якостей, то тут на перший план висувається висока принциповість, здатність керуватися у своїх діях професійними інтересами, вимогливість до себе, правильне розуміння критики і самокритики. У тій же мірі співробітникам штабу мають бути властиві дисциплінованість, виконавча відповідальність, здатність проявляти самостійність і творчість. Виключно велика в цьому роль НШ, що являється, по суті, заступником КГП.

НШ доводить рішення КГП і його вказівки до усіх посадовців на пожежі, залучає їх до спільної розробки заходів з організації і забезпечення діяльності на пожежі. У свою чергу, вони доповідають НШ усі основні дані про положення і стан підлеглих, погоджують з ним свої плани по їх використанню при гасінні пожежі. Тільки за умови найтіснішої і погодженої роботи, а також ділових взаємовідносин між усіма посадовцями на пожежі створюються нормальні умови для функціонування системи керівництва (управління).

Тому НШ виступає в ролі організатора роботи усієї системи управління. Від його підготовленості, досвіду, уміння направити роботу підлеглих залежить злагоджена і погоджена робота усіх органів управління і тим більше штабу на пожежі. Особиста організованість, здатність знайти в кожен момент ту ланку ланцюга, яка вирішує успіх справи, мобілізувати усі сили на досягнення основної мети характеризує НШ як керівника колективу.

Тільки НШ надається право віддавати від імені КГП розпорядження усім особам, підлеглим КГП, а у випадках, що не терплять зволікання, самостійно вносити зміни в прийняті рішення. Таке право зобов'язує НШ до багато чого і, в першу чергу, до ґрунтовного знання не лише рішень КГП, але і його припущень, позначок дій на випадок можливих змін обстановки. Правильні взаємовідносини КГП і НШ, їх спрацьованість, розуміння один одного - найважливіша умова організованої роботи усіх пожежно-рятувальних підрозділів, що беруть участь в гасінні пожежі.

КГП повинен довіряти НШ, оскільки він не просто виконавець, а найближчий помічник КГП.

Високе становище, яке займає НШ на пожежі, зобов'язує його завжди знати завдання, поставлені підрозділу КГП, положення, стан і тактичні можливості пожежно-рятувальних підрозділів, обстановку на пожежі, необхідну кількість сил і засобів; бути готовим у будь-який час зробити висновки за оцінкою обстановки, дати припущення по рішенню, визначити заходи по забезпеченню оперативних дій і організації управління.

Разом з цим, найважливішим обов'язком НШ є керівництво підпорядкованими посадовими особами. Він направляє їх роботу, допомагає їм, навчає, як треба виконувати свої завдання, стежить за своєчасним наданням ними донесень і різних звітів про діяльність на пожежі.

Незважаючи на свою велику організаторську роботу, він сам виконує найбільш складні завдання. В процесі планування НШ безпосередньо працює разом з КГП по ухваленню рішень, здійснює розрахунок часу на організацію оперативних дій, розробляє оперативні документи.

2.4 Організація зв'язку на пожежі

Штаб повинен систематично інформувати про обстановку на пожежі ОДС, а, при необхідності, керівництво МВС та місцевої адміністрації.

Безперервність і оперативність керування (управління) силами і засобами забезпечується стійкістю засобів зв'язку на пожежі. Без якісно наладженого зв'язку КГП (штаб на пожежі) не в змозі ефективно контролювати зміну обстановки та хід оперативних дій з гасіння пожежі.

Організація зв'язку на пожежі здійснюється для забезпечення управління силами і засобами, їх взаємодії та передачі інформації. Тобто Штаб організує зв'язок на пожежі за видами:

- зв'язок управління;
- зв'язок взаємодії;
- зв'язок інформації.

Для управління силами і засобами на пожежі встановлюється зв'язок між КГП і Штабом, НТ, начальником ОД, а за необхідності - з пожежно-рятувальними автомобілями. Для забезпечення управління використовуються радіостанції та гучномовні установки автомобілів зв'язку і освітлення, а також переносні радіостанції, польові телефонні апарати, переговорні пристрої, електромегафони.

В окремих випадках, за неможливості використання перерахованих пристроїв, для передачі команди (інформації) можуть використовуватися відповідні сигнали управління, а також мобільні телефони.

Для взаємодії між ОД, підрозділами, які працюють на пожежі, встановлюється зв'язок між начальниками ОД (підрозділів). При цьому використовуються переносні радіостанції, польові телефонні апарати, гучномовні пристрої та зв'язківці.

Для забезпечення передачі інформації встановлюється зв'язок між КГП, штабом і ПЗЧ (ОЧС) за допомогою радіостанцій. При цьому забезпечується обмін інформацією між ПЗЧ (ОЧС) і пожежно-рятувальними підрозділами, які знаходяться на пожежі і на шляху прямування, передача повідомлень про обстановку і хід гасіння пожежі, виклик додаткових сил і засобів, передача вимог КГП, НШ до служб взаємодії.

Міську телефонну мережу та мобільний зв'язок для передавання інформації на ПЗЧ (ОЧС) можна використовувати лише за умов наявності на ПЗЧ (ОЧС) відповідних пристроїв фіксації телефонних розмов.

За організацію зв'язку на пожежі відповідає КГП (НШ). Для організації та контролю зв'язку на пожежі можуть призначати відповідальну особу, яка входить до складу Штабу на пожежі – начальника зв'язку (НЗ). За необхідності НЗ додаються зв'язкові.

У разі використання засобів радіозв'язку на пожежі КГП (НШ) має забезпечити дотримання всіма абонентами правил радіообміну та здійснити організацію зв'язку залежно від рангу пожежі.

Використовуючи технічні засоби зв'язку, особливо стаціонарні та мобільні радіостанції, для отримання даних про обстановку на пожежі від підлеглих, так само як і при передачі цих даних до Штабу на пожежі, кожна посадова особа на пожежі повинна прагнути до максимально можливого скорочення об'єму інформації, щоб економити час і не перевантажувати канали зв'язку надмірною інформацією. Для цього треба запрошувати і передавати тільки ті дані, які дійсно потрібні КГП і Штабу на пожежі для управління пожежно-рятувальними підрозділами. Треба

відмітити, що найбільш важливі і термінові розпорядження передаються зазвичай методом прямих переговорів з підлеглими.

Для забезпечення оперативності та якості зв'язку під час гасіння пожеж, завчасно встановлюються особисті позивні посадових осіб гарнізону, які здійснюють функції оперативного реагування.

2.5 Організація оперативних дільниць на пожежі

Оперативна дільниця на пожежі – частина території або будівлі на місці пожежі, на якій зосереджено сили і засоби, які виконують окреме оперативне завдання та об'єднані єдиним керівництвом.

Оперативні дільниці можуть створюватися за рішенням КГП за місцем ведення оперативних дій на пожежі (периметр пожежі, поверхи, сходові клітини, протипожежні перешкоди тощо) або за видами оперативних дій (рятування людей, гасіння пожежі, евакуація майна, боротьба з димом тощо).

Керівництво силами і засобами на оперативній дільниці здійснює НОД, який призначається КГП і підпорядковується КГП та НШ.

НОД забезпечує виконання поставлених завдань та збереженість пожежно-рятувальної техніки і повинен постійно перебувати на визначеній дільниці, слідкує за виконанням норм безпеки та охорони праці підпорядкованим йому особовим складом.

Начальник оперативної дільниці зобов'язаний:

- вести безперервну розвідку і доповідати КГП та НШ про обстановку на ОД;
- керувати діями підпорядкованих йому підрозділів;
- проводити розстановку сил і засобів на оперативній дільниці;
- забезпечувати маневрування та перегруповування сил і засобів під час змін обстановки на оперативній дільниці;
- самостійно приймати рішення щодо перестановки сил і засобів для забезпечення оперативних дій на оперативній дільниці, про прийняті рішення доповідати КГП або НШ;
- забезпечити взаємодію з підрозділами на інших оперативних дільницях;
- за потреби робити запит про надання додаткових сил і засобів для вирішення поставлених завдань на оперативній дільниці;
- організовувати зв'язок на оперативній дільниці;
- вимагати від підпорядкованого особового складу виконання правил безпеки праці, інформувати учасників гасіння пожежі про виникнення загрози їх життю або здоров'ю;
- доповідати КГП та НШ про виконання поставлених завдань і про роботу підрозділів на оперативній дільниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI (*Стаття 80. Гасіння пожеж*).
2. [Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж](#). Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340. – Глави 10, 12, 13 розділу 2.
3. Про деякі питання організації діяльності мобільних оперативних груп ДСНС. Наказ ДСНС України від 06.11.2017 № 601
4. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 120-148.
5. Основи тактики гасіння пожеж: навч. посіб. / Ю.М. Сенчихін, А.А. Лісняк, І.Г. Дерев'янка та ін. – Х.: НУЦЗУ, 2015. – С. 150-186.
6. Довідник керівника гасіння пожежі. – Київ: ТОВ «Літера-Друк», 2016.

Питання для самоконтролю

- 2.1. В яких випадках створюється Штаб на пожежі?
- 2.2. Які завдання вирішує Штаб на пожежі?
- 2.3. Назвіть вимоги щодо розташування Штабу на пожежі.
- 2.4. Розкрийте обов'язки і права НШ на пожежі.
- 2.5. Охарактеризуйте види зв'язку на пожежі.
- 2.6. Дайте визначення оперативної дільниці?

ЛЕКЦІЯ 3. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ У ПІДВАЛАХ, ПОВЕРХАХ ТА ГОРИЩАХ ЖИТЛОВИХ І АДМІНІСТРАТИВНИХ БУДИНКІВ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 3.1. Особливості гасіння пожеж в цивільних будівлях
 - 3.2. Гасіння пожеж у підвалах житлових і адміністративних будинків
 - 3.3. Гасіння пожеж на поверхах житлових і адміністративних будинків
 - 3.4. Гасіння пожеж на горищах житлових і адміністративних будинків
- Завдання для самостійної роботи

3.1 Особливості гасіння пожеж в цивільних будівлях

3.1.1 Оперативно-тактична характеристика будівель

Всі житлові, адміністративні, громадські та інші будівлі, в залежності від їх поверховості, підрозділяють на малоповерхові (до 3-х поверхів), багатоповерхові (від 4 до 9 поверхів), підвищеної поверховості (від 1- до 25 поверхів) та висотні (більш ніж 25 поверхів). За характером будівельних матеріалів, з яких побудовані стіни, цивільні будинки розподіляються на: цегляні, великоблокові та великопанельні.

За плануванням поверхів цивільні будівлі бувають з коридорним та секційним плануванням. Секційне планування використовується в тих житлових будівлях, де квартири в кожній секції розташовані круг сходово-ліфтових вузлів, в які кожна квартира має вихід. За допомогою коридорного планування плануються громадські будівлі, навчальні заклади тощо, в яких кожне приміщення чи група приміщень мають безпосередні виходи до коридору.

За характером вогнестійкості основних будівельних конструкцій громадські будівлі поділяються на I, II, III, IV, V ступені вогнестійкості.

Багатоповерхові будівлі, будівлі підвищеної поверховості та висотні будуються за I та II ступенем вогнестійкості, малоповерхові - за III-V ступенем.

В сучасних умовах серед старого житлового та цивільного фонду є багато будівель III-V ступеня вогнестійкості, що зараз експлуатуються, незважаючи на те, що їх конструкції виготовлені зі спалимих матеріалів з порожнинами.

Серед будівель III ступеня вогнестійкості зустрічаються і багатоповерхові з дерев'яними та металевими балками перекриття, що захищені від температури штукатурним шаром. Захисний ефект штукатурки залежить від її товщини. В умовах пожежі, як показує практика, захисний ефект штукатурки дорівнює приблизно 15-20 хв., після чого дерев'яні конструкції займаються, а металеві інтенсивно нагріваються та втрачають міцність. Під час пожежі перекриття по дерев'яних несучих балках обвалюються приблизно через 30-35 хвилин.

Будівлі IV-V ступеня вогнестійкості будують із спалимих конструкцій. Час прогорання та обвалу брусованих і брущатих стін залежить від їх товщини. Так, при товщині стін 10-25 см вони обвалюються протягом 20-50 хв. Каркасні стіни та перегородки під час пожежі прогоряють протягом 5-10 хвилин. Швидкість прогорання незахищених дерев'яних конструкцій углиб складає 1-1,5 мм/хв.

В будівлях на усіх поверхах, підвалах та горищах проведені інженерні комунікації: системи опалення та вентиляції, електричні та газові мережі, сміттєпроводи та ін. В місцях, де проходять ці комунікації, роблять отвори та жолоба. В цивільних будівлях багатоповерхових, підвищеної поверховості і висотних влаштовують пасажирські та вантажні ліфти, шахти яких пронизують всю будівлю від підвалу до горища. Сходово-ліфтові шахти, а також місця прокладки інженерних комунікацій в умовах пожежі сприяють більш швидкому задимленню будівель, крім того, в багатьох випадках становлять собою шляхи розповсюдження вогню по усій будівлею.

В житлових будівлях, висота яких становить 12 поверхів і більше; в гуртожитках, готелях, що містять 4 поверхи і більше; в дитячих, лікувальних та навчальних закладах, в залежності від їх об'єму та висоти, влаштовують внутрішні протипожежні водопроводи, а також незадимлювані сходові клітки, зовнішні пожежні сходи, системи димовидалення та інші пристрої, що забезпечують швидку евакуацію людей у випадках виникнення пожеж, а також успішне їх гасіння. Рівень науково-технічного прогресу в будівельній індустрії визначає характер конструктивних рішень цивільних будівель та ступінь їх протипожежного захисту.

3.1.2 Можлива обстановка, що може скластися під час пожеж у житлових і адміністративних будинків

Обстановка, що може скластися під час пожеж у будинках і спорудах:

- наявність великої кількості людей, яким загрожують небезпечні фактори пожежі;
- швидке розповсюдження пожежі на поверхах, щільне задимлення коридорів, вестибюлів та сходових кліток;
- приховане розповсюдження вогню в порожнинах будівельних конструкцій, вентиляційних каналах і шахтах;
- вибухи та спалахи;
- у разі обмеженої кількості дверних і віконних прорізів можливе підвищення температури до небезпечного для людей рівня в приміщеннях, де знаходиться зона горіння та в поруч розташованих приміщеннях;
- наявність великого горючого навантаження;
- складне планування приміщень на поверхах, горищах та у підвалах;

- поверхневе горіння матеріалів і речовин;
- швидке поширення вогню та диму через значну кількість дверей, вікон, побутових і технологічних прорізів, комунікацій, балконів тощо;
- втрата цілісності та несучої здатності будівельних конструкцій, їхнє обвалення і поширення вогню;
- наявність матеріалів, під час горіння яких виділяються НХР;
- наявність електромереж, електроприладів та обладнання під напругою з пошкодженою електроізоляцією;
- пошкодження газопроводів.

3.2 Гасіння пожеж у підвалах житлових і адміністративних будинків

3.2.1 Особливості розвитку пожеж у підвалах

Житлові і адміністративні будівлі, як правило, складаються з підвалів, поверхів та горищ, розвиток та гасіння пожеж в яких мають свої характерні особливості.

Сучасні будівлі мають всі конструктивні елементи, виконані з неспалимих матеріалів. Планування підвалів залежить від їх призначення. Великі та складні підвали поділяють на секції, які сполучаються між собою. Приміщення, що розташовані в підвалах, мають обмежену кількість дверних та віконних прорізів. В адміністративних та громадських будівлях підвали будуються з кількох ярусів. Висота підвалів частіше перебуває у межах 1,8 - 2,2 м. Підвали сполучаються з поверхами та горищами через шахти ліфтів, за допомогою системи вентиляції та сміттєпроводів, через прорізи та люки в перекритті, якими проходять різні інженерні комунікації. В сучасних будівлях виходи з підвалів розташовують безпосередньо на вулицю.

Підвали в цивільних будівлях використовують для розміщення котельних, складів, майстерень, господарчих сараїв для мешканців, вузлів систем опалення та інших потреб, а останнім часом в підвалах розташовують приватні крамниці та майстерні. Тому під час пожежі в підвалах можуть горіти різноманітні за своїми властивостями і цінностями речовини та матеріали.

На розвиток та характер пожежі в підвалах цивільних будівель впливає горюче завантаження, що досягає 50 кг/м², а за наявністю господарчих сараїв воно може зростати до 80-100 кг/м².

В залежності від особливостей підвалу, виду та властивостей горючих речовин і матеріалів та місця виникнення пожеж швидкість поширення вогню може бути різною. В початковий період розвитку пожежі горіння виникає і розповсюджується інтенсивно завдяки достатній кількості повітря, що знаходиться в об'ємі приміщень. Далі протягом перших 10-30 хв. понижується приплив свіжого повітря до зони горіння, зменшу-

ється швидкість розповсюдження вогню та швидкість вигорання, збільшується концентрація продуктів згорання. Інтенсивне горіння спостерігається тільки в тих місцях підвалу, де складаються сприятливі умови для припливу свіжого повітря. В результаті розвитку пожежі в підвалі виникає висока температура та його сильне задимлення. На практиці встановлено, що температура в підвалі приблизно на 300 °С нижча, ніж в умовах стандартного температурного режиму, що прийнятий для випробування будівельних конструкцій. Отже границі вогнестійкості будівельних конструкцій підвалів, що визначені при стандартному температурному режимі, в умовах пожеж підвищуються в 1,5 і більше разів, ніж за технічними умовами на виготовлення цих конструкцій.

Щільність задимлення підвалів та токсичність продуктів згорання залежать від повноти згорання і хімічного складу речовин та матеріалів, що горять. В підвалах при неповному згоранні дим має підвищену щільність та токсичність. Досвід та практика показують, що наявність оксиду вуглецю (CO) у продуктах згорання під час пожеж досягає 1-2%.

Вдихання повітря, що вміщує 0,4-0,5% оксиду вуглецю, протягом кількох хвилин викликає смертельне отруєння.

Вплив продуктів згорання на організм людини збільшується завдяки тому, що вони мають температуру, небезпечну для людського організму (більше 60°C).

Нагріті продукти горіння, що мають більший тиск, ніж тиск зовнішнього повітря, з підвалів через дверні та інші прорізи і отвори в будівельних конструкціях, а також через системи вентиляції, сміттєпроводів та ін. швидко просякають до сходових кліток, шахт ліфтів та розповсюджуються на верхніх поверхах будівель, утворюючи загрозу людям. В деяких випадках задимлення сходових кліток трапляється настільки швидко, що люди не встигають залишити свої квартири або робочі місця (сходова клітка 5-ти поверхового будинку заповнюється димом під час пожежі у підвалі протягом 1,5-3,0 хв.).

Вогонь з підвалів розповсюджується на поверхи та суміжні приміщення не тільки через сходові клітки, шахти ліфтів та різні комунікації, але й завдяки нагріванню металевих конструкцій та займанню від них горючих речовин. Крім того, під час затяжної пожежі межа вогнестійкості перекриттів стає недостатньою, що викликає їх обвал та швидке розповсюдження вогню.

3.2.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у підвалах

Основними завданнями ПРП під час гасіння пожеж у підвалах є: забезпечення безпеки людям, що знаходяться в будівлі; створення умов для гасіння пожежі за допомогою видалення диму та зниження температури; ліквідація пожежі в межах приміщень підвалу, що горять.

Під час пожежі в підвалах розвідку організують та проводять одночасно у двох напрямках: в приміщеннях підвалу за допомогою ланок ГДЗС, а також на першому та вищих поверхах. В більшості випадків своєчасно виявлені пожежі в підвалах ліквідують одним-двома стволами під час розвідки ланками ГДЗС. Проте, трапляються випадки, коли пожежі в підвалах виявляються пізно, підвали стають дуже задимленими, температура підвищується, а продукти згоряння проникають та заповнюють сходові клітки і створюється загроза життю людей. В таких випадках КГП, що першим прибув на місце пожежі, повинен негайно викликати додаткові сили, необхідну спеціальну пожежну техніку, швидку медичну допомогу та наряд міліції, а основну частину сил та засобів, що прибули на місце пожежі, використати для того, щоб уникнути паніки та провести рятувальні роботи.

Розвідку пожежі у підвалах організують в одному напрямку або, по можливості, у кількох напрямках. Її проводять ланки ГДЗС, які мають діючі стволи під напором води, коли прямують до приміщень, що горять. Під час розвідки визначають: планування підвалів, конструктивні особливості їх перекриття, загрозу та місця розповсюдження вогню на поверхи та горище: наявність і характеристику речовин та матеріалів, що горять; місця більш інтенсивного горіння та шляхи розповсюдження вогню у підвалі; можливі засоби випуску диму та зниження температури; які вогнегасні речовини доцільно використати для гасіння і місця їх вводу та інші.

Під час ведення розвідки на поверхах та сходових клітках, розташованих над підвалами, що горять, визначають: щільність їх задимлення, засоби видалення диму та зниження температури; наявність та ступінь загрози людям, шляхи їх евакуації; імовірність та можливі місця переходу вогню з підвалу до поверхів та горища; наявність вентиляційних систем сміттєпроводів, порожнин у конструкціях; місця розкриття перекриттів для видалення диму та зниження температури у підвалах, що горять, а також для вводу вогнегасних засобів для гасіння пожеж у підвалах.

Під час розвідки в місцях нагрівання або виходу диму проводять контрольні розкриття конструктивних елементів, а до місць розкриття подають стволи під напором води. За наявністю вентиляційних каналів, сміттєпроводів, порожнинних перегородок та перекриттів розвідку треба проводити на усіх поверхах та горищі.

У випадках, коли на момент прибуття перших підрозділів на пожежу сходові клітки дуже задимлені, а люди кличуть на допомогу, одночасно з проведенням розвідки треба негайно організувати рятувальні роботи. З цією метою створюють максимальну кількість пошуково-рятувальних груп з тих підрозділів, що прибули на пожежу. Вони в першу чергу розкривають вікна сходових кліток та двері (люки), що ведуть до горища, щоб звільнити шляхи евакуації від диму та для зниження температури. Після цього евакуюють людей з верхніх поверхів, тому що там

створюється найбільша загроза життю, перевіряють сходові майданчики та квартири з відчиненими дверима. Щоб визначити місце перебування потерпілих проводять опитування громадян, які опинилися в районі пожежі, а також тих, кого рятують.

Закриті квартири, що розташовані в дуже задимленій зоні, відмикають або потрапляють до них через вікна та балкони, ретельно перевіряючи наявність в них людей.

В залежності від обставин КГП особисто або за допомогою призначеного більш досвідченого командира припиняє паніку, що виникає. В цих умовах за допомогою гучномовного зв'язку заспокоюють людей, дають необхідні поради, визначають черговість та засоби проведення рятувальних робіт.

Людей рятують та евакуюють маршовими сходами через основні виходи, стаціонарними пожежними сходами та запасними виходами, через вікна і балкони за допомогою автодрабин та колінчатих автопідіймачів, висувних та штурмових драбин, за допомогою рятувальних вірьовок, а також виводять людей на горище або на покриття з подальшим переходом до сусідніх сходових кліток, що незадимлені, і виходом з будівлі. Для евакуації людей з перших поверхів, крім основних виходів, використовують драбини-палиці, встановлені у віконних прорізах.

Під час проведення рятувальних робіт і до завершення гасіння пожежі проти входу у задимлені під'їзди виставляють пости робітників міліції, щоб ніхто, крім ланок та відділень ГДЗС, не заходив до будівлі без дозволу КГП. Це зумовлено тим, що в процесі гасіння пожежі деформуються та частково обвалюються різні конструкції, змінюються напрямки руху потоків продуктів згоряння, а при введенні стволів на гасіння відбувається інтенсивне пароутворення, яке створює загрозу людям.

Рятувальні роботи вважаються завершеними, коли всі приміщення звільнені від диму, ретельно перевірені та КГП впевнений, що всі люди, яким потрібна допомога, врятовані.

Після закінчення рятувальних робіт усі сили та засоби зосереджуються на оперативних ділянках гасіння пожежі.

Під час гасіння пожеж у підвалах влаштовують оперативні ділянки з гасіння, захисту та рятування людей. Оперативні ділянки з гасіння влаштовують з боку сходових кліток та входів у підвали або з фасаду будівель, де розташовані віконні прорізи, що ведуть до підвалу. На першому поверсі влаштовують БД із захисту, а з фасадів будівель або на сходових клітках влаштовують БД з рятування людей.

Гасіння пожеж у підвалах, як правило, здійснюють ланки та відділення ГДЗС. Тому на пожежах організують роботу постів безпеки (ПБ) та контрольно-перепускних пунктів (КПП), а також створюють резерв газодимозахисників, щоб своєчасно замінити працюючих в зонах сильного задимлення, надавати допомогу постраждалим та на випадок непередбачених обставин, що виникають в умовах гасіння.

Під час гасіння пожеж у підвалах організують роботу зв'язку, за допомогою якого забезпечується керівництво підрозділами ГДЗС та отримання від них інформації про обстановку на дільницях робіт, а також чітку організацію та проведення рятувальних робіт. Для зв'язку між відділеннями та ланками ГДЗС з ПБ використовують переговорні пристрої та переносні радіостанції, а для проведення рятувальних робіт - засоби гучномовного зв'язку.

Для забезпечення зв'язку і освітлення оперативних позицій на БД під час гасіння пожеж у підвалах слід викликати підрозділи на автомобілях зв'язку та освітлення, а також технічної служби.

Під час затяжних пожеж, коли використовується значна кількість сил та заходів, влаштовують штаб пожежогасіння, призначають осіб, відповідальних за проведення рятувальних робіт, роботу ГДЗС, техніку безпеки.

Введення сил та засобів під час пожеж у підвалах здійснюється у двох напрямках. Основні сили та засоби спрямовуються до підвалу, що горить, для гасіння пожежі, і водночас частину сил та засобів вводять на захист першого, а якщо необхідно, інших (що розташовані вище) поверхів та горища. Основними шляхами введення сил та засобів на гасіння є дверні та віконні прорізи. Якщо основні виходи розташовані далеко від осередку пожежі і умови підходу до нього ускладнені, то слід робити отвори у стінах та перекриттях підвалів над місцем горіння, щоб ввести засоби гасіння.

Разом з введенням засобів на гасіння організують роботи з видалення диму та зниження температури. З цією метою використовують димососи різної продуктивності. Їх застосовують з метою відсмоктування диму з приміщень, що задимлені, або для подачі свіжого повітря до підвалу на шляхах прямування ланок ГДЗС. За наявності кількох димососів їх слід використовувати одночасно для відсмоктування диму та подачі зовнішнього повітря, тобто, щоб провітрити приміщення.

Роботу димососів здійснюють тільки після закінчення рятувальних заходів та виявлення точного місця осередку пожежі, бо в протилежному випадку їх робота може ускладнити обстановку під час пожежі та сприяти її розвитку.

Для гасіння пожеж в підвалах використовують компактні і розпилені струмені води та розчинів змочувачів. Розпилені струмені застосовують також для осадження диму. Під час невеликих пожеж використовують стволи РС-50, РКС-50, а під час пожеж, що поширилися на великі площі - більш потужні, аж до лафетних.

Кількість стволів визначають виходячи з площі пожежі чи гасіння та інтенсивності подачі води для гасіння, яка дорівнює $0,1 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$ для підвалів адміністративних будівель, $0,15 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$ - для підвалів житлових будівель.

Якщо у підвалі утворилися висока температура та сильне задимлення і ланки ГДЗС не можуть проникнути до підвалу, щоб почати гасіння, то використовують повітряно-механічну піну середньої та високої кратності. Піна добре проникає в середину приміщень, уникаючи поворотів та підйомів, витискує нагріті продукти згоряння та швидко локалізує або повністю ліквідує пожежу. Під час заповнення піною приміщення, що горить, температура у ньому швидко знижується до 40-60 °С. Піна краще заповнюватиме приміщення, якщо вона подається за потоком руху повітря. Цей факт треба враховувати, коли організовується пінна атака. В деяких місцях підвалів може скластися замкнений об'єм, і тоді продукти згоряння заважатимуть просуванню піни. В таких випадках визначають межі цих зон та розкривають конструкції з метою видалення диму та ліквідації протитиску просуванню піни.

Після заповнення підвалу піною для огляду місця пожежі та ліквідації окремих осередків горіння направляють відділення або ланки ГДЗС з водяними стволами.

Кількість генераторів піни середньої кратності (ГПС) (кратність піни 80-200) на гасіння пожежі у підвалі визначають за формулою:

$$N_{\text{ГПС}} = V_{\text{п}} \cdot K_{\text{р}} / Q_{\text{ГПС}} \cdot \tau_{\text{р}}, \quad (1)$$

де $V_{\text{п}}$ - об'єм підвалу, м³; $K_{\text{р}}$ - коефіцієнт, що визначає руйнування та втрати піни (для підвалів $K_{\text{р}} = 2,5 - 3,0$); $Q_{\text{ГПС}}$ - продуктивність піногенератору, м³/хв.; $\tau_{\text{р}}$ - нормативний час гасіння підвалу (приймають $\tau_{\text{р}} = 10$ хв).

На спрощення обліків слід пам'ятати, що один ГПС-600 спроможний загасити (локалізувати) пожежу в приміщенні до 120 м³, а один ГПС-2000 - за об'ємом до 400 м³, при цьому протягом облікового часу гасіння, що дорівнює 10 хв., вони витрачають піноутворювача відповідно: ГПС-600 - 216 л, ГПС-2000 - 720 л.

Для подачі повітряно-механічної піни високої кратності (кратність від 200 до 1000) використовують піногенераторні установки (ПГУ), виготовлені на базі димососів ПД-7 та ПД-30, продуктивність яких за водяним розчином піноутворювача дорівнює відповідно 150 л/хв та 360 л/хв. Нормативний час гасіння піною високої кратності приймають рівним 5 хв, а запас піноутворювача - трикратним. Кількість піногенераторних установок визначають за формулою:

$$N_{\text{ПГУ}} = V_{\text{п}} \cdot I_{\text{норм}} / Q_{\text{ПГУ}}, \quad (2)$$

де $V_{\text{п}}$ - об'єм підвалу, м³; $I_{\text{норм}}$ - облікова інтенсивність подачі розчину піноутворювача, яка дорівнює 0,6 л/(м³хв.); $Q_{\text{ПГУ}}$ - продуктивність ПГУ за розчином піноутворювача, л/хв.

Для спрощення обліків приймають, що одна ПГУ на базі димососа ПД-7 в змозі локалізувати чи загасити пожежу в приміщенні за об'ємом до 300 м³, а ПГУ на базі димососа ПД-30 - до 700 м³.

В процесі підготовки до подачі піни на гасіння пожеж у підвалах КГП визначає об'єм приміщень, що горять, кількість ГПС або ПГУ, місця їх введення на гасіння, необхідну кількість піноутворювача з урахуванням запасу, готує ланки чи відділення ГДЗС з діючими стволами, щоб ліквідувати окремі осередки горіння після заповнення приміщень піною.

На оперативних дільницях з захисту першого та вищих поверхів над підвалами, що горять, готують діючі стволи, як правило, РС-50, РКС-50 під напором води, слідкують за місцями проходження інженерних комунікацій, повітропроводів систем вентиляції, сміттєпроводів та інших пристроїв через перекриття.

В місцях зміни кольору штукатурки, виходу диму, конструкцій, що нагрілися, роблять контрольні розкриття та проливають водою.

Евакуацію майна з перших поверхів над місцем горіння здійснюють у випадку, коли воно пошкоджено високою температурою, димом та водою, а також коли воно заважає діям пожежних підрозділів та створює додаткове навантаження на перекриття, що може призвести до їх обвалу.

В окремих випадках, коли перераховані засоби гасіння пожеж в підвалах не дають успіху, гасіння здійснюють шляхом заповнення приміщень підвалів водяною парою (підвали у виробничих будівлях, де є паросилові установки) або інертним газом. Гарний результат під час гасіння дає використання аерозольної вуглекислоти (діоксиду вуглецю).

Під час гасіння пожеж за допомогою цих засобів необхідно подавати водяні струмені з метою охолодження несучих конструкцій підвалів, над підвальних перекриттів; зробити герметизацію підвальних приміщень, що горять; розрахувати та ввести необхідну кількість водяної пари чи інертного газу до приміщень.

Під час гасіння пожеж у підвалах треба дотримуватися таких заходів безпеки: відключити електромережу, для чого, за необхідністю, викликати аварійну бригаду енергослужби; вимкнути газові комунікації і також викликати бригаду газоаварійної служби; за наявності загрози для людей або у випадку, коли на пожежі працює значна кількість газодимозахисників та оперативна робота з гасіння здійснюється з підвищеним ризиком для особового складу, необхідно викликати швидку медичну допомогу; забезпечити ретельне спостереження за станом конструкцій на всіх оперативних дільницях; у випадку загрози обвалу конструкцій увесь особовий склад вивести з небезпечної зони; не допускати накопичення особового складу в місцях, де можливі обвали елементів будівлі, різка зміна ступеня задимлення та температури, викид нагрітих продуктів та водяної пари під час гасіння; заповнення підвалів водяною парою чи інертним газом здійснювати лише тоді, коли КГП упевнився в тому,

що всі люди виведені з небезпечних зон. Можуть бути використані інші заходи безпеки, які впливають з оперативного-тактичних особливостей підвалу, що горить, та з обстановки, що склалася під час його гасіння. Увесь особовий склад повинен дотримуватися заходів безпеки під час розкривання та розбирання конструкцій, а також під час виконання робіт в ізолюючих протигазах.

3.2.3 Обов'язки КГП під час гасіння пожежі в підвалах

Під час гасіння пожежі в підвалах будинків і споруд КГП зобов'язаний:

- установити конструктивні особливості перекриття над підвалом, стін та перегородок, наявність прорізів та комунікацій різного призначення (вентиляційних, ліфтових, електрокабельних, технологічних тощо) і можливість поширення по них вогню на поверхи будівлі та у прилеглі приміщення підвалу;
- установити наявність віконних прямиків і можливість уведення через них стволів для зниження температури та використання для видалення диму;
- ужити заходів для попередження задимлення сходових кліток шляхом обладнання перемичок і використання засобів димовидалення;
- визначити місця та організувати розкриття отворів у перекриттях чи стінах за неможливості швидкого проникнення до осередку пожежі через двері або віконні прямики;
- ужити заходів для зниження температури в приміщеннях підвалу, для чого використовувати розпилені водяні струмені або піну;
- перевірити стан будівельних конструкцій поверху, розташованого над підвалом (у тому числі методом розкривання);
- подавати стволи на захист розташованого вище поверху (за потреби);
- застосовувати для гасіння комбіновані стволи, стволи-розпилювачі та піну, потужні водяні стволи використовувати під час розвинутих пожеж.

3.3 Гасіння пожеж на поверхах житлових і адміністративних будинків

3.3.1 Особливості розвитку пожеж на поверхах

Складовою частиною будь-якої будівлі є поверхи. Пожежі на поверхах, як правило, створюють загрозу для людей та швидкого розповсюдження вогню у горизонтальному і вертикальному напрямках. В залежності від планування поверхів будівель, наявності інженерних комунікацій, ступеня вогнестійкості конструкцій, конструктивного вирішення та місця виникнення пожежі, горіння на поверхах може бути відкритим та

прихованим, а під час пожеж, що розвинулися, - одночасно відкритим і прихованим. Швидкість розповсюдження вогню залежить від фізико-хімічних властивостей горючих речовин та матеріалів, вага яких на поверхнях досягає 50-100 кг/м² та високої щільності їх завантаження. Так, щільність розташування меблів та устаткування в житлових квартирах має межі 40-50% площі кімнат, а в адміністративних будівлях може бути вищою. При секційному плануванні поверхів горіння меблями та перегородками розповсюджується із швидкістю 0,5 - 1,5 м/хв та нерідко обмежується однією квартирою чи секцією, особливо у будівлях I-II ст. вогнестійкості. Під час продовження горіння вогонь проникає до сусідніх секцій, поверхи, на горище та до підвалу через дверні прорізи, балкони, вікна, сходові клітки та інші отвори.

Під час пожежі у будівлях з коридорним плануванням вогонь швидко розповсюджується на всьому поверсі, створюється задимлення коридорів, вестибюлів та сходових кліток. Лінійна швидкість розповсюдження вогню на коридорах досягає 4-5 м/хв.

Особливо небезпечним є приховане розповсюдження вогню в порожнинах будівельних конструкцій, вентиляційних каналах, шахтах тощо. В таких умовах вогонь швидко та одночасно розповсюджується у горизонтальному напрямку в порожнинах перекриттів, а також вертикально в порожнинах несучих перегородок, каналами систем вентиляції, сміттєпроводів та іншими комунікаціями. Продукти згоряння швидко заповнюють приміщення, з'являються на значному видаленні від осередку горіння, утруднюють розвідку пожежі, швидке визначення місця пожежі та оперативні дії з її гасіння. Під час прихованого горіння швидко руйнується несуча здібність конструкцій будівлі, що тягне за собою їх обвалення та розповсюдження вогню до суміжних приміщень, поверхів, що розташовані вище, і на горище. Під час проникання горіння до вентиляційних каналів та шахт вогонь швидко охоплює їх поверхню, розповсюджується на поверхнях та горищі, а також запалює спалимі конструкції перекриттів і перегородок, що прилягають до них.

У будівлях з підвісним перекриттям розповсюдження вогню проходить більш інтенсивно завдяки великій кількості спалимого матеріалу та припливу свіжого повітря. Нерідко несучі конструкції таких перекриттів виготовляються з металу, тому що вони під впливом тепла швидко деформуються та обвалюються.

3.3.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж на поверхах

Під час гасіння пожеж на поверхах цивільних будівель головним завданням є негайне визначення наявності людей в приміщеннях, що горять, і в задимлених зонах та надання їм допомоги, а також запобігання розповсюдження вогню на поверхах в різних напрямках. Після прибуття

на пожежу за зовнішніми ознаками пожежі та даними, що одержані від громадян, уточнюють місця перебування людей в небезпечних зонах, визначають найкоротші шляхи їх евакуації та найбільш раціональні засоби їх рятування. Відомості про відсутність людей у приміщеннях, що горять, та задимлених зонах, отримані від громадян, КГП повинен уточнити, ретельно їх перевірити.

Після прибуття на пожежу з зовнішнього вигляду будівлі визначають: її поверховість; на якому поверсі відбувається горіння; приблизні розміри пожежі; можливість розповсюдження вогню через балкони та віконні прорізи на верхні поверхи; розміщення сходових кліток та які з них ведуть до місця пожежі; напрямок і силу вітру та ін. На поверсі, що горить, визначають місце горіння, що саме горить та площу пожежі, шляхи найбільш інтенсивного поширення вогню, ступінь задимлення та напрямки його розповсюдження, конструктивні особливості будівлі, наявність порожнин у конструкціях, систем вентиляції, сміттєпроводів, прорізів у стінах та перекриттях, за допомогою яких вогонь розповсюджується до сусідніх приміщень та на суміжні поверхи.

На поверхах, що розташовані нижче і вище, та на горищах під час розвідки визначають: стан перекриттів над та під місцем горіння, їх конструктивні особливості; наявність пустотних перегородок; вертикальних вентиляційних шахт та каналів; місця проходження сміттєпроводів та інженерних комунікацій. Ознаками прихованих осередків горіння в таких умовах є: вихід диму з-під плінтусів, через тріщини в штукатурці, вентиляційні ґрати систем вентиляції, завантажувальні люки сміттєпроводів та в інших місцях, а також зміна кольору штукатурки, нагріті поверхні конструкцій та характерний шум горіння в конструкціях. У випадку виявлення ознак горіння в порожнинах конструкцій та системах вентиляції розвідку ведуть на усіх поверхах, що розташовані вище, та горищі, а також на усіх поверхах, що розташовані нижче, та у підвалі.

Під час розвідки з метою припинення швидкого розповсюдження вогню порожнинами та повітропроводами роблять їх розкривання і одночасно подають воду або піну для гасіння прихованих осередків горіння. У розвідці також визначають необхідність, шляхи та засоби евакуації майна, вживають заходи щодо відключення електричних і газових мереж та видалення диму.

Якщо під час пожежі задимлюється більша частина будівлі або в приміщеннях залишилися люди, розвідку проводять за допомогою кількох груп газодимозахисників у різних, найбільш доцільних напрямках. Під час розвідки у приміщеннях з найбільш явними ознаками горіння розвідувальні групи беруть з собою стволи під напором води.

Пожежі на поверхах ведуть до швидкого їх задимлення та розповсюдження продуктів згоряння на шляхах евакуації. Тому в багатьох випадках це зумовлює негайну евакуацію та рятування людей не тільки з поверхів,

що горять, але й з усієї будівлі. За таких умов евакуацію людей здійснюють в першу чергу з тих місць на поверхах, де склалася найбільша загроза для людей, а потім з тих поверхів, що розташовані вище, а за необхідністю, з нижчих поверхів. У приміщеннях, що горять, відшуковують людей, в першу чергу, біля входів, віконних прорізів та балконів, у ванних кімнатах, ліжках, а дітей - під ліжками, у шафах, кутках та інших місцях. Після прибуття на пожежу КГП повинен не допустити виникнення паніки, а у випадку, коли це все-таки трапилось, негайно і рішуче її припинити.

З цією метою необхідно використовувати усі основні сили та засоби підрозділів, що прибули на пожежу, на проведення рятувальних робіт, а якщо необхідно, викликати додаткові підрозділи на основних та спеціальних машинах (автодрабинах, колінчатих автопідіймачах та ін.). У випадку виникнення паніки людей заспокоюють, а до найбільш небезпечних місць паніки направляють пожежних для рятувальних робіт. Якщо склалася загроза часткового або повного обвалення перекриттів, необхідно евакуювати людей з усіх поверхів, що розташовані нижче, та суміжних секцій будівлі, а також ретельно перевірити усі небезпечні місця.

Щоб оперативно та чітко керувати підрозділами під час гасіння пожеж, що розвилися, КГП створює оперативні дільниці з рятування людей, гасіння пожежі та захисту частини будівлі, що не горить. Кількість таких дільниць він визначає виходячи з обстановки, що склалася на пожежі. Оперативні дільниці з гасіння створюють на поверхах, що горять, з боку сходових кліток у будівлях з коридорним плануванням, а в будівлях з секційним плануванням - у секціях, що горять.

На поверхах, що розташовані вище, на горищі, нижчому поверсі, а також у секціях, сусідніх з тими, що горять, створюють оперативні дільниці з захисту, призначають їх керівників та виділяють необхідні сили і засоби для виконання оперативних завдань. Під час великих пожеж КГП створює штаб пожежогасіння.

Для гасіння пожеж на поверхах використовують воду, розчини змочувачів, рідше - повітряно-механічну піну різної кратності. Щоб їх подати, як правило, використовують стволи РКС-50, РС-50, а для піни - ГПС-200 та ГПС-600.

Під час розвинених пожеж, особливо у будівлях III-V ступеня вогнестійкості, використовують більш міцні стволи.

Ефективним є використання розпилених та тонкорозпилених струменів води і води зі змочувачами, а також піни середньої та високої кратності. Інтенсивність подачі води на гасіння пожеж на поверхах адміністративних та житлових будівель приймають рівною: для будівель I-III ступеня вогнестійкості - $0,06 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$; IV ступеня вогнестійкості - $0,1 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$, для V ступеня вогнестійкості - $0,15 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

Використання води зі змочувачами дозволяє зменшити інтенсивність її подачі приблизно у 1,5 рази. На гасіння пожеж в окремих важкодо-

ступних місцях: коморах, вентиляційних шахтах, сміттєпроводах тощо - з успіхом використовують повітряно-механічну піну середньої кратності.

Щоб подати стволи та піногенератори, в першу чергу використовують основні входи до сходових кліток, стаціонарні пожежні сходи та сухотруби, а також вводять їх через вікна та балкони пожежними сходами, автодрабинами, колінчатими автопідіймачами та за допомогою рятувальних вірьовок. Прокладку магістральних та робочих ліній в середині будівель здійснюють використовуючи гумові та латексні рукави.

Під час горіння на одному або кількох поверхах стволи вводять на поверх, що горить, для гасіння, а резервні стволи - на поверхи, що розташовані вище і нижче, для захисту. У будівлях, особливо III-V ступеня вогнестійкості, де є порожнинні конструкції із спалимих матеріалів, а також де вогонь може розповсюдитись вентиляційними каналами, шахтами та сміттєпроводами стволи вводять на поверх (поверхи), що горить, для гасіння, а на усі нижчі та вищі поверхи та на горище - на захист.

Якщо на поверсі, що горить, вогнем охоплено кілька приміщень, то гасіння треба здійснювати у всіх приміщеннях разом, а коли сил та засобів недостатньо, то гасіння ведуть послідовно, починаючи з крайніх приміщень, що горять, і просуваючись до центру горіння.

У будівлях з секційним плануванням поверхів, особливо у будівлях III-V ступеня вогнестійкості, резервні стволи для захисту вводять з боку сходових кліток секцій, що не горять, до приміщень, розташованих поруч з тими, які горять. В деяких випадках, щоб потрапити до осередку пожежі окремих приміщень, можна розкривати міжквартирні перегородки. Під час пожеж, що розвилися, якщо горить декілька приміщень і вогонь розповсюджується балконами, гарний ефект дають водяні струмені, які подаються за допомогою автодрабин та автопідіймачів.

Одночасно з гасінням сходові клітки, коридори та приміщення звільняють від диму, розкриваючи вікна, двері, люки у перекриттях, а в окремих випадках застосовують димососи. Розкривання вікон та дверей, щоб випустити дим, доцільно проводити з підвітряного боку будівлі, тому що при незначному вітрові з цього боку утворюється розрідження повітря, яке сприяє видаленню диму та провітрюванню приміщень.

Вживають заходи щодо захисту матеріальних цінностей від води, яка може додатково завдати шкоди.

Під час гасіння треба своєчасно перекривати стволи або виводити струмені води через вікна та балкони надвір, не допускають роботу стволів "за димом", матеріальні цінності слід закривати брезентом, плівками та іншими водонепроникними матеріалами.

Під час рятування людей та гасіння пожеж на поверхах, як правило, використовують ланки та відділення ГДЗС.

Заходи техніки безпеки під час гасіння пожеж на поверхах такі ж самі, як і під час гасіння пожеж у підвалах.

3.3.3 Обов'язки КГП під час гасіння пожежі на поверхах

Під час гасіння пожеж на поверхах будинків і споруд, в адміністративно-офісних приміщеннях КГП зобов'язаний:

- провести розвідку та встановити, яких заходів адміністрація об'єкта вжила для евакуації людей з будівлі;
- установити рівень загрози людям, за потреби організувати їх рятування та евакуацію, вжити заходів для попередження паніки;
- забезпечити знеструмлення об'єкта;
- провести розрахунки та визначити необхідність залучення додаткових сил і засобів;
- ужити заходів щодо видалення диму на шляхах евакуації;
- ужити заходів для зниження температури в приміщеннях;
- застосовувати для гасіння перекривні стволи, стволи-розпилювачі та піну;
- увести стволи для гасіння пожежі, якщо горіння відбувається на одному або декількох поверхах, подати стволи на захист вище - і нижчезрештованих поверхів, суміжних приміщень та організувати на них розкривання конструкцій з порожнинами і їх проливання для попередження поширення вогню;
- перевірити та подавати за потреби стволи на захист побутових, технологічних прорізів, каналів, комунікацій, балконів на вище- і нижчезрештованих поверхах та горища;
- визначити місця та організувати розкриття отворів у перекриттях чи стінах за неможливості швидкого проникнення до осередку пожежі через двері або віконні прорізи;
- використовувати наявні системи та засоби пожежогасіння;
- організувати для попередження поширення вогню через віконні прорізи подачу в них вогнегасних речовин із стволів, розташованих на землі, на автодрабинах або автопідіймачах;
- ужити заходів щодо попередження можливих вибухів балонів з газами, систем опалення тощо.

3.4 Гасіння пожеж на горищах житлових і адміністративних будинків

3.4.1 Особливості розвитку пожеж на горищах

Приміщення горищ обмежуються горищними перекриттями та дахом. Вони бувають неспалимими (настили із залізобетонних панелей та ін.), важкогорючі (виконані з металевих та дерев'яних конструкцій, штукатурені з негорючим або важкогорючим утеплювачем) та спалимі. За своєю конструкцією вони бувають підвісні та не підвісні. Несучими конструкціями підвісних перекриттів є дерев'яні, металеві або залізобетонні

ферми, що спираються на стіни та колони, що несуть навантаження, до нижнього поясу яких кріпиться підвісне перекриття. В умовах пожеж такі перекриття надто нестійкі і можуть швидко обвалитися. Несучими елементами не підвісних перекриттів є балки та ригелі, що спираються на зовнішні і внутрішні стіни та колони або на залізобетонні панелі перекриття. Такі горищні перекриття в умовах пожеж більш стійкі і загальне їх обвалення на пожежах спостерігається дуже рідко, трапляється лише часткове їх обвалення.

Дахи горищних приміщень бувають односкілі, двоскілі та чотирискілі. Їх несучі конструкції: крокви, ферми та ін. виготовляються з деревини, металу або залізобетону. Покрівля виготовляється по дерев'яних латах з рулонних матеріалів (толь, руберойд), шиферу (азбоцементних листів) або з листової покрівельної сталі.

Горищні приміщення мають велику кількість спалимих матеріалів, а саме: конструкції, покрівля, утеплювач, теплоізоляція системи опалення та ін. Вони нерідко поділяються на окремі відсіки протипожежними та капітальними стінами.

В житлових будівлях старого будівництва на горищах інколи влаштовують житлові приміщення (мансарди), в яких огорожувальні конструкції виконані з дерева та мають значні порожнини.

В горищних приміщеннях розташовують вентиляційні та спонукальні камери, повітрозбірники, вентиляційні канали та камери очистки і вентиляції сміттєпроводів, які з'єднують поверхи з горищами. Горища мають обмежену кількість входів та слабе освітлення. Нерідкими є випадки, коли не кожна сходові клітка має вихід до горища.

Під час горіння горищних перекриттів швидкість розповсюдження вогню в початковий період незначна, вогонь розповсюджується як відкрито конструкціями, так і приховано порожнинами важкогорючих та спалимих перекриттів. В таких умовах стається сильне задимлення горища, а також складається безпосередня загроза розповсюдження вогню на поверхи, що розташовані нижче, та на дахові конструкції. В цих випадках трапляється обвалення перекриттів над окремими приміщеннями.

Швидкість розповсюдження вогню під час горіння дахових конструкцій та спалимих покрівель може сягати 15 м/хв та більше, особливо якщо сильний вітер.

Процесу розповсюдження вогню сприяють також великі об'єми горищ, наявність відкритих спалимих покрівель та хороша їх вентиляція. Під час горіння спалимих покрівель вогонь швидко розповсюджується як покрівлею, так і на сусідні будівлі та споруди.

Якщо разом горять горищні перекриття та дахові конструкції, то вогонь розповсюджується вздовж гребеня даху та карнизів і переходить системами вентиляції, сміттєпроводами, через люки в перекриттях та у місцях проходження інженерних комунікацій на поверхи, що розташова-

ні нижче. Таким чином складаються умови для швидкого обвалення перекриттів, особливо підвісних.

Пожежі на мансардах горищ характеризуються швидким розповсюдженням вогню порожнинами конструкцій на всі приміщення та швидко створюють таким чином велику загрозу людям.

3.4.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж на горищах

Розвідку пожежі на горищах проводять із зовнішнього боку будівлі, безпосередньо на горищах та на поверхах, що розташовані нижче.

Після прибуття на пожежу КПП ззовні визначає: місце горіння за зовнішніми ознаками пожежі; шляхи проникання на горище до місця пожежі; наявність та доцільність використання пожежних драбин; наявність слухових вікон та сухотрубів; місця установки пожежних драбин, автодрабин та колінчатих автопідіймачів; розташування протипожежних стін; необхідність захисту сусідніх відсіків горища, сусідніх будівель і споруд та ін. Місце горіння приблизно визначають за рухом диму та язиків полум'я, взимку - за таненням снігу та іншими ознаками. Під час розвідки на горищах уточнюють їх конструкційні особливості, вид горищного перекриття, місця проходження протипожежних та капітальних стін і наявність в них прорізів, ступінь загрози від вогню вентиляційним та спонукальним камерам, можливість розповсюдження вогню ними на поверхи, місця прихованого розповсюдження вогню конструкціями, можливість обвалення горищних перекриттів та покрівель, а також найбільш доцільні шляхи вводу засобів гасіння. В будівлях, що мають декілька входів до горища, розвідку ведуть одночасно у двох та більше напрямках. Водночас з розвідкою на горищі здійснюють перевірку поверху під місцем горіння, де визначають місця можливого розповсюдження вогню на поверхи, а також необхідність евакуації та захисту майна.

З метою проникнення розвідувальних груп до горищ, в першу чергу, використовують маршові сходи, що мають виходи до горища, а також стаціонарні пожежні драбини, висувні драбини, автодрабини та автопідіймачі.

Під час пожежі на горищах, що розвилися, утворюються оперативні дільниці з боку сходових кліток та на даху будівлі. В деяких випадках вони можуть утворюватися на горищі з боку сусідніх відсіків або протипожежних перешкод.

Основним завданням оперативних дільниць на верхніх поверхах є гасіння пожеж у перекриттях, а також запобігання розповсюдження вогню на всі поверхи, що розташовані нижче, та захист майна від води.

Перші стволи на гасіння пожежі вводять сходовими клітками через входи до горища. Одночасно подають стволи до верхніх поверхів для захисту, а потім стаціонарними висувними пожежними драбинами, автод-

рабинами через слухові вікна на гасіння та до місць розкриття покрівлі. При наявності спалимої покрівлі стволи також подають на дах.

Для гасіння пожеж на горищах використовують компактні і розпилені струмені води та розчинів змочувачів із стволів РСК-50 і РС-50, а під час розвинених пожеж застосовують стволи РС-70. Кількість стволів для гасіння визначають в залежності від площі гасіння та нормативної інтенсивності подачі води, яка дорівнює $0,1 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$ - для горищ адміністративних будівель, а для житлових будівель - $0,15 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$. Для гасіння також з успіхом використовують і піну середньої кратності.

Під час гасіння проводять роботи щодо боротьби з димом та високою температурою шляхом розкривання та розбирання дахів, а також розкривають їх, щоб ввести стволи на гасіння. За допомогою розкривання і розбирання конструкцій роблять розриви в спалимих покрівлях на шляхах розповсюдження вогню. Щоб випустити дим та знизити температуру покрівлю розкривають на гребені з підвітряного боку поблизу осередку горіння з таким розрахунком, щоб площа розкриття була не менше чим у 2 рази більша за сумарну площу відкритих слухових вікон. В таких умовах через слухові вікна проникає свіже повітря і можна через них вводити стволи на гасіння осередку пожежі.

Щоб ввести стволи на гасіння через дах, покрівлю розкривають ближче до карниза з навітряного боку, недалеко від місця горіння, причому висота від горищного перекриття до покрівлі повинна бути такою, щоб ствольщик міг би самостійно вийти з горища на покрівлю будівлі. Площа розкриття для вводу стволів складає $1,5\text{-}2 \text{ м}^2$.

При великій протяжності горища та недостатній кількості сил та засобів для гасіння в окремих випадках роблять розрив у покрівлі на шляху розповсюдження вогню завширшки $1\text{-}2 \text{ м}$ поперек будівлі. На частині покрівлі, що не горить, зосереджують необхідну кількість сил та засобів для її захисту.

Під час пожеж на мансардах в першу чергу розкривають покрівлю, що дозволяє швидко визволити приміщення від диму та високої температури.

Горищні перекриття розкривають, як правило, знизу з приміщень верхнього поверху. При цьому треба слідкувати за тим, щоб не порушити несучі конструкції перекриття.

В процесі гасіння пожеж на горищах треба дотримуватися правил безпеки: не допускати накопичення особового складу на ділянках можливого обвалення конструкцій; не дозволяти знаходитися та пересуватися особовому складові конструкціями, що провисли та підгоріли; надійно закріплювати рукавні лінії; страхувати особовий склад під час робіт на покрівлі за допомогою рятувальних мотузок; під час роботи на крутих та обмерзлих дахах використовувати штурмові драбини, страхуючи особовий склад; навислі та нестійкі конструкції, крокви, димові тру-

би звалювати до безпечних місць; місця скидання конструкцій обгороджувати і виставляти пости для попередження та ін.

3.4.3 Обов'язки КГП під час гасіння пожежі на горищах

Під час гасіння пожежі на горищах та покрівлях КГП зобов'язаний:

- подати перші стволи сходовими клітками, за потреби - через слухові вікна, і надалі - через розкриті у покрівлі отвори;
- організувати за потреби розкриття покрівлі для видалення диму, зниження температури, подачі стволів для гасіння горища;
- подавати стволи для гасіння розвинутої пожежі з ручних пожежних драбин, автодрабин, автопідіймачів, які рівномірно розставити по периметру будівлі (пожежі) з таким розрахунком, щоб струменями води проливати всю площу пожежі;
- здійснювати гасіння по периметру пожежі, просуваючись від капітальних стін до центру пожежі;
- застосовувати для гасіння пожежі перекривні і комбіновані стволи, стволи-розпилувачі, використовувати воду зі змочувачем та піну;
- уводити перекривні стволи для захисту верхнього поверху будівлі під горищем.

ЛІТЕРАТУРА

1. [Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж](#). Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340. – Глава 30.
2. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 245-267.
3. Довідник керівника гасіння пожежі. – Київ: ТОВ «Літера-Друк», 2016.

Питання для самоконтролю

3.1. Наведіть загальну характеристику житлових та адміністративних будівель.

3.2. В якому порядку пожежно-рятувальні підрозділи проводять оперативні дії щодо гасіння пожеж в житлових та адміністративних будівлях.

3.3. За рахунок чого можна підвищити висоту нейтральної зони.

3.4. Місця та черговість введення стволів для локалізації та ліквідації пожеж в житлових та адміністративних будівлях.

3.5. Вимоги безпеки праці при гасіння пожеж в житлових та адміністративних будівлях.

ЛЕКЦІЯ 4. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ У БУДІВЛЯХ ПІДВИЩЕНОЇ ПОВЕРХОВОСТІ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 4.1. Обстановка на пожежах у будівлях підвищеної поверховості
- 4.2. Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості
- 4.3. Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у висотних будівлях
- 4.4. Обов'язки КГП під час гасіння пожежі в будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках
Завдання для самостійної роботи

4.1 Обстановка на пожежах у будівлях підвищеної поверховості

Усі будівлі, які мають від 10 до 25 поверхів, вважають будівлями підвищеної поверховості. Їх будують з неспалимих конструкцій, що мають великі межі вогнестійкості. За планувальним вирішенням поверхів вони бувають коридорного типу та вільного планування, а також одно - та багатосекційними. Конструктивне та об'ємно планувальне вирішення цих будівель, незалежно від призначення, повинно забезпечувати успішну евакуацію людей та створювати необхідні умови для успішного гасіння пожеж. З цією метою будівлі обладнуються: системами протипожежного захисту; внутрішніми протипожежними водопроводами та спринклерними системами водяного пожежогасіння; автоматичними системами пожежної сигналізації та системами сповіщення про пожежу.

Протипожежний захист цих будівель забезпечується наявністю сходових кліток, що мають входи через повітряну (відкриту) зону, систем видалення диму з коридорів на кожному поверсі, створенням підпору повітря в ліфтових шахтах (холах) та на сходових клітках. В деяких будівлях давньої забудови незадимлення сходових кліток та димовидалення передбачено через шахти ліфтів за допомогою вентиляторів або через вертикальні канали вентиляції за допомогою вентиляторів та підпору повітря у шахті ліфта. Вмикання вентиляторів підпору повітря та видалення диму передбачається від пожежних сповіщувачів та дистанційно від кнопок, що встановлені у шафах пожежних кранів.

Будівлі підвищеної поверховості обладнуються водопроводами, які в залежності від призначення, поверховості будівель та їх висоти повинні забезпечити нормативні витрати води для гасіння пожеж.

Насосні установки внутрішніх протипожежних водопроводів повинні мати ручний та дистанційний пуск від кнопок, що встановлені у шафах пожежних кранів. В сучасних готелях, що мають 16 та більше поверхів внутрішній протипожежний водопровід влаштовують роздільним або об'єднаним із спринклерною системою водяного пожежогасіння. На внутрішній мережі протипожежного водопроводу кожної зони будівель,

що мають висоту 17 і більше поверхів, передбачається врізання зовнішніх патрубків (не менше двох) для підключення насосів пожежних автомобілів для подачі води.

З метою евакуації людей під час виникнення пожеж у цивільних будівлях підвищеної поверховості використовують системи сповіщення про пожежі.

Приймально-передаюча апаратура цих систем влаштовується у спеціальних приміщеннях, де ведеться цілодобове чергування. В будівлях готелів та гуртожитків передбачається використання світлових, звукових та мовних систем сповіщення про пожежі та керування евакуацією.

Під час виникнення пожеж у житлових та цивільних будівлях після надходження сигналу до системи керування ліфтами, вони переходять до режиму роботи "Пожежна небезпека".

Сигнал до системи керування ліфтами може подаватися автоматично, якщо спрацьовують пожежні сповіщувачі або вручну. Під час подачі сигналу з системи протипожежного захисту кабіни ліфтів (порожні чи з пасажирами) прямують на перший поверх без зупинки на побічні виклики. При цьому виключається можливість подальшого руху кабін ліфтів під час будь-якого виклику.

Окремі будівлі підвищеної поверховості обладнують спеціальними ліфтами вантажопідйомністю до 1000 кг, які мають систему керування, що дає можливість входу та транспортування пожежних підрозділів. Кабіни цих ліфтів повинні бути виконані з неспалимих та важкогорючих матеріалів, у стелі яких встановлюють люки для виходу на дах ліфта. Двері шахт на поверхах повинні мати пристрої для ручного їх відмикання.

Пожежі в будівлях підвищеної поверховості характеризуються швидким розповсюдженням вогню до вище розташованих поверхів спаленими предметами та обладнанням, через внутрішнє оздоблення коридорів, вестибюлів, холів, а також через віконні прорізи, скління яких розкрилося від високої температури.

Основними шляхами розповсюдження вогню та диму є сходові клітки, шахти ліфтів, канали та короби для інженерних комунікацій, сміттєпроводи та нещільності у перекриттях.

Аналіз пожеж, що сталися, а також проведені дослідження показують, що під час виникнення пожеж на перших поверхах (1-3 поверхи) будівлі вже через 5-6 хв. задимлення розповсюджується всією сходовою кліткою та ліфтовим вузлом, а рівень задимлення такий, що перебувати там без використання засобів індивідуального захисту неможливо. Швидкість руху продуктів згоряння на сходових клітках без включення систем протипожежного захисту під час початкового періоду розвитку пожежі складає 7-8 м/хв.

Разом зі сходовими клітками виникає задимлення приміщень верхніх поверхів над тими, що горять, особливо над розташованими з підви-

тряного боку. В цих умовах погіршення видимості, токсична дія продуктів згоряння, паніка, що виникає, можуть призвести до загибелі людей.

В умовах пожеж по висоті сходової клітки в межах 2-3 поверхів вище поверху, що горить, утворюється мов би “теплова подушка” з температурою 100-150°C, яку подолати без засобів захисту неможливо.

Під час розкриття віконних та балконних шибок квартири, що горить, відразу змінюється схема газообміну в результаті припливу свіжого повітря до зони горіння. При цьому швидкість руху та кількість продуктів згоряння, що проникають на сходову клітку, збільшується, тому температура у міжквартирних коридорах та дверних прорізах сходових кліток істотно підвищується.

Температура у приміщенні, де виник осередок пожежі, залежить від величини та властивостей горючих речовин та матеріалів. Максимальне значення середньо-об’ємної температури сягає 1000 °С, температура поверхні перекриття – 960 °С, стін – 860 °С.

За відсутністю перешкод з віконних прорізів приміщень, що горять, через 15-20 хв. з початку пожежі вогонь розповсюджується уверх балконами, лоджіями, віконними рамами, запалюючи спалимі елементи будівельних конструкцій та предмети у приміщеннях верхнього поверху.

Підсумовуючи вище наведене, можна зазначити, що обстановка, що може скластися під час пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках:

- велика кількість людей, яким загрожують небезпечні фактори пожежі, виникнення серед людей паніки;
- поширення вогню і токсичних продуктів горіння у вертикальному напрямку як усередині будівлі, так і зовні;
- задимлення сходових кліток і верхніх поверхів через шахти ліфтів та інші вертикальні канали;
- висока температура на шляхах евакуації та поверхах, де виникла пожежа;
- складність проведення рятувальних робіт та подачі засобів гасіння до верхніх поверхів будівлі;
- необхідність застосування спеціальних технічних засобів для проведення рятувальних робіт і гасіння пожежі;
- недостатня кількість техніки та обладнання для гасіння пожеж у висотних будинках.

У разі гасіння пожежі в будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках розвідка проводиться декількома розвідувальними групами. Під час розвідки, крім виконання основного оперативного завдання, встановлюється:

- ступінь загрози людям, шляхи і способи їх рятування;
- можливість використання пожежних ліфтів, стаціонарних засо-

бів гасіння, видалення диму, пожежних кранів-комплектів, підвищення тиску води в пожежних кранах тощо.

4.2. Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості

4.2.1 Проведення розвідки пожежі у будівлях підвищеної поверховості

Особливості організації та проведення розвідки пожежі в будівлях підвищеної поверховості зумовлюються конструктивно-планувальним рішенням та місцем виникнення пожежі.

У зв'язку з тим, що під час розвідки разом здійснюються пошуково-рятувальні роботи та дії з гасіння, розвідувально-рятувальні групи утворюють у складі не менш 4-5 осіб; розвідку організують у декількох напрямках. Кожна розвідувально-рятувальна група повинна мати необхідне пожежно-технічне обладнання та засоби зв'язку (ізолюючі протигази, переносну радіостанцію, переговорний пристрій та ін.).

Незалежно від того, в якій зоні будівлі (нижній чи верхній) виникла пожежа, основним завданням розвідувально-рятувальних груп є визначення ступеня загрози людям. При цьому особливу увагу приділяють приміщенням, розташованим на поверсі, що горить, та на вищих. В багатосекційних будівлях з великою протяжністю та при наявності кількох внутрішніх сходів розвідку пожежі необхідно проводити одночасно в кількох напрямках за допомогою складу розвідувально-рятувальних груп.

В процесі розвідки, крім виконання загальних завдань, КПП повинен визначити: наявність та кількість людей, що залишилися у будівлі та ступінь небезпеки для їх життя; можливість виникнення паніки та заходи щодо її припинення; найкоротші шляхи евакуації людей до нижче - та вище розташованих поверхів незадимленими сходовими клітками, на покрівлю будівлі, до суміжних незадимлених приміщень через балкони, лоджії тощо; необхідність використання автодрабин, колінчатих автопідіймачів та інших рятувальних засобів; можливість використання в роботі пожежних насосів внутрішнього протипожежного водопроводу, застосування стаціонарних засобів гасіння пожежі, видалення диму та зниження температури; чи приведена до дії система протипожежного захисту та визначити ефективність її роботи, можливість використання ліфтів для підйому до верхніх поверхів, а якщо це неможливо, вжити засобів щодо їх блокування на першому поверсі.

Під час проведення розвідки визначають загальні питання розвідки пожежі: місце виникнення, що горить, шляхи розповсюдження вогню та продуктів згоряння; загрозу шляхам евакуації людей, шляхи та засоби підйому рукавних ліній, вводу вогнезахисних засобів та інші питання, виходячи з конкретних умов, що склалися на пожежі.

Керівник гасіння пожежі особисто та через керівників пошуково-рятувальних груп збирає та узагальнює дані розвідки, оцінює їх та складає план оперативних дій підрозділів щодо проведення рятувальних робіт та гасіння пожежі.

4.2.2 Проведення оперативних дій з рятування людей у будівлях підвищеної поверховості

В будівлях з масовим перебуванням людей КГП повинен відразу після прибуття до місця виклику організувати евакуацію людей. З цією метою він повинен використати систему сповіщення та керівництва евакуацією (якщо вони ще не використані обслуговуючим персоналом), застосувати інші засоби гучномовного зв'язку, залучити для цього обслуговуючий персонал та використати раніше розроблений план евакуації.

Евакуаційно-рятувальні роботи ведуться з урахуванням глибокої та всебічної оцінки обстановки, що склалася на пожежі, наявності сил та засобів гасіння пожежі та психічного стану людей. Визначаючи кількість сил та засобів, КГП повинен урахувати об'єм проведення рятувальних робіт та оперативних дій з гасіння пожежі, яка може виникнути на момент прибуття підрозділів до місця виклику.

Пожежні підрозділи після прибуття до місця пожежі, при необхідності, негайно повинні приступити до рятування людей, залучаючи максимально можливу кількість сил та засобів. Вирішальним чинником успішного проведення рятувальних робіт є швидке зосередження необхідних сил та засобів на пожежі.

В залежності від обстановки на пожежі, фізичного та психічного стану людей, які перебувають в будівлі, що горить, рятування та евакуацію людей проводять таким чином: виводять людей сходовими клітками (звичайними, незадимленими) чи зовнішніми евакуаційними сходами; виводять (виносять) людей до безпечних місць; рятують людей за допомогою використання спеціальної пожежної техніки, рятувальних пристроїв, обладнання та різних технічних приладжувальних.

Пасажирські та вантажні ліфти для проведення рятувальних робіт не використовуються.

Оцінюючи обстановку в місцях, де перебувають люди, обирають найкоротші та найбільш безпечні шляхи рятування. В першу чергу для евакуації із задимлених та відрізаних вогнем приміщень необхідно використовувати сходові клітки (звичайні, незадимлені) та зовнішні евакуаційні сходи. Під час масової евакуації на евакуаційних шляхах необхідно розмістити пожежних, яким слід організувати просування людей до виходів та відвернення паніки.

Якщо неможливо використати шляхи евакуації, що ведуть безпосередньо з будівлі надвір, здійснюють виведення людей до безпечних місць та вводять засоби гасіння для захисту шляхів евакуації від пода-

льшого розповсюдження вогню та диму. В цих умовах для евакуації людей використовують зовнішні переходи через балкони та лоджії, що ведуть до суміжних секцій, з поверха на поверх зовнішніми сходами, що ведуть з балкона на балкон, на покрівлю будівлі, що горить, або прилягає до неї, різні допоміжні приміщення із самостійними виходами та ін.

Під час пошуку людей у задимлених приміщеннях необхідно ретельно перевірити все приміщення. Особливу увагу приділяють приміщенням на поверсі, що горить, та вище розташованих поверхах, а також заблокованим кабінам ліфтів. Щоб запобігти повторним оглядам одних і тих же приміщень, на входних дверях до цих приміщень після перевірки роблять позначки.

Рятувальні роботи можуть проводитись шляхом виводу людей до віконних прорізів з подальшим їх спуском автодрабинами та колінчатими автопідіймачами, а також за допомогою спеціальних рятувальних пристроїв та пристосувань.

Під час масового рятування людей із будівель підвищеної поверховості можуть використовувати одночасно пожежні автодрабини, колінчаті автопідіймачі, висувні та штурмові драбини, еластичні рятувальні рукава, встановлені на спеціальних майданчиках автодрабин та колінчатих авопідіймачах, саморятувальники, рятувальні мотузки та інші засоби, а також разом з цим - виведення та винесення постраждалих через задимлені коридори та маршові сходи за допомогою ланок та відділень ГДЗС. Висувні пожежні драбини встановлюють на стелобати або дахи будівель, які прилягають до тих, що горять, а штурмові драбини, якщо необхідно, підвішують послідовно одна за одною "ланцюжком", починаючи з верхівки висувної або автодрабини. З цією метою для більшої стійкості використовують штурмові драбини з двома гаками. В цей час біля кожної штурмової драбини виставляють пожежного, який тримає драбину та надає допомогу тим, кого рятують, під час руху з драбини на драбину. Людей, яких рятують, обов'язково ще страхують за допомогою пожежних мотузок. Для рятування людей можуть використовуватися вертольоти (гелікоптери). Наприклад, за допомогою такого пристрою під час пожежі у готелі "Україна" було знято з балкона дві жінки.

Одночасно з організацією та проведенням рятувальних робіт КГП вживає заходи щодо запобігання розповсюдженню вогню та диму на шляхах евакуації, а також щодо видалення диму та зниження температури у коридорах та на сходових клітках, де ведуться рятувальні роботи. З цією метою першочергово використовують внутрішні протипожежні водопроводи, стаціонарні системи гасіння пожеж та димовидалення. У деяких випадках (за відсутністю або зіпсованістю систем димовидалення), щоб видалити дим, використовують димососи переносні - ДПЄ-7 та ДПМ-8, причіпні ДП-30, пожежні автомобілі димовидалення АД-100(66).

Видалення диму за допомогою автомобілів димовидалення або ди-

мососами здійснюється шляхом нагнітання повітря до сходових кліток, ліфтових шахт та ліфтових залів через вестибюлі будівель. Одночасно здійснюють випуск диму у верхній частині сходово-ліфтового вузла через димові люки та віконні прорізи. Варіанти подачі повітря до вестибюлів будівель підвищеної поверховості за допомогою автомобіля димовидалення.

4.2.3 Проведення оперативних дій з гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості

Для успішного проведення рятувальних робіт та гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості у всіх випадках необхідно створювати оперативний штаб пожежогасіння. Він організує зустріч та розставлення пожежних підрозділів, що прибули на пожежу; зосередження необхідної кількості сил та засобів у мінімально короткий час на місці пожежі; викликає до місця пожежі начальницький склад, вільний від чергування, якщо це необхідно; ставить завдання перед підрозділами та начальницьким складом, що прибули на пожежу; постійно контролює зміни в обстановці і виконання рішень КГП та ін.

Штаб на пожежі розташовують на безпечній відстані, щоб був більш повний огляд місця пожежі та працюючих підрозділів.

У зв'язку з великою кількістю одночасно вирішуваних завдань на допомогу начальникові штабу на пожежі призначають не менше двох заступників. Один з них слідкує за змінами обстановки на пожежі та здійснює контроль за виконанням рішень КГП, а інший веде оперативні документи, підтримує зв'язок з оперативними ділянками та ЦППЗ.

Оперативні ділянки під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості утворюють з боку сходової клітки, з кожного боку периметра будівлі, на даху будівлі, що горить, у прибудовах та стелобатних частинах будівлі.

З осіб начальницького складу ПРП, що прибувають на пожежу, необхідно призначити відповідальних за проведення евакуаційно-рятувальних робіт, організацію роботи газодимозахисної служби, виконання правил техніки безпеки, забезпечення безперебійної роботи пожежної техніки, а також заходів щодо боротьби з димом та водою, що надмірно проливається на пожежі.

Під час виникнення пожеж у верхній зоні будівель підвищеної поверховості з'являється складне завдання щодо подачі засобів гасіння, а також виконання робіт з прокладання рукавних ліній до верхніх поверхів.

Для гасіння пожеж в таких умовах, в першу чергу, використовують внутрішні протипожежні водопроводи, а також сухотруби для подачі води пожежними машинами. Прокладання рукавних ліній до верхньої зони цих будівель здійснюють з прорезинених та латексних рукавів підвищеної міцності, як правило, використовують нові рукава.

Підйом рукавних ліній до верхніх поверхів може здійснюватися: автодрабинами та колінчатими автопідіймачами; внутрішніми сходами та між маршами; із зовнішнього боку будівлі за допомогою рятувальних мотузок; із скаток зверху вниз шляхом змикання з'єднувальних головок на поверхах або балконах.

Враховуючи, що драбини не завжди можуть сягати верхньої зони будівлі, а внутрішні сходи можуть бути задимленими, найбільш надійним засобом є прокладання рукавних ліній за допомогою рятувальних мотузок або зі скаток зверху вниз із зовнішнього боку будівлі.

Підйом рукавних ліній із зовнішнього боку будівлі за допомогою рятувальних мотузок (подовжених 50-60 м) здійснюється з використанням одноступінчастого або багатоступінчастого способів в залежності від висоти підйому до верхньої зони будівлі. Він може здійснюватися за допомогою спеціальних пристроїв - лебідок (струбцин з блоками).

Використовуючи цей засіб підйому рукавних ліній, слід застосовувати мотузки для відтягнення рукавної лінії від стін будівлі, щоб вона не чіплялася за балкони, підвіконня та інші частини будівлі.

Прокладання рукавних ліній із зовнішнього боку будівлі зверху вниз із скаток доцільно здійснювати у тих випадках, коли можна використовувати ліфти для підйому особового складу з рукавами до верхньої зони будівлі. Закріплення рукавних ліній, які прокладені із зовнішнього боку будівлі на висоту 13 поверху та вище, здійснюють за конструкції з допомогою рукавних затримок із розрахунку дві затримки на кожний рукав. Для контролю за рукавними лініями на кожний рукав, прокладений вертикально, ставлять одного пожежного із резервним рукавом.

Здійснюючи подачу води до верхньої зони будівель підвищеної поверховості, доцільно подавати магістральну рукавну лінію та встановлювати розгалуження на 1-2 поверсі нижче від місця пожежі, а для спуску води з неї після гасіння біля будівлі ставлять друге розгалуження, один із штуцерів якого залишають вільним або замість нього - спеціальну вставку із краном.

Прокладання рукавних ліній маршами сходових кліток на висоту 15 поверху та вище недоцільне, тому що цей засіб трудомісткий, він потребує великої кількості рукавів та значного часу.

У житлових будівлях, де передбачається перехід з поверху на поверх через повітряну зону (лоджію або балкон), магістральні лінії сходовими клітками прокладати недоцільно, це слід робити із зовнішнього боку будівлі.

Воду для гасіння пожежні автомобілі можуть подавати на поверхи будівель підвищеної поверховості шляхом з'єднання магістральних ліній від машин, що встановлені на вододжерело, або головних автомобілів до патрубку (сухотрубу) з наступним відбором води через внутрішні пожежні крани на поверхах.

Організація та оперативна робота підрозділів з гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості такі ж, як і під час гасіння пожеж у багатоповерхових будинках.

За наявності достатньої кількості сил та засобів, що прибули на пожежу, одночасно з проведенням евакуаційно-рятувальних робіт здійснюють гасіння пожежі. Щоб ліквідувати горіння застосовують воду, розчини змочувачів, порошкові суміші та пінні засоби, особливо коли використовують підрозділи швидкого реагування. Для гасіння пожеж першочергово використовують стволи РС-50 та РСК-50, які подають від внутрішніх протипожежних водопроводів, а під час розвинених пожеж можуть застосовуватись більш потужні стволи. Щоб відвернути швидке розповсюдження вогню балконами, на фасадах будівель використовують лафетні стволи, які встановлені на верхніх колінах автодрабин та в корзинах колінчатих автопідіймачів. Стволи в середину будівлі вводяться за допомогою ланок та відділень ГДЗС, в першу чергу, щоб захистити шляхи евакуації, які використовують для рятування людей під час пожежі. Кількість стволів визначається виходячи з числа приміщень, що горять, площі горіння та інтенсивності подачі води, яка для житлових та адміністративних будинків I-II ступенів вогнестійкості дорівнює $0,06 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

Як в багатоповерхових будівлях, так і в будівлях підвищеної поверховості стволи на гасіння необхідно вводити одночасно до всіх приміщень, що горять, а якщо це неможливо, то - до крайніх приміщень, що горять, з послідовним рухом до центра пожежі. У зв'язку зі складностями забезпечення необхідних витрат води на гасіння, особливо у верхніх зонах будівель, необхідно використовувати перекривні стволи та здійснювати швидко їх маневровість в процесі гасіння пожежі. Разом з гасінням вводять стволи на захист верхнього та нижнього поверхів у місця можливого розповсюдження вогню, а також у суміжні секції на поверсі, що горить.

В процесі гасіння пожежі необхідно дотримуватися певних заходів техніки безпеки, які зумовлюються великою висотою позицій, де працює особовий склад, а також необхідністю роботи в ізолюючих протигазах та можливістю руйнування шибок вікон і балконів та обвалом окремих конструкцій.

4.3 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у висотних будівлях

4.3.1 Організація і тактика гасіння пожеж у висотних будинках

Складання та коригування оперативних планів пожежогасіння проводиться згідно з річними графіками відповідно до встановлених вимог. У додатку 3 надано вимоги щодо основної інформації, яку необхідно враховувати під час розроблення оперативних планів пожежогасіння.

ОППГ розробляються не менше ніж у двох примірниках та затверджуються начальником ГУ ДСНС України або його заступником з питань оперативного реагування. Перший примірник знаходиться в пожежно-рятувальному підрозділі (частині), у районі виїзду якої знаходиться об'єкт, другий - на об'єкті, що охороняється (окремо або у складі Плану ліквідації аварійної ситуації).

ОППГ на закриті об'єкти зберігаються в опечатаному сейфі в приміщенні чергової зміни оперативно-координаційного центру (далі - ОКЦ) або оперативно-диспетчерської служби ОКЦ, копія - у начальника чергової зміни охорони об'єкта.

ОППГ вивчаються під час проведення занять зі службової підготовки, а оперативно-тактичні дії мають бути опрацьовані практично в установленому порядку.

Дії керівника гасіння пожежі (далі - КГП) визначаються затвердженням у встановленому порядку нормативним документом з питань організації пожежогасіння.

Керівник гасіння пожежі, крім виконання основних задач, під час виконання розвідки повинен:

- з'ясувати у представника адміністрації наявність та чисельність людей, що залишилися у будинку;
- вжити заходів щодо запобігання паніці серед людей, які залишилися у будинку, використовуючи для цього систему оповіщення, якщо вона є, та інші засоби;
- визначити можливі найкоротші шляхи евакуації людей по незадимлюваним сходовим клітинам в нижче - або вище розташовані по відношенню до місця пожежі поверхи;
- встановити можливість використання пожежних автодрабин, автопідіймачів та інших засобів рятування;
- з'ясувати, чи включені у роботу пожежні насоси внутрішнього пожежного водопроводу та чи можна застосовувати стаціонарні засоби гасіння пожежі, видалення диму та зниження температури;
- встановити працездатність системи протидимного захисту та визначити ефективність її роботи;
- визначити необхідну кількість постів безпеки, контрольно-перепускних пунктів та місця їх розташування.

Для координації дій підрозділів, залучених для гасіння пожежі, успішного проведення рятувальних робіт і виконання окремих видів робіт рекомендовано створювати штаб на пожежі незалежно від місця її виникнення та розмірів.

Особливості розвідки пожежі у висотних будинках залежать від конструктивно-планувальних рішень та місця виникнення пожежі.

У зв'язку з тим, що під час розвідки пожежі одночасно виконуються пошуково-рятувальні заходи та роботи з гасіння пожежі, розвідувально-

рятувальна група повинна складатись із 4-5 осіб і мати при собі необхідне пожежно-технічне оснащення та засоби зв'язку.

Незалежно від того, в якій зоні будинку (нижній або верхній) виникла пожежа, основною задачею розвідувально-рятувальних груп є визначення ступеня загрози життю та здоров'ю людей. При цьому особливу увагу необхідно звернути на приміщення, які розташовані на поверсі, на якому виникла пожежа, та вище розташовані поверхи.

У багатосекційному будинку за великої довжини поверхів або за наявності декількох внутрішніх сходів розвідку пожежі необхідно проводити одночасно в декількох напрямках відповідною кількістю груп.

Ліквідування горіння на пожежі досягається:

- правильним вибором вирішального напрямку оперативних дій;
- своєчасним застосуванням стаціонарних засобів пожежогасіння, видаленням диму та зниження температури;
- дією на поверхню матеріалів, що горять, охолоджувальними вогнегасними речовинами;
- створенням у зоні горіння чи навколо неї негорючого газового або парового середовища;
- створенням між зоною горіння і горючим матеріалом чи повітрям ізолюючого шару з вогнегасних речовин та негорючих матеріалів;
- хімічним уповільненням реакції горіння (застосування порошкових, газових, аерозольних вогнегасних речовин).

За наявності непридатного для дихання середовища, роботи з гасіння пожежі проводяться в апаратах захисту органів дихання, використовуються пожежні димовисмоктувачі та засоби освітлення.

Зниження високої температури може досягатись подаванням у зону підвищеної температури розпиленої води, піни високої кратності, створенням природної чи штучної вентиляції, охолодженням нагрітих будівельних конструкцій, технологічного обладнання тощо. При цьому не допускається скупчення особового складу на перекритті, під яким горить, а також у межах небезпечної зони на випадок його руйнування.

Під час гасіння пожежі на верхніх поверхах будинку пости безпеки та контрольні-пропускні пункти необхідно розташовувати таким чином:

- у разі подавання стволів по сходових клітинах - на 1-2 поверхи нижче того, на якому проводиться гасіння;
- у разі подавання стволів комбінованим способом по автодрабині та штурмових драбинах - на 1-2 поверхи нижче палаючого, а в разі подавання безпосередньо в задимлені приміщення - поблизу автодрабини.

Подавання води може здійснюватись за різними схемами оперативного розгортання з урахуванням обстановки на пожежі із застосуванням стволів з малою витратою вогнегасних засобів.

Під час подавання води за допомогою перекачування визначається необхідна кількість пожежних автомобілів, шляхи та способи прокладання рукавних ліній.

Для контролю за роботою рукавних ліній та затримок, поблизу місць їх встановлення виставляється пост з резервними рукавами та затримками.

Для забезпечення сталої роботи насосно-рукавних систем під час гасіння пожеж у підземних приміщеннях висотних будинків необхідний напір на насосі зменшується з урахуванням глибини закладання споруд.

Резервні магістральні рукавні лінії прокладаються у першу чергу до пожежних стволів, які працюють на вирішальному напрямку.

У ході гасіння контролюється стан будівельних конструкцій і проводиться захист їх від впливу високої температури, у першу чергу, вузлів, опор тощо.

У разі загрози поширювання пожежі особовий склад перевіряє (проводить контрольні вирізи) пустоти конструкцій будинків, вентиляційних каналів, коробів тощо по усій їх довжині.

На гасіння пожежі, що вже розвинулася, подаються ручні пожежні стволи з великою витратою води та лафетні стволи, з подальшим зменшенням витрати води в процесі її ліквідування.

Під час горіння у пустотах конструкцій будівель та вентиляційних каналах подаються водяні і пінні пожежні стволи та організовується розкривання конструкцій будівель.

Для проливання місць горіння подаються пожежні стволи "Б", використовуються внутрішні пожежні крани.

Під час гасіння пожеж особовим складом оперативно-рятувальних підрозділів проводяться спеціальні роботи, до яких відносяться:

- роботи у непридатному для дихання середовищі;
- видалення диму;
- розкриття та розбирання конструкцій;
- відключення електрообладнання;
- освітлення місця пожежі;
- надання першої медичної допомоги постраждалим.

Розкриття і розбирання конструкцій будівель та споруд проводиться у межах, визначених КГП, із застосуванням немеханізованого і механізованого інструментів, пристроїв, та з використанням, якщо це необхідно, діелектричних засобів.

Розкривання конструкцій з метою виявлення прихованих осередків пожежі, випуску диму і введення вогнегасних речовин здійснюється тільки після того, як засоби гасіння зосереджені в місцях розкривання і готові до дії.

Роботи зі створення протипожежних розривів з метою запобігання розвитку пожежі повинні бути закінчені до підходу вогню на місце розриву.

Під час розкриття і розбирання конструкцій будівель потрібно вжити всіх заходів для того, щоб не послабити несучу здатність конструкцій і не спричинити їх обвалення, не пошкодити теплофікаційні комунікації та електрообладнання.

Освітлення місця роботи здійснюється за вказівкою КГП за умов недостатньої видимості, у тому числі при сильному задимленні.

Електричні мережі і установки, що знаходяться під напругою, знеструмлюються, якщо вони:

- пошкоджені і небезпечні для осіб, які приймають участь у гасінні пожежі;
- створюють небезпеку виникнення нових осередків пожежі у разі потрапляння на них води;
- перешкоджають роботам з гасіння пожежі і розбирання конструкцій.

Порядок використання ліфту для транспортування пожежних регламентується інструкцією, затвердженою керівником підприємства, у власності якого перебувають ці ліфти, та погодженою з місцевими органами державного пожежного нагляду відповідно до Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених в установленому порядку. Ця інструкція повинна бути розміщена в кабіні пожежного ліфта. Двері ЛТПП з боку ліфтового холу та двері ліфтового холу ЛТПП з боку коридорів та приміщень на кожному поверсі повинні бути марковані піктограмою.

КГП призначає рятувальника (оператора), яким здійснюється управління пожежним ліфтом під час гасіння пожежі.

Протягом процесу пожежогасіння призначений КГП рятувальник (оператор) за допомогою ліфта перевозить обладнання та рятувальників, а також здійснює рятування за розпорядженням КГП.

Рятувальник (оператор) повинен постійно здійснювати зв'язок з КГП за допомогою як радіостанції, так і переговорного пристрою у кабіні пожежного ліфта.

Під час проведення розвідки КГП повинен зупинити пожежний ліфт на один поверх нижче рівня пожежі. Гасіння пожежі починається із захищеної ділянки, вільної від диму (рисунок 1). Якщо умови пожежогасіння на поверсі, на якому виникла пожежа, стають неможливими для приєднання рукавів до пожежних кран-комплектів, вони приєднуються на поверсі нижче.

Рятувальнику (оператору) пожежного ліфта необхідно:

- дотримуватись правил експлуатації пожежного ліфта;
- мати ключ для відмикання кришки люка;
- сповіщати про аварійну ситуацію КГП;
- при блокуванні особового складу підрозділу всередині кабіні пожежного ліфта уживати заходів щодо саморятування згідно з інструкцією, яка розташована в кабіні ліфта.

Саморятування (з кабіни пожежного ліфта) особового складу здійснюється в такій послідовності:

- рятувальник відкриває кришку аварійного люка, який розташований поблизу задньої стінки кабіни. При відчиненні кришки аварійного люка вона спирається на стінку кабіни та утворює не менше трьох щаблів східців. Поручень, встановлений на стінці безпосередньо під люком, використовується як додатковий щабель, за допомогою якого рятувальник потрапляє на дах кабіни;

- після цього рятувальник знімає жорстко закріплену ззовні кабіни пожежного ліфта драбину (якщо є необхідність) та встановлює її на дах кабіни;

- рятувальник піднімається драбиною, дістає до замка дверей шахти, відчиняє двері шахти зсередини і виходить у ліфтовий хол (тамбур) поверху.

Рятування із зовні кабіни пожежного ліфта здійснюється в такій послідовності:

- рятувальник відчиняє двері шахти вище заблокованої кабіни і потрапляє на дах кабіни;

- рятувальники на даху кабіни відчиняють люк;

- заблоковані рятувальники піднімаються східцями, які закріплені на кришці люка;

- драбина, що прикріплена ззовні до стінки кабіни, витягується (якщо є потреба) і нею рятувальники піднімаються з ліфтової шахти на поверх.

- Рятувальні роботи організуються і проводяться у разі, якщо:

- є загроза людям від небезпечних факторів пожежі;

- люди не можуть самостійно залишити небезпечні місця;

- є загроза поширювання вогню і диму шляхами евакуації;

- передбачається застосування небезпечних для життя людей вогнегасних речовин і сполук.

У додатках 6, 7, 8 та 9 (*Рекомендації щодо гасіння пожеж у висотних будівлях. Наказ МНС України № 900 від 30 серпня 2011 року*) наведено розрахунки чисельності особового складу підрозділів та пропускної здатності пожежної техніки для проведення рятувальних робіт, а також розрахунок необхідної кількості засобів рятування з висоти.

Рятування людей на пожежі проводиться з одночасним розгортанням сил і засобів для гасіння пожежі.

Подавання стволів для забезпечення умов безпечного рятування людей обов'язкове, якщо людям безпосередньо загрожує вогонь і шляхи рятування відрізані чи можуть бути відрізані вогнем.

Під час гасіння пожежі КГП зобов'язаний встановити наявність і місцезнаходження в будинку людей з обмеженими фізичними можливостями.

Забороняється під час гасіння пожежі використовувати вантажні та пасажирські ліфти для піднімання особового складу і пожежно-технічного обладнання. Допускається використання тільки ліфтів, спеціально передбачених для цих цілей у висотних будівлях.

4.3.2 Забезпечення евакуації людей під час пожежі у висотних будівлях

Оперативно-рятувальні підрозділи після прибуття до місця пожежі у разі необхідності негайно приступають до рятування людей із залученням максимально можливої кількості сил і засобів. Вирішальним фактором успішного проведення рятувальних робіт є швидке зосередження необхідних сил і засобів.

Під час евакуації людей використовуються найкоротші та найбезпечніші шляхи:

- основні входи і виходи;
- запасні виходи;
- віконні прорізи, балкони, лоджії, галереї, переходи з використанням зовнішніх пожежних драбин та застосуванням ручних пожежних драбин, автодрабин, автопідіймачів та інших рятувальних пристроїв, якими оснащені пожежно-рятувальні підрозділи;
- люки у перекриттях, якщо через них можна вийти з будівлі чи перейти у його безпечну частину;
- прорізи у перегородках, перекриттях і стінах, що зроблені рятувальниками.

На шляхах евакуації необхідно розставляти пожежних, у завдання яких входить організація просування людей до виходів і запобігання паніки.

Залежно від обстановки на пожежі та психологічного стану людей, які перебувають у палаючому будинку, оперативно-рятувальні підрозділи організовують і проводять рятування та евакуація людей такими способами:

- евакуація людей по сходових клітках (звичайним, незадимлюваним) або зовнішнім евакуаційним сходам;
- виведення (винесення) людей у безпечні місця усередині або поза будинком;
- рятування людей із застосуванням спеціальної пожежно-рятувальної техніки, рятувальних пристроїв, устаткування та різних технічних пристосувань;
- рятування людей за допомогою пожежних вертольотів.

Пожежні автодрабини (автопідіймачі) встановлюються в місцях, найбільш зручних і безпечних для використання при проведенні рятувальних робіт. При цьому вершина висунутої автодрабини (люлька автопі-

діймача) повинна бути встановлена таким чином, щоб забезпечити безпечний вихід на неї людей, яких рятують.

Рятувальні роботи з використанням пожежних автодрабин (автопідіймачів) і драбин-штурмівок повинні бути забезпечені надійною страховкою людей, яких рятують. З цією метою на поверхах (балконах, лоджіях) необхідно виставляти пожежних для страхування, утримання драбин та надання допомоги людям під час спуску.

Евакуаційні виходи з підвалу або цокольного поверху висотних будинків передбачаються безпосередньо назовні.

Під час проведення рятувальних робіт вживаються заходи щодо попередження паніки. Для цього використовують технічні та інші можливості будинку та пожежно-рятувальних підрозділів.

Пошук людей припиняється після того, коли всі приміщення та місця їх можливого перебування перевірено і встановлено, що всі люди евакуйовані з небезпечних зон.

4.3.3 Охорона праці при гасінні пожежі у висотних будівлях

Під час рятування людей на пожежі КГП зобов'язаний визначити порядок і способи рятування людей залежно від обставин і стану людей, яким необхідно надати допомогу.

Рятувальні роботи проводяться швидко, але з дотриманням запобіжних заходів, щоб не заподіяти шкоди людям, яких рятують. Заходи безпеки при цьому регламентуються вимогами Правил безпеки праці в органах і підрозділах МНС України. Частина 1, затверджених Наказом МНС України від 07.05.2007 № 312 (далі – Правила безпеки праці).

Вимоги щодо безпечного застосування пожежно-технічного оснащення, штатного інструменту, засобів індивідуального і групового захисту викладені у відповідних розділах Правил безпеки праці. У разі використання позаштатних технічних засобів необхідно керуватися рекомендаціями, які викладені в інструкціях з їх експлуатації.

Під час роботи на висоті слід застосовувати страхувальні пристосування, які виключають можливість падіння осіб, що працюють. При цьому:

- робота на драбині зі стволом (ножицями тощо) дозволяється тільки після закріплення рятувальника карабіном;
- під час перебування на покрівлі необхідно страхуватися рятувальною мотузкою;
- для роботи зі стволом має бути виділено не менше двох осіб;
- забороняється залишати ствол без нагляду, навіть після припинення подавання води, а також знаходження особового складу на вкритій кригою покрівлі, на покриттях, що провисли, та на ділянках перекриттів з ознаками горіння.

4.4 Обов'язки КГП під час гасіння пожежі в будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

Під час гасіння пожежі в будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках КГП зобов'язаний:

- організувати евакуацію та рятування людей;
- ужити заходів для попередження паніки, для чого використовувати внутрішню систему оповіщення, гучномовці тощо;
- зосередити на місці пожежі в найкоротший термін необхідну кількість ланок ГДЗС, пожежних автодрабин і автопідіймачів;
- використовувати сходові клітки, пожежні автодрабини, автопідіймачі, пожежні ліфти тощо для підйому особового складу і ПТО на поверхи (пасажирські та вантажні ліфти дозволяється використовувати лише для підйому ПТО);
- використовувати для подачі вогнегасних речовин пожежні краєво-комплекти, стаціонарні сухотруби, пожежні рукави підвищеної міцності та пожежно-рятувальні автомобілі з насосами високого тиску;
- здійснювати прокладання рукавних ліній ззовні будівлі зі скаток чи підйомом за допомогою рятувальних мотузок з подальшим кріпленням рукавної лінії за несучі конструкції будівлі рукавними затримками;
- встановити під час прокладання магістральних рукавних ліній одне розгалуження поблизу входу в будівлю, друге - на один-два поверхи нижче від місця пожежі;
- виставити на кожен вертикально прокладену рукавну лінію постового із запасом резервних рукавів для контролю за її роботою;
- ужити заходів для захисту особового складу і пожежно-рятувальних автомобілів від скла та інших предметів, що можуть падати з висоти, а також для позначення небезпечної зони та виставлення постових.

ЛІТЕРАТУРА

1. [Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж](#). Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340. – Глава 31.
2. Рекомендації щодо гасіння пожеж у висотних будівлях. Наказ МНС України № 900 від 30 серпня 2011 року.
3. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 267-279.
4. Довідник керівника гасіння пожежі. – Київ: ТОВ «Літера-Друк», 2016.

Питання для самоконтролю

4.1. Які будівлі відносяться до будівель підвищеної поверховості та висотних.

4.2. Небезпека виникнення пожежі в будівлях підвищеної поверховості.

4.3. Організація управління силами і засобами при гасіння пожежі в будівлях підвищеної поверховості.

4.4. Дії КГП при гасінні пожежі в будівлях підвищеної поверховості та висотних.

4.5. Прийоми та способи рятування людей з будівель підвищеної поверховості та висотних.

ЛЕКЦІЯ 5. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ В ТЕАТРАЛЬНО-ВИДОВИЩНИХ ЗАКЛАДАХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 5.1. Обстановка на пожежах в театральних закладах
- 5.2. Організація гасіння та евакуації глядачів в театральних закладах
- 5.3. Особливості гасіння пожеж у сценічній частині
- 5.4. Особливості гасіння пожеж у залі для глядачів
- 5.5. Обов'язки КГП під час проведення оперативних дій в театральних закладах
Завдання для самостійної роботи

5.1 Обстановка на пожежах в театральних закладах

Спільною для театральних закладів є наявність в них театральних закладів, який вміщує сценічну частину, зал для глядачів та суміжні з ним приміщення і вестибюлі. В палацах, будинках культури та клубах додатково розташовують бібліотеки, лекційні зали, виставки, кімнати для гуртків художньої самодіяльності та інші приміщення, а в цирках - приміщення для розміщення різних тварин.

Театральні будівлі діляться на сценічну та глядацьку частини порталом (протипожежною) стіною. Демонстрація вистав здійснюється через порталний проріз, площа якого складає 200-300 м².

У видовищних закладах, де зал для глядачів вміщує 800 місць і більше, порталний проріз перекривають протипожежною завісою, щоб уникнути швидкого розповсюдження вогню та диму до глядацької частини.

Сценічна частина театрів вміщує в себе сцену, кармани і склади декорацій та майстерні з їх виготовлення, артистичні убіральні, швейні майстерні, костюмерні та інші приміщення. Сцена складається із сценічної коробки, що має порталний проріз та прорізи до карманів і складів декорацій, трюму, планшета сцени, робітничих майданчиків, колосників та покриття. Сценічну коробку будують із неспалених матеріалів заввишки 30-40 м і більше. Трюм розташовується під планшетом сцени і значно опускається нижче нульової відмітки. В трюмі розміщують механізми поворотних кругів, підйому чи опускання окремих ділянок планшета сцени та протипожежної завіси. Під планшетом сцени розташований пункт керування освітленням театру, який в залежності від конструкцій може мати один, два або три яруси, виконані, особливо в старих будівлях, з дерев'яних стояків та настилів. Трюм має входи з планшета сцени або засценних приміщень та сходових кліток сценічної частини, які ведуть до робочих майданчиків та колосників, а також виходи до оркестрової ями, пункту керування освітленням та суфлерську.

Планшет сцени являє собою суцільний настил з дощок та брусів, розміщений на спеціальних каркасах, які для швидкої зміни декорацій забезпечують переміщення окремих його частин (поворотний круг у центрі планшета, поворотне кільце за периметром круга, підйом та опускання окремих ділянок планшета). Під планшетом сцени прокладають електричні мережі для забезпечення вистав і в окремих його місцях влаштовують прорізи для підключення електроспоживачів. Площа планшета сцени може сягати 300-600 м² та більше.

Для обслуговування підвісної декорації на різних рівнях сценічної коробки влаштовують робочі майданчики (галереї). Їх розташовують за периметром бокових та задніх стін у вигляді стрічкових балконів з металевих або залізобетонних несучих елементів з дерев'яними настилами. У верхній частині сценічної коробки для підйому або опускання декорацій влаштовують колосники, які являють собою настил з брусів у вигляді лат. На них кріпляться блоки та інші пристрої для маніпуляції декораціями. Виходи до галерей та колосників здійснюють зі сходових кліток, розташованих з боків сценічної коробки, які мають виходи безпосередньо надвір, а також на покриття сцени.

Покриття сцени безгорищне, нерідко виконане із спалимих елементів. У покритті влаштовують димові люки для видалення диму, зниження температури та зміни напрямку руху продуктів згоряння під час пожежі через порталний та інші прорізи сценічної коробки. Управління димовими люками здійснюють з планшета сцени та приміщення пожежного поста театру.

З боків сцени, а в деяких випадках - ззаду, примикають кармани для зберігання декорацій та бутафорії, які з'єднуються зі сценою дверними прорізами заввишки 6-8 м. В деяких театрах ззаду планшета сцени влаштовують сейф для зберігання підвісної декорації, який відділяється від трюму глухою неспалимою стіною.

Сценічна частина театрів має велику кількість спалимих матеріалів у вигляді дерев'яних конструкцій планшета, трюму, робочих майданчиків колосників та покриття сцени, горючої декорації та бутафорії. Кількість спалимих матеріалів у сценічній частині у середньому сягає 200-350 кг/м².

Глядацька частина складається із залів для глядачів, фойє, гардеробів, кафе, буфетів та інших приміщень, що обслуговують глядачів. Зал для глядачів від цих приміщень відокремлюється неспалимими стінами, які мають достатню кількість основних та запасних виходів для евакуації глядачів із залу до вестибюлів або безпосередньо надвір. Перекриття над залом для глядачів, як правило, важкогорючі, підвісні, мають складні дерев'яні або металеві ферми в горищному приміщенні. Покрівля, частіше за все, металева по дерев'яних латах. Підлогу в залах для глядачів влаштовують з похилом у бік сцени, внаслідок чого під нею (підлогою) утворюються значні порожнини. Велику небезпеку в залах під час пожеж яв-

ляють собою яруси та балкони, які виконуються, особливо в будівлях старої забудови, зі спалимих конструкцій з порожнинами. В залах для глядачів влаштовують системи припливно-витяжної вентиляції, повітряного опалення та кондиціонування повітря. Повітропроводи систем вентиляцій, особливо в старих будівлях театрів, виконані зі спалимих матеріалів і об'єднуються на горищах у повітрозбірники та шахти вентиляційних систем залів. Кількість спалимих матеріалів у залах, у вигляді конструкцій та обладнання, сягає у середньому 30-50 кг/м².

В будівлях театральних-видовищних установ влаштовують стаціонарні системи водяного гасіння. У трюмі, на планшеті сцени, у карманах та складах декорацій і бутафорії, на робочих галереях та колосниках, в залах для глядачів, вестибюлях тощо влаштовують внутрішній пожежний водопровід. Покриття зі спалимих матеріалів над сценою, боковими карманами та складами декорацій, залом для глядачів, а також порталний проріз і прорізи до карманів захищають спринклерними та дренчерними системами. Для забезпечення стійкої роботи систем водяного гасіння влаштовують підземні резервуари для необхідного запасу води та встановлюють насоси-підвищувачі необхідного напору та продуктивності. В театрах на робочих майданчиках, галереях та в районі колосників можуть встановлювати стаціонарні лафетні стволи. Усі системи керування та контролю за станом і роботою автоматичних систем пожежогасіння та димовими люками виводять в окреме приміщення - пожежний пост.

Видовищні установи будують за індивідуальними проектами, тому кожна з них має свої особливості, які повинні вивчатися особовим складом пожежних підрозділів для вірної та чіткої організації гасіння пожеж, що в них виникають.

Статистика показує, що 60-70% усіх пожеж у театрах виникає на сцені. Швидкий розвиток пожеж на сцені зумовлюється значним об'ємом сцени, який складає до 20 тис. м³ і більше, наявністю великої кількості спалимих матеріалів, а також утворенням потужних конвекційних потоків повітря.

Обстановка на пожежах у сценічній частині та їх розвиток бувають різними та складними.

Якщо горіння виникає на сцені в умовах закритого порталного прорізу протипожежною завісою та закритих або відсутніх димових люках, то вогонь протягом 5-10 хв. розповсюджується, як правило, на весь об'єм сцени. В таких умовах горіння швидко поширюється підвісними декораціями та завісами на галереї, колосники та покриття сцени, може проникати на горище залу для глядачів, до трюму, через відкриті прорізи до суміжних приміщень, а потім до залу глядачів. Лінійна швидкість розповсюдження вогню планшетом сцени сягає 3 м/хв., а угору підвісними декораціями та завісами - до 6 м/хв. При цьому в об'ємі сцени підвищується тиск повітря та продуктів згорання до 40-60 кг/м² та більше в

порівнянні з зовнішнім, що як підтверджує практика, веде до руйнування цілісності окремих частин протипожежної завіси. В процесі пожеж на сцені швидкість вигорання дерев'яних конструкцій, декорацій та бутафорії складає у середньому 70-80 кг/м²год., а температура в зоні горіння може сягати 1100-1200°C. В умовах таких температур металоконструкції та трости підвісних декорацій швидко нагріваються і через 15 хв. після виникнення пожежі штанги та противаги підвісних декорацій можуть падати на планшет сцени, пробити його та впасти у трюми, а через 25-30 хв. можливе обвалення покриття сцени та колосників.

Якщо пожежа виникла на сцені і порталний проріз був закритий протипожежною завісою, а димові люки відкриті або покриття над сценою вже обвалилося, то через усі прорізи та нещільності відбувається підсмоктування повітря до об'єму сцени, яке зумовлює газовий обмін та сприяє інтенсивному горінню в сценічній коробці. В таких умовах знижується безпека та швидкість поширення вогню та продуктів згорання у зал для глядачів.

Якщо пожежа виникла на сцені, коли порталний проріз відкритий, а димові люки закриті. Складається велика загроза поширення вогню та диму у зал для глядачів. Як свідчить практика, в таких умовах зал для глядачів заповнюється продуктами згорання протягом 1-2 хв. Задимлення ярусів та лоджій буває особливо значним. Під час горіння декорацій та бутафорії, виконаних із синтетичних тканин та різних пластмас, продукти горіння містять велику кількість отруйних парів та газів, а якщо в залі для глядачів знаходяться люди, то вже через 2-3 хв. від початку інтенсивного горіння може складатися загроза їх життю. Вогонь та нагріті продукти згорання швидко розповсюджуються у зал для глядачів та складають загрозу горищному приміщенню і підвісному перекриттю залу для глядачів.

Якщо горіння виникло на сцені, а димові люки та порталний проріз були відкриті, то продукти згорання в основному виходять через димові люки, і тільки частина їх може попадати до залу. В цих випадках нижня частина залу і сцена знаходяться під розрядженням. Потоки повітря з нього та інших прилеглих приміщень пересуваються до зони горіння і декілька знижуються, але не виключається можливість розповсюдження вогню в цих напрямках. Потоки повітря можуть бути настільки інтенсивними, що всі двері, що ведуть до сцени, можуть бути міцно ними притиснуті.

Пожежі в трюмах відрізняються тим, що вогонь інтенсивно розповсюджується дерев'яними конструкціями до планшета сцени, а через дверні прорізи проникає до оркестрової ями, на пульт керування освітленням, а потім до залу для глядачів. Розвиток пожеж у трюмах декілька подібний до розвитку у підвалах будівель, де є електрообладнання.

Під час пожеж у залах вогонь швидко розповсюджується меблями, спалимими конструкціями та складається загроза переходу вогню на підвісні перекриття і горища.

Швидкому поширенню вогню сприяють системи вентиляції, повітряного опалення та кондиціювання повітря. Лінійна швидкість розповсюдження вогню у залах для глядачів знаходиться у межах 0,8-1,5 м/хв.

Якщо порталний проріз відкритий, то вогонь із залу найбільш інтенсивно розповсюджується у бік сцени, тому що завжди в таких умовах існують потоки повітря у напрямку сценічної частини, а також може розповсюджуватись через відкриті дверні прорізи до інших суміжних приміщень.

Коли порталний проріз закритий, то вогонь та нагріті продукти згоряння найбільш інтенсивно поширюються на перекриття і системами повітроводів до горища. В таких умовах можлива швидка деформація металевих конструкцій та обвалення окремих ділянок підвісних перекриттів. Виникнення та поширення вогню у підпільному просторі викликає швидке задимлення залів для глядачів та складає умови для розповсюдження вогню вентиляційними каналами.

Пожежі в глядацькій частині цирків виникають та швидко поширюються внаслідок наявності великого об'єму порожнин у конструкціях амфітеатрів, трибун, ярусів. Відсутність протипожежних перепон, у більшості випадків, веде до швидкого розвитку пожеж на значній площі. В таких умовах можливе велике задимлення глядацької частини, обвалення конструкцій, приховане розповсюдження вогню системами вентиляції, повітряного опалення та кондиціювання повітря, а також порожнинами та підпільними просторами амфітеатрів, ярусів та трибун.

Під час виникнення або розповсюдження вогню в підсобних приміщеннях цирків, де розміщуються різні тварини, може відмічатися швидке їх задимлення та підвищення температури, що нерідко веде до загибелі цінних циркових тварин.

Пожежі в кінотеатрах частіше виникають в кіноапаратних. В таких умовах вогонь швидко розповсюджується кіноплівкою, конструкціями, обладнанням та системами вентиляції кіноапаратної, виділяється велика кількість шкідливих продуктів згоряння, що проникають до залу для глядачів та створюється загроза людям.

Підсумовуючи вище наведене можна сказати, що обстановка, що може скластися під час пожеж у культурно-видовищних закладах:

- наявність великої кількості людей у глядацькій залі та сценічному комплексі, виникнення паніки;
- швидке поширення вогню сценою, по вентиляційних системах і пустотах, перехід вогню до глядацької зали та на горище;
- обвалення колосників над сценою, підвісної стелі та перекриттів над глядацькою залюю;
- сильне задимлення глядацької зали, гримерних, складів та шляхів евакуації (фойє, сходові клітки тощо).

5.2 Організація гасіння та евакуації глядачів в театральновидовищних закладах

Гасіння пожеж у видовищних установах пов'язане з необхідністю проведення рятувальних робіт, особливо під час вистав. За статистикою, приблизно 10-12% пожеж виникає під час вистав, коли в театрах знаходяться глядачі. Деякі пожежі супроводжувались масовою загибеллю людей. Це траплялося від дії отруйних речовин згорання, високої температури, нестачі кисню, а також в результаті виникнення паніки. Тому до гасіння пожеж та рятування людей слід готуватися заздалегідь. З цією метою керівництвом видовищних установ розробляються та узгоджуються з ПРП плани евакуації глядачів та інструкції для місцевої пожежної охорони (далі – МПО) і обслуговуючого персоналу, які містять інформацію про їх першочергові дії з організації гасіння та проведення евакуаційних робіт. На видовищні установи заздалегідь складають плани або картки пожежогасіння, в яких крім питань організації та особливостей гасіння пожеж докладно розробляють питання евакуації та рятування людей на пожежах. В цьому розділі дії обслуговуючого персоналу і пожежних підрозділів повинні відповідати діям, передбаченим у плані евакуації та інструкціях для обслуговуючого персоналу, що розроблені адміністрацією для даної видовищної установи, а також організації дій особового складу під час рятування людей із небезпечних зон.

Для успішної роботи під час виникнення пожеж особовий склад підрозділів, залучений для гасіння, періодично вивчає оперативнотактичні особливості видовищної установи, а також проводить з обслуговуючим персоналом та місцевою пожежною охороною спільні тактичні заняття та навчання.

Перші дії з гасіння пожежі та евакуації людей здійснює ПРП та адміністрація. Якщо пожежа виникла у сценічній частині, чергові (МПО) викликають ПРП, закривають декоративну та опускають протипожежну завіси, вмикають насоси-підвищувачі, якщо потрібно, вмикають зрошення вогнезахисної завіси та прорізів у кармани, починають гасіння пожежі та організують зустріч пожежних підрозділів. Під час вистав представники адміністрації переривають видовище, вмикають повне світло, музику, відчиняють усі виходи та залучають обслуговуючий персонал згідно з розробленим планом евакуації людей. В цих умовах необхідно забезпечити якомога швидше спокійний вихід глядачів із залу та направити їх до безпечних місць.

Після прибуття на пожежу КГП одержує повідомлення про обстановку на пожежі від особи, яка його зустрічає, та організовує розвідку пожежі. Під час розвідки він першочергово визначає наявність глядачів, артистів, обслуговуючого персоналу, їх кількість, місця розташування, визначає ступінь загрози їх життю, шляхи та засоби евакуації, а також вивчає, як

здійснюється евакуація глядачів. В подальшому він визначає місце горіння, шляхи та засоби поширення вогню та диму, небезпеку обвалення конструкцій та декорацій, чи опустили протипожежну завісу, увімкнули насоси-підвищувачі та стаціонарні установки пожежогасіння, чи потрібно розкривати димові люки і евакуювати декорації, бутафорію та ін.

Якщо глядачі ще не евакуювані із залу, розвідку необхідно проводити з боку сценічної частини, починаючи з приміщення пожежного поста та, якщо необхідно, зробити розпорядження увімкнути системи пожежогасіння. Потім провести розвідку на сцені так, щоб глядачі, які знаходяться у залі, не бачили працівників ПРП, тому що їх поява може викликати паніку серед глядачів.

Розвідку пожежі в районі колосників, галерей, на горищах залу для глядачів, у трюмі та задимлених приміщеннях проводять за допомогою відділень та ланок ГДЗС.

Після прибуття на місце виклику керівник гасіння пожежі повинен негайно приступити та якомога швидше організувати і провести евакуацію глядачів та вжити заходів щодо припинення серед них паніки. В цих випадках, коли евакуація глядачів уже є організованою, триває швидко та спокійно, КГП вживає заходів щодо повного виходу людей із залу та інших приміщень, використовуючи обслуговуючий персонал. Сили та засоби пожежних підрозділів, що прибули на пожежу, КГП використовує, якщо це необхідно, для рятування людей із задимлених приміщень, перевірки небезпечних місць, де можуть знаходитись люди, та для гасіння пожежі.

Якщо після прибуття на пожежу КГП встановив, що немає загрози глядачам і адміністрація не починала їх евакуацію, то основні сили та засоби він використовує для швидкої ліквідації горіння і одночасно вживає застережних заходів, щоб не викликати паніки серед глядачів.

В тих випадках, коли для глядачів, артистів, обслуговуючого персоналу склалася загроза від вогню та диму і шляхи евакуації відрізані, КГП вводить усі сили та засоби, що є, для захисту існуючих шляхів евакуації, а якщо необхідно, робить отвори в огорожуючих конструкціях для евакуації людей та використовує всі засоби для рятування людей. Першочергово евакуюють людей з галерей, балконів та інших місць, де можливе швидке задимлення та різке підвищення температури.

Якщо серед глядачів виникла паніка, КГП повинен очолити евакуацію людей, зусилля пожежних підрозділів спрямувати на організацію чіткої евакуації, розставити особовий склад на шляхах евакуації для підтримання порядку та організації спокійного виходу людей. Найбільш досвідчених працівників ПРП направляють для припинення паніки та заспокоєння людей. З цією метою використовують електромегафони, гучномовний зв'язок видовищної установи та інші засоби зв'язку, а також вводять стволи для гасіння осередків горіння, що бачать глядачі. Одночасно з організацією евакуації КГП складає пошукові групи з числа газо-

димозахисників для перевірки задимлених приміщень, балконів, ярусів та інших місць, де можуть залишитися люди, які знепритомніли.

Оперативне розгортання під час пожеж у видовищних установах завжди здійснюють так, щоб не порушити нормальну евакуацію людей, а в тих випадках, коли глядачі не знають про виникнення пожежі, дії підрозділів ДСНС та пожежна техніка мають знаходитися поза їх зором. В цих умовах пожежні автомобілі встановлюють на найближчі вододжерела з боку сцени та прокладають магістральні рукавні лінії до службових входів сценічної частини. Стволи вводять через службові входи, бокові сходові клітки, що не зайняті евакуацією людей. Одночасно виділяють частину особового складу для подачі стволів від внутрішніх протипожежних кранів.

Під час Оперативного розгортання та подачі стволів на височінь першочергово використовують сухотруби, стаціонарні зовнішні пожежні сходи, автодрабини та колінчаті автопідіймачі.

В тих випадках, коли під час виникнення пожежі видовищна установа не працювала або після закінчення евакуації глядачів для прокладання рукавних ліній та вводу стволів на гасіння використовують основні і запасні виходи та входи.

5.3 Особливості гасіння пожеж у сценічній частині

Гасіння пожеж у трюмах схоже на гасіння пожеж у підвалах будівель. Для вводу вогнегасних засобів для гасіння трюмів, як правило, використовують ланки ГДЗС. Стволи на гасіння подають з бокових сходових кліток та через безпосередні входи до трюму з боку планшета сцени, а також одночасно на захист планшета, щоб не допустити розповсюдження вогню на підвісні декорації, галереї і колосники та інші суміжні приміщення. За наявності входів до трюму з обох боків сценічної частини вогнегасні засоби подають з двох напрямків одночасно. Під час ліквідації горіння в середині трюмів стволи вводять на забезпечення збереження механізмів поворотного круга, підйому декорацій, піднімання та опускання ділянок планшета сцени, а також на захист від деформації металевих несучих каркасів. Якщо склалася загроза розповсюдження вогню на сцену, стволи вводять на захист планшета сцени, особливо над місцем горіння в трюмі, одночасно піднімають підвісні декорації угору з планшета сцени, видаляють декорації та бутафорію і розкривають його ділянки для введення вогнегасних засобів до осередків горіння.

Гасіння пожеж у трюмах ускладнюється відсутністю природного освітлення, обмеженою кількістю входів, наявністю електромереж і установок під напругою та швидким їх задимленням в умовах пожеж.

Під час гасіння пожеж у трюмах використовують воду з інтенсивністю подачі, що дорівнює $0,1-0,15 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$, а для гасіння розвинутих по-

жеж, коли трюми дуже задимлені та склалася висока температура, застосовують повітряно-механічну піну середньої кратності. Піногенератори вводять на гасіння через основні входи, а також через розкриті отвори у планшеті сцени. Кількість їх визначають аналогічно визначенню кількості під час гасіння пожеж у підвалах.

Оперативні ділянки під час пожеж у трюмах організують, як правило, з протилежних боків, де подають стволи для гасіння, на планшет сцени та з боку залу для глядачів.

Гасіння пожеж на планшеті сцени здійснюють за допомогою водяних струменів зі стволів РС-70 та лафетних. За відсутністю протипожежної завіси стволи вводять першочергово з боку залу для глядачів, подають стволи на захист робочих галерей, колосників та карманів сцени, а потім до трюму та суміжних приміщень. Кількість стволів для гасіння розраховують, виходячи з інтенсивності подачі води, яка дорівнює $0,2 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$. Для гасіння та захисту матерчатих декорацій доцільно використовувати водяні розчини змочувачів, які в значній мірі ефективніші за воду.

Основним завданням під час гасіння пожеж на планшеті сцени, якщо порталний проріз відкритий, є ліквідація горіння на планшеті сцени та захист залу і колосників.

Для подавання стволів на захист колосників використовують ланки та відділення газодимозахисників, які вводять стволи, як правило, РС-70 від пожежних машин боковими сходовими клітками або зовнішніми стаціонарними пожежними драбинами на робочі майданчики та галереї. За наявності на галереях стаціонарних лафетних стволів або внутрішніх пожежних кранів їх використовують першочергово. Для захисту бокових карманів використовують водяні завіси дренчерних систем або подають стволи від внутрішніх пожежних кранів. Під час загоряння підвісних декорацій та завіс їх опускають на планшет сцени і ліквідують горіння, а ті, що не горять, піднімають угору до колосників та захищають водяними струменями. Для роботи з підвісними декораціями залучають обслуговуючий персонал або працівників добровільних формувань.

Під час гасіння пожеж на планшеті сцени в таких випадках можуть створюватися Оперативні ділянки з гасіння безпосередньо на планшеті з боку бокових карманів та з захисту залу для глядачів, колосників та трюму.

Якщо пожежа на планшеті сцени виникла за відсутності протипожежної завіси та сил і засобів для її гасіння недостатньо, а в залі знаходиться багато людей, яких необхідно евакуювати, то КГП приймає рішення розкрити димові люки у покритті сцени. Коли димові люки відчинені, то різко знижується небезпека швидкого розповсюдження вогню та диму до залу, бокових карманів та інші суміжні приміщення. Димові люки доцільно також відчиняти після локалізації пожежі в процесі її ліквідації для видалення диму і ліквідації прихованого горіння на сцені та в

інших прилеглих приміщеннях, а також для остаточного провітрювання сценічної частини після ліквідації пожеж.

Під час виникнення пожежі на планшеті сцени, коли порталний проріз закритий протипожежною завісою, основні сили та засоби зосереджують та вводять на гасіння з боку бокових сходових кліток та карманів для гасіння декорації і на захист колосників, а також подають резервні стволи для захисту трюму та з боку залу для глядачів від внутрішніх пожежних кранів для додаткового охолодження завіси та запобігання розповсюдженню вогню до залу через оркестрову яму та пункт керування освітленням і на горище залу. Інтенсивність подачі води для охолодження протипожежної завіси має дорівнювати не менше, ніж $1 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

Для гасіння колосників стволи подають боковими сходовими клітками та зовнішніми стаціонарними пожежними сходами, що мають виходи на робочі майданчики та галереї, а також використовують автодрабини та колінчаті автопідіймачі. Вводять стволи на захист спаленого покриття сцени, горищного приміщення залу для глядачів, а також на планшет сцени для гасіння завіс, що горять та падають, підвісних декорацій та частин колосників. В таких умовах першочергово використовують стаціонарно встановлені стволи та внутрішні пожежні крани на робочих майданчиках, галереях та сходових клітках. При цьому розставлення стволів має забезпечувати одночасне гасіння колосників за всією площею та захист підвісних декорацій. Для подачі стволів на планшет сцени використовують внутрішні пожежні крани, а також, якщо необхідно, стволи РС-50, РСК-50 від пожежних машин. В таких умовах з планшета сцени евакуюють усі декорації та бутафорію, а декорації та завіси, що підвішені, опускають на планшет сцени і видаляють до безпечного місця. Якщо неможливо евакуювати громіздкі меблі та бутафорію, їх захищають від води, що проливається, брезентами та іншими покривалами. Оперативні ділянки на таких пожежах можуть утворювати з боку бокових сходових кліток, на планшеті сцени, на покритті та горищі залу для глядачів.

5.4 Особливості гасіння пожеж у залі для глядачів

Під час виникнення пожежі в залі для глядачів першочергово вводять водяні струмені до осередку горіння, щоб запобігти розповсюдженню вогню через порталний проріз на сцену та на захист горища залу, а потім на захист інших суміжних приміщень, особливо розташованих на верхніх поверхах за лоджіями та балконами. Якщо є протипожежна завіса, її негайно опускають та вводять водяні струмені для його інтенсивного охолодження. За відсутністю протипожежної завіси негайно вводять стволи РС-70 та лафетні з боку сценічної частини, щоб запобігти розповсюдженню вогню на сцену. Кількість стволів для гасіння пожежі в залі

та суміжних з ним приміщеннях має бути таким, щоб забезпечити подавання води з інтенсивністю не менш $0,15 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

Для захисту підвісних перекриттів зі спалимих матеріалів вводять резервні стволи з балконів та ярусів, а також на горище залу. Розставлення стволів здійснюють так, щоб їх струмені могли надійно захистити будь-яку частину підвісного перекриття. До горищного приміщення вводять переважно стволи РС-50 і РСК-50, ретельно слідкують за тим, щоб не трапилася деформація несучих конструкцій та обвалення горищного перекриття над зоною горіння. Під час пожежі у залі для глядачів ретельно перевіряють системи вентиляції та повітряного опалення, припиняють їх роботу, а якщо необхідно, розкривають окремі ділянки повітропроводів та збірників для запобігання прихованому поширенню вогню. Якщо існує загроза розповсюдження вогню повітропроводами, їх заповнюють повітряно-механічною піною середньої кратності.

Під час горіння під підлогою залу на основних шляхах найбільш інтенсивного поширення вогню знімають та видаляють ряди крісел, розкривають підлогу та вводять, як правило, стволи РС-50, РСК-50 на гасіння та продовжують розбирання і проливання підлоги до повної ліквідації пожежі. Щоб запобігти швидкому розповсюдженню вогню в підпільних порожнинах, з успіхом використовують повітряно-механічну піну середньої кратності, якою заповнюють підпільні простори.

Для гасіння пожеж на горищах над залом для глядачів першочергово вводять розпилені та компактні струмені води зі стволів РС-50 та РСК-50 до місць найбільш інтенсивного горіння і розповсюдження вогню, а потім на покриття залу до місць його розкривання для випуску диму та зниження температури. Одночасно із гасінням подають водяні струмені на захист ферм, несучих елементів та з'єднувальних вузлів підвісних перекриттів, щоб не допускати їх деформації та обвалення. Під час гасіння пожеж у залі для глядачів оперативні дільниці утворюють з боку сцени, з боків залу, з боку суміжних приміщень та на горищі.

Евакуацію людей та гасіння пожеж у будинках культури та клубах здійснюють таким же чином, як і в театрах, де немає протипожежної завіси. Разом з тим, під час пожеж у будинках культури та клубах люди можуть знаходитися не тільки у залах для глядачів, але і в читацьких залах бібліотек, виставочних залах та приміщеннях, де розташовані різні гуртки тощо. Тому під час пожеж КГП має організувати евакуацію людей не тільки з залу для глядачів, але й виділити частину сил та засобів для видалення людей з цих приміщень.

Під час виникнення пожеж у цирках організують евакуацію не тільки глядачів, а якщо це необхідно, і циркових тварин. Коли на місці пожежі зосереджена достатня кількість сил та засобів евакуацію глядачів і тварин організують одночасно, якщо є загроза їх життю. За нестачею сил та засобів спочатку евакуюють глядачів, а потім - тварин. Якщо не-

має очевидної загрози тваринам, КГП може починати гасіння пожежі, а усі прорізи, що ведуть до місць розташування тварин, зачинити та ущільнити, а якщо необхідно, ввести стволи на їх захист так, щоб до них не потрапляли продукти горіння. На пожежах у цирках під час вистав особливо швидко може виникнути загроза людям внаслідок того, що горіння в глядацькій частині швидко поширюється на евакуаційні виходи. Наявність серед глядачів великої кількості дітей збільшує труднощі в організації та проведенні їх евакуації.

Гасіння пожеж у видовищній частині здійснюють за допомогою струменів води із стволів РС-70 та лафетних. Першочергово стволи подають на захист шляхів евакуації. Для гасіння та захисту підбаневого обладнання стволи піднімають на верхні частини трибун, яруси та балкони. До закінчення евакуації глядачів стволи вводять через службові входи та з боку підсобних приміщень цирку. В процесі гасіння пожеж у видовищній частині проводять розкриття конструкцій та повітропроводів, щоб не допустити швидкого розповсюдження вогню порожнинами конструкцій та на покриття.

Якщо на пожежі склалася очевидна загроза від вогню та диму цирковим тваринам, КГП має ввести достатню кількість стволів на стримання поширення вогню до закінчення їх евакуації. Евакуацію тварин, як правило, здійснюють у клітках та інших пристосуваннях артисти та обслуговуючий персонал цирку надвір до безпечних місць. Якщо є необхідність прискорення евакуації, КГП може виділити частину особового складу.

Під час гасіння пожеж у залах для глядачів кінотеатрів стволи РС-70 та РС-50 вводять через службові входи з боку вестибюлів. Глядачів евакуюють у двох напрямках: із залу через евакуаційні виходи безпосередньо надвір, а глядачів, що чекають наступного сеансу, - з вестибюлів та інших приміщень через основні входи кінотеатру.

Під час гасіння пожеж у видовищних установах особовий склад пожежних підрозділів має суворо дотримуватися правил техніки безпеки. На крупних та складних пожежах КГП може призначити та включити до складу штабу пожежогасіння відповідального за безпеку праці з числа начскладу. Він повинен суворо слідкувати, щоб особовий склад, що працює на висоті, надійно страхувався та дотримувався застережних заходів. Робота з гасіння та рятування людей у дуже задимлених приміщеннях має здійснюватися ланками та відділеннями ГДЗС, які повинні бути проінструктовані про заходи техніки безпеки та суворо їх дотримуватися, не допускаючи роботи особового складу без ізолюючих протигазів у задимлених приміщеннях. Під час роботи особового складу на планшеті сцени, у глядацькій частині цирків, у трюмах та інших місцях запобігати нещасним випадкам від падіння підвісних декорацій та їх противаг, які у випадках обривання можуть пробивати планшет сцени та падати до трюму, а також від обвалення частин колосників, люстр, підбаневих пристроїв у

цирках та ін. Якщо склалася загроза обвалення колосників, покриттів сцени, підвісних перекриттів залів тощо, необхідно своєчасно вивести особовий склад до безпечних місць. Місця конструкцій, що обвалилися, люки та місця, де розкривався планшет сцени, позиції робіт на горищі освітлюють прожекторами, а якщо необхідно, виставляють пости з числа пожежних для попередження про небезпеку.

Начальники Оперативних дільниць та командири на позиціях робіт мають постійно слідкувати за поведінкою конструкцій, повідомляти про небезпеку та вживати необхідні заходи безпеки. Під час гасіння пожеж необхідно вимикати електричні мережі та установки, не зосереджувати людей на підвісних перекриттях підгорілих конструкцій, ділянках покриттів та інших місцях можливого обвалення.

5.5 Обов'язки КГП під час проведення оперативних дій в театральньо-видовищних закладах

Під час евакуації людей з культурно-видовищних закладів КГП зобов'язаний:

- ужити заходів для попередження паніки;
- організувати і провести у найкоротший термін евакуацію людей із глядацької зали, насамперед з галерей і балконів;
- установити кількість обслуговуючого персоналу, який перебуває у підвалах і допоміжних приміщеннях, та провести його евакуацію.

Під час гасіння пожежі на сцені КГП зобов'язаний організувати:

- подачу стволів на сцену з боку глядацької зали з одночасним захистом колосників і карманів сцени та проходів до суміжних із сценою приміщень, стволів «А» і лафетних стволів - на гасіння сцени та захист колосників, застосування стаціонарних засобів пожежогасіння (установки пожежогасіння, лафетні стволи, водяні завіси тощо);
- опускання протипожежної завіси в порталльному прорізі сцени та охолодження її з боку глядацької зали;
- опускання до рівня планшета сцени декорації, що горять, та їх гасіння;
- подачу перших стволів для гасіння колосників з боку сходових кліток, введення резервних стволів на горище над глядацькою залюю з допомогою пожежних автодрабин та автопідіймачів;
- застосування піни для гасіння пожежі в трюмі сцени, забезпечивши захист планшета сцени з оркестрового приміщення, уведення стволів для захисту інших приміщень;
- відкривання димових люків у перекритті сцени за умови недостатньої кількості сил і засобів, явної загрози переходу вогню і диму до глядацької зали, а також з метою запобігання задимленню глядацької зали в разі перебування в ній людей;

- розвідку на горищі, у глядацькій залі, трюмі сцени.

Під час гасіння пожежі в глядацькій залі КГП зобов'язаний організувати:

- подачу стволів для гасіння пожежі в глядацькій залі та на захист сцени, горища, інших приміщень;
- опускання протипожежної завіси в порталльному прорізі сцени та її охолодження;
- заходи для захисту підвісної стелі (особливу увагу звернути на зниження температури на горищі над глядацькою залюю та неприпустимість перевантаження стелі);
- перевірку вентиляційної системи (за потреби розкрити повітропроводи та подати через них стволи);
- заходи для захисту особового складу від можливого падіння ліпних архітектурних прикрас, елементів будівельних конструкцій, лебідок тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. [Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж](#). Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340. – Глава 36.
2. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 293-308.
3. Довідник керівника гасіння пожежі. – Київ: ТОВ «Літера-Друк», 2016.

Питання для самоконтролю

- 5.1. Загальна характеристика театральних-видовищних закладів.
- 5.2. Особливості гасіння пожеж у сценічній частині.
- 5.3. Особливості гасіння пожеж у глядацькій частині.
- 5.4. Особливості проведення оперативного розгортання при гасінні пожеж в театральних-видовищних закладах.
- 5.5. Дії КГП щодо забезпечення евакуації глядачів.

ЛЕКЦІЯ 6. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ НА ОБ'ЄКТАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, У ДОШКІЛЬНИХ ТА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 6.1. Обстановка на пожежах в дошкільних та навчальних закладах
 - 6.2. Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в дошкільних та навчальних закладах
 - 6.3. Обстановка на пожежах на об'єктах охорони здоров'я
 - 6.4. Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я
 - 6.5. Обов'язки КПП під час проведення оперативних дій під час гасіння пожеж на об'єктах охорони здоров'я, у дошкільних та навчальних закладах
- Завдання для самостійної роботи

6.1 Обстановка на пожежах в дошкільних та навчальних закладах

Дитячі ясла, садки та комбінати будують одно - або двоповерховими I-II ступенів вогнестійкості. Їх розташовують в одному або кількох будівлях, з'єднаних між собою закритими переходами, а також можуть розташовуватись на перших поверхах будинків іншого призначення та відокремлюватися від інших їх частин неспалимими (капітальними) стінами та перекриттям. Планування поверхів дитячих закладів здійснюють так, щоб приміщення дитячих груп (ігрові кімнати та спальні) були ізольовані одне від одного для кожної групи дітей. На перших поверхах розташовують дитячі групи ясельного та молодшого віку, а також кабінети адміністрації, медперсоналу, кухні, ізолятори та інші підсобні приміщення. Як другий (запасний) евакуаційний вихід з другого поверху цього будинку застосовують зовнішні металеві сходи з торців будівлі.

Завантаження горючими матеріалами приміщень в дитячих закладах знаходиться в межах 30-50 кг/м² в залежності від їх призначення. В якості горючого завантаження знаходяться м'які меблі, дитячі іграшки, для виготовлення яких використовують поролон, пластмаси, гуму та інші матеріали, що під час горіння виділяють сильнодіючі токсичні речовини.

Під час виникнення пожеж на першому поверсі продукти згорання швидко розповсюджуються на сходову клітку та створюють велику загрозу людям, що знаходяться на другому поверсі.

Будівлі шкіл, шкіл-інтернатів та інших навчальних закладів будують з неспалених матеріалів I і II ступенів вогнестійкості висотою 3-5 поверхів.

Середні та вищі навчальні заклади розміщують в багатоповерхових та інших будівлях, а інколи - в будівлях підвищеної поверховості. Школи, школи-інтернати та інші навчальні заклади розташовуються в декількох корпусах будівель, де знаходяться навчальні класи та лабораторії, закри-

ті спортивні споруди, виробничі зони практичного навчання, гуртожитки та інші з'єднуються між собою закритими переходами.

Разом з тим, зараз ще багато шкіл та інших навчальних закладів розташовуються в будівлях III ступеня вогнестійкості з порожнинними трудногрючими конструкціями, а інколи, особливо в сільських районах, і в будівлях IV, V ступенів вогнестійкості.

У будівлях шкіл та інших навчальних закладів здійснюється коридорне планування з вестибюлями з одnobічним або двобічним розташуванням класів, спеціальних кабінетів та лабораторій. Безпосередньо в будівлях шкіл та інших навчальних закладів можуть розташовуватись спортивні зали, клубні приміщення, актові зали, бібліотеки та майстерні. Всі ці приміщення повинні мати основні та запасні евакуаційні шляхи.

Горюче завантаження в школах та інших навчальних закладах, в основному, знаходиться у межах 30-50 кг/м², а в деяких приміщеннях (бібліотеках, коморах тощо) воно значно вище.

В лабораторіях, виробничих майстернях та інших приміщеннях для проведення лабораторних та дослідних робіт можуть застосовуватись та зберігатись різні хімічні речовини та реактиви, легкозаймисті рідини та різні гази у балонах, обладнання, що дорого коштує, установки під високим тиском та інші речовини, матеріали та пристрої, які в значній мірі можуть ускладнити обстановку на пожежах.

Розповсюдження вогню та диму в будівлях шкіл відбувається саме так, як і в багатоповерхових будівлях з коридорним плануванням поверхів. В умовах пожеж відбувається швидке розповсюдження продуктів згоряння сходовими клітками, вестибюлями і коридорами та утворюється значна небезпека людям. Особливо складна обстановка на пожежах може створюватись тоді, коли вони виникають під час проведення новорічних свят, урочистих зборів, концертів художньої самодіяльності та інших масових заходів, а також під час проведення занять.

Будівлі шкіл та інших навчальних закладів обладнуються внутрішніми протипожежними водопроводами, витрати води з яких визначаються в залежності від об'єму та поверховості будівлі. Будівлі підвищеної поверховості, де розташовані навчальні заклади, обладнують різними системами протипожежного захисту.

Обстановка, що може скластися під час пожеж у дошкільних та навчальних закладах:

- значна кількість людей, у тому числі людей з обмеженими фізичними можливостями, нетранспортабельних хворих і дітей різного віку;
- присутність людей, у яких стресова ситуація може спричинити погіршення стану здоров'я або спровокувати масову паніку;
- проведення безперервних лікувальних процесів (операцій, реанімаційних заходів тощо);

- складне планування приміщень, розвинута система вентиляції та кондиціювання повітря;
- значна завантаженість приміщень горючими матеріалами, наявність медпрепаратів на основі ЛЗР та ГР, горючої рентгенівської плівки, хімічних реактивів, балонів з газами, можлива присутність бактеріологічних препаратів;
- наявність цінної медичної апаратури та обладнання з радіоізотопами.

6.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в дошкільних та навчальних закладах.

6.2.1 Проведення розвідки та рятування людей під час пожежі в дошкільних та навчальних закладах

У пожежно-рятувальних частинах, в зоні виїзду яких розташовані дитячі установи, школи та інші навчальні заклади, розробляють на них картки або плани пожежогасіння. В цих картках вказують планування та конструктивні особливості будівель, місця розташування і кількість дітей та учнів вдень і вночі, основні і резервні шляхи евакуації та інші дані, необхідні КГП для організації рятувальних робіт та успішного гасіння пожежі. Начальник варту, в зоні виїзду якого розташований об'єкт, за карткою або планом пожежогасіння дорогою уточнює дані про об'єкт та можливу обстановку на пожежі. Після прибуття на місце пожежі він негайно встановлює зв'язок з адміністрацією та обслуговуючим персоналом і з'ясовує, яких заходів вжито щодо евакуації людей та гасінню пожежі.

Під час розвідки КГП визначає: кількість та вік дітей чи учнів; найкоротші та найнебезпечніші шляхи евакуації і загрозу їм від диму та вогню; чи почалася евакуація дітей або учнів і як вона проходить; яку кількість обслуговуючого персоналу можна використати для проведення евакуації. Під час розвідки пожежі КГП визначає стан шляхів евакуації, якщо це необхідно, вводить стволи від автоцистерни та внутрішніх пожежних кранів на їх захист. Разом з цим швидко організують видалення диму з приміщень коридорів, вестибюлів та сходових кліток шляхом розкривання вікон та провітрювання приміщень. Першочергово відкривають вікна з підвітряного боку. Двері із задимлених сходових кліток та коридорів, що ведуть до класів, лабораторій, групові та інші приміщення, де є люди, необхідно щільно закривати.

Евакуацію людей організують та проводять за планом евакуації, який був розроблений адміністрацією заздалегідь. Під час виникнення пожеж у школах учнів евакуюють класами під керівництвом класних керівників чи педагогів, які проводили заняття в класі, а в дитячих закладах - групами під керівництвом вихователів та доглядальниць. У середніх та вищих навчальних закладах застосовують всі способи евакуації, які використовуються на пожежах у будівлях з масовим перебуванням людей.

Після прибуття на пожежу КГП повинен оцінити організацію евакуації дітей та учнів і негайно надати допомогу педагогам та вихователям, щоб швидко та планомірно її провести. Першочергово евакуюють дітей молодшого віку. Разом з цим КГП організує та очолює пошукові групи, які повинні найкоротшим часом перевірити приміщення, що горять та задимлені, і впевнитися, що там немає людей. Основними шляхами евакуації є сходові клітки, коридори та вестибюлі, які мають безпосередні виходи надвір або виходи через окремі приміщення, а також стаціонарні пожежні сходи.

Виведення дітей з задимлених приміщень до безпечного місця здійснюється з використанням незадимлених приміщень, розташованих у протилежній від місця горіння частині будівлі з наступним виходом дітей надвір.

Рятування дітей та учнів з приміщень, що горять та задимлені, відрізаних вогнем або димом від основних шляхів евакуації, здійснюють пожежні через вікна та балкони пожежними драбинами, автодрабинами, колінчатими автопідіймачами, а також за допомогою рятувальних мотузок. Під час рятування дітей пожежними драбинами необхідно пам'ятати, що дітей дошкільного віку та учнів молодших класів повинні виносити пожежні або передавати їх з рук в руки один одному, закріплюючись на пожежній драбині.

Після евакуації усіх дітей та школярів їх розподіляють на групи або класи, проводять перевірку за списками та розміщують у найближчих теплих місцях (під час зимового періоду).

Під час пожеж у дитячих установах, школах та інших навчальних закладах КГП у всіх випадках повинен ретельно перевірити, чи не залишились діти в ігрових та спальних кімнатах, лабораторіях, класах та інших задимлених приміщеннях. Слід перевірити, чи немає дітей у шафах, за ними, під ліжками, за різними меблями тощо.

6.2.2 Проведення оперативних дій з гасіння пожежі в дошкільних та навчальних закладах

За наявністю достатньої кількості сил і засобів одночасно з евакуацією дітей чи учнів та захистом шляхів евакуації від вогню вводять стволи для гасіння пожежі. В дитячих установах, школах та інших навчальних закладах для гасіння використовують воду, водні розчини змочувачів (у вигляді компактних та розпилених струменів, що подаються з РС-50, РСК-50), а також повітряно-механічну піну.

Під час розвинутих пожеж у спортивних та актових залах, клубах, виробничих майстернях та інших приміщеннях, значних за об'ємом та висотою, застосовують стволи РС-70 та інші.

Гасіння пожеж у хімічних лабораторіях, фізичних та інших спеціальних кабінетах, музеях шкіл, бібліотеках, допоміжних приміщеннях та скла-

дах, в залежності від горючого навантаження, обладнання та установок, що розташовані в цих приміщеннях, доцільно здійснювати за допомогою повітряно-механічної піни середньої кратності, вуглекислоти та вогнегасних порошкових сумішей. Під час розвинутих пожеж, коли вогонь може розповсюдитись на верхні поверхи фасадами будівель, використовують лафетні стволи, що встановлені на автодрабинах та автопідіймачах.

Кількість стволів для гасіння визначають, спираючись на площу горіння, кількість приміщень, що горять, та інтенсивність подачі води, величина якої для дитячих установ та навчальних закладів, в залежності від ступеня вогнестійкості будівель, складає від 0,06 до 0,15 л/(м²·с).

В процесі гасіння пожеж необхідно дотримуватись правил безпеки праці, які зумовлені пожежною обстановкою та наявністю у лабораторіях та спеціальних кабінетах різноманітних вибухонебезпечних та пожежо-небезпечних речовин і матеріалів, а також балонів з газами під тиском та установок під високою напругою.

6.3 Обстановка на пожежах на об'єктах охорони здоров'я

Обстановка на пожежах у лікарнях зумовлюється конструкційними особливостями, плануванням та ступенем вогнестійкості будівель, горючим навантаженням, а також наявністю великої кількості хворих людей різного віку, їх фізичного та психічного стану.

Лікарні будують здебільшого за типовими проектами не нижче I-II ступеня вогнестійкості на відокремлених та озеленених ділянках, де можуть бути розташовані лікувальні комплекси різного призначення. Будівлі лікувальних комплексів можуть з'єднуватися між собою закритими переходами та галереями. Місткість лікарень може бути від 100 до 3000 ліжок, а висота будівель від 3 до 5 поверхів. Зараз будують лікувальні корпуси, що вміщують 800-1000 ліжок і мають висоту від 9 до 12 поверхів. Висота поверхів в цих корпусах знаходиться в межах 3,3 м.

До теперішнього часу ще багато лікарень та поліклінік малоповерхового старого будівництва III-IV ступеня вогнестійкості з порожнинними трудногорючими та горючими конструкціями. В цих будівлях стіни, перегородки, перекриття мають значні порожнини, що з'єднані між собою.

Внутрішнє планування будинків лікарень - коридорне з одnobічним або двобічним розташуванням різних приміщень. Коридори можуть мати значну ширину та велику протяжність і не мати природного освітлення, а сходові клітки нерідко виконуються відкритими, з вестибюлями та холами. У багатоповерхових будівлях та будівлях підвищеної етажності влаштовують сходово-ліфтові вузли, де експлуатуються не тільки пасажирські ліфти, але й ліфти для перевозу хворих на ношах, операційних столах та возиках.

На поверхах розміщуються кабінети лікарів, процедурні та рентгєнівські кабінети, палати для хворих, які об'єднують у секції до 25-30 ліжок, аптеки, реєстратури, сховища рентгєнівської плівки, медикаментів, а також різноманітні приміщення для забезпечення хворих (роздягальні, склади та ін.).

Багато з приміщєнь лікарєнь обладнуються установками кондиціювання повітря з розгалуженою мережею вентиляційних каналів та повітропроводів. Зараз широко застосовують системи повітряного опалєння, пилловловлювання, сміттєпроводи та ін.

Завантаження приміщєнь спалимими матеріалами в лікарнях неоднакова та залежить від їх призначєння. Так, наприклад, в приміщеннях реєстратур та роздягалєнь рївень завантаження може становити 80-100 кг/м², у палатах для хворих – 40-50 кг/м², а в інших приміщеннях – 20-40 кг/м².

Найбільшу небезпеку під час виникнення пожеж становлять поверхи, на яких розташовані палати для хворих. В них, як правило, цілодобово знаходиться велика кількість хворих різного фізичного та психічного стану, нерідко палати перенавантажені і хворих розташовують і в коридорах.

В будівлях I-II ступєня вогнєстійкості вогонь може розповсюджуватись різними спалимими матеріалами, меблями та обладнанням, що знаходиться в приміщенні, зі швидкістю в межах 0,5-1,5 м/хв. З приміщєнь вогонь та продукти згоряння розповсюджуються до коридорів. Якщо сходові клітки не відділені від коридорів перегородками або тамбурами, то продукти згоряння та вогонь швидко розповсюджуються до вище розташованих поверхів з коридорів шахтами сходово-ліфтових вузлів і можуть відрізати шляхи евакуації хворих. В окремих будівлях лікарєнь та поліклінік коридорами можуть з'єднуватись кілька сходових кліток, що веде до швидкого їх задимлення.

Інтенсивному розповсюдженню вогню та диму сприяють системи вентиляції, повітряного опалєння, сміттєпроводи, а також порожнини в конструкціях будівель лікарєнь III-IV ступєня вогнєстійкості. Швидкість розповсюдження вогню в цих будівлях сягає 2-3 м/хв., а в коридорах, галереях та переходах, як спостєрігалось на практиці, вона складала 4-5 м/хв.

Швидкому розповсюдженню вогню сприяють також легкозаймісті речовини та матеріали, що знаходяться в аптеках, рентгєн-кабінєтах, лабораторіях, складах, процедурних кабінєтах та в інших приміщеннях, а їх продукти згоряння становлять велику небезпеку для хворих, тому що вони містять багато різних токсичних речовин.

Обстановка, що може скластись під час пожеж на об'єктах охорони здоров'я, у дошкільних та навчальних закладах:

– значна кількість людей, у тому числі людей з обмежєними фізичними можливостями, нетранспортабельних хворих і дітей різного віку;

- присутність людей, у яких стресова ситуація може спричинити погіршення стану здоров'я або спровокувати масову паніку;
- проведення безперервних лікувальних процесів (операцій, реанімаційних заходів тощо);
- складне планування приміщень, розвинута система вентиляції та кондиціонування повітря;
- значна завантаженість приміщень горючими матеріалами, наявність медпрепаратів на основі ЛЗР та ГР, горючої рентгенівської плівки, хімічних реактивів, балонів з газами, можлива присутність бактеріологічних препаратів;
- наявність цінної медичної апаратури та обладнання з радіоізотопами.

6.4 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я.

6.4.1 Проведення розвідки та рятування людей під час пожежі на об'єктах охорони здоров'я

Після прибуття на пожежу КГП повинен негайно встановити зв'язок з адміністрацією та обслуговуючим персоналом лікарні, уточнити у них, яких заходів щодо евакуації хворих з небезпечних місць вжито, кількість хворих, яких треба евакуювати, їх фізичний та психічний стан, до яких місць за планом необхідно евакуювати хворих, а також, який обслуговуючий персонал можна залучити до цієї роботи.

КГП повинен швидко зібрати відомості, оцінити обстановку, що склалася, спрогнозувати її розвиток і на цій підставі оцінити, чи досить сил та заходів для евакуації хворих з приміщень, розташованих у небезпечній зоні, визначити необхідність виклику та кількість додаткових сил та засобів.

Розвідку пожежі організують у кількох напрямках. В процесі розвідки визначають: загрозу хворим від вогню та диму і шляхи її евакуації; місця розташування і кількість хворих, їх психічний стан та спроможність самостійно пересуватися; послідовність рятувальних робіт, найкоротші шляхи та засоби евакуації, а також місця розташування хворих після евакуації. В процесі розвідки також встановлюють місце виникнення і розміри зони горіння та задимлення, способи захисту та видалення диму зі шляхів евакуації, загрозу операційним, лабораторіям, аптекам, рентген-кабінетам та сховищам рентгеноплівки, процедурним кабінетам, реєстратурам і цінному обладнанню від вогню та диму.

Розвідку проводять, по можливості, без шуму, до палат із хворими без потреби входити не слід. Розвідку прихованих осередків горіння в місцях розташування хворих, якщо вони не знають про пожежу, проводять без оперативного одягу та спорядження, в лікарських халатах під приводом огляду інженерних комунікацій.

Рятувальні роботи організують та проводять за заздалегідь відпрацьованими планами евакуації хворих. Для проведення рятувальних робіт у всіх випадках залучають медичний персонал, особливо для проведення евакуації людей з пологових будинків (відділень), інфекційних лікарень, нервово-психіатричних клінік, післяопераційних і травматологічних відділень та ін. В цих умовах способи та засоби рятування хворих визначають з урахуванням рекомендацій медичного персоналу. Під час евакуації інфекційних, нервово-психіатричних хворих, а також тих, хто не в змозі самотійно пересуватися, основні роботи виконує медичний персонал, а пожежні чи залучені для евакуації особи допомагають переносити хворих, спускати їх сходами, а також виконують інші роботи за їх рекомендаціями.

Першочергово виносять важкохворих разом з ліжками, не перекладаючи їх на ноші. Хворих перекладають на ноші тільки за рекомендаціями лікарів. Хворі, які можуть пересуватися, самотійно виходять у напрямку, де виставляють обслуговуючий персонал або пожежних для надання допомоги в орієнтації руху або виводять групами під наглядом медичних працівників та пожежних. З приміщень, що горять, та задимлених зон евакуацію хворих здійснюють ланки та відділення ГДЗС.

Всі рятувальні роботи організують та проводять під наглядом досвідчених працівників пожежно-рятувальних підрозділів. Якщо евакуація хворих здійснюється у кількох напрямках, за кожний з них КГП призначає відповідальних осіб, а сам очолює роботи з евакуації на найбільш важливі ділянці і одночасно здійснює керівництво оперативними діями з гасіння пожежі.

Після евакуації хворих КГП ретельно перевіряє всі приміщення, що задимлені і горять, а також суміжні з ними, та шляхи, якими проводилася евакуація, а обслуговуючий персонал перевіряє хворих за списками. Пошуково-рятувальні роботи закінчують тоді, коли всі люди врятовані.

Для більш швидкої та злагодженої роботи особового складу пожежно-рятувальних підрозділів та медичного персоналу адміністрація кожної лікувальної установи заздалегідь складає план евакуації хворих, в якому визначаються обов'язки всього чергового персоналу, і його окремим розділом вносять до плану пожежогасіння. На тактичних навчаннях відпрацьовують спільні дії медперсоналу та підрозділів під час евакуації хворих.

6.4.2 Проведення оперативних дій з гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я

Під час прямування на пожежі до районів лікарень, пологових будинків та інших лікувальних установ зі стаціонарним перебуванням хворих, особливо під час під'їзду по місця виклику, не слід вмикати сигнали "Сирена", а пожежні машини, якщо це можливо, встановлювати так, щоб

вони були поза зором хворих. Магістральні рукавні лінії прокладають, по змозі, приховано за будівлями, огорожами тощо до запасних виходів, стаціонарних пожежних сходів, а якщо про пожежу відомо хворим, то і до основних входів до будівлі. Робочі лінії в середині будівель прокладають так, щоб вони не заважали евакуації хворих. КГП повинен вжити заходів з попередження паніки, використовуючи медичний персонал, особливо в пологових будинках, нервово-психіатричних лікарнях, травматичних відділеннях та ін.

Для гасіння пожеж в лікувальних закладах застосовують різноманітні вогнегасні речовини. Воду та розчини змочувачів використовують для гасіння пожеж на горищах, підсобних приміщеннях, палатах хворих та лікувальних кабінетах, в коридорах та вестибюлях. Повітряно-механічну піну середньої кратності застосовують в складах медикаментів, рентгеноплівки, реєстратурах, аптеках, складах матеріальних цінностей тощо. Для гасіння рентгенівських установок, приладів та апаратів під високою напругою та іншого цінного обладнання використовують вуглекислоту, інші інертні гази, вогнегасні порошкові суміші.

Для гасіння пожеж, як правило, використовують стволи РСК-50 і РС-50, розпилені та компактні струмені, а під час розвинутих пожеж, особливо в будівлях III-V ступеня вогнестійкості, застосовують більш потужні стволи.

Кількість стволів визначається з урахуванням площі гасіння, одночасного горіння кількох приміщень і виходячи з інтенсивності подачі води, яка для лікарень дорівнює $0,1 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

В залежності від обстановки пожежі і кількості залучених сил та засобів КГП на пожежі може організувати штаб пожежогасіння, а також оперативні ділянки з рятування людей та гасіння пожежі. Якщо сил та засобів недостатньо для одночасного рятування людей та гасіння пожежі, КГП повинен використати всі наявні сили та засоби для проведення рятувальних робіт, а якщо він впевнений, що пожежу можна швидко ліквідувати та забезпечити безпеку людям, то - для подачі засобів гасіння та припинення паніки серед хворих.

КГП та командири на оперативних ділянках визначають наявність обладнання, що дорого коштує, запасів медикаментів, рентгенівської плівки, балонів з газами, легкозаймистих рідин і одночасно з гасінням вводять сили та засоби для їх захисту від вогню, диму, води, що проливається, і в разі необхідності організують їх евакуацію.

Питання безпеки праці під час гасіння пожеж в лікарнях пов'язані з особливостями оперативної роботи в задимленій та отруйній атмосфері, на значних висотах, а також зумовлені наявністю апаратів та установок, що працюють під високою напругою, горючих та легкозаймистих рідин, балонів з газами та іншими обставинами.

6.5 Обов'язки КГП під час проведення оперативних дій під час гасіння пожеж на об'єктах охорони здоров'я, у дошкільних та навчальних закладах

Під час гасіння пожежі на об'єкті охорони здоров'я КГП зобов'язаний:

- уточнити, яких заходів ужито медичним персоналом для евакуації хворих з приміщень, де існує загроза людям;
- установити кількість хворих, які підлягають евакуації, їхню транспортабельність, шляхи та черговість евакуації;
- з'ясувати, кого з медичного персоналу можна залучити до проведення евакуації хворих, місце розташування евакуйованих;
- організувати з урахуванням даних розвідки і рекомендацій медичного персоналу евакуацію важкохворих (хворих, яких оперують, які перебувають під наркозом, немовлят) та забезпечити їх захист від небезпечних факторів пожежі;
- ужити заходів для попередження паніки серед хворих, урахувати консультації обслуговуючого персоналу під час організації оперативних дій, особливо в пологових будинках, нервово-психіатричних та інфекційних лікарнях;
- організувати після евакуації хворих перевірку всіх задимлених приміщень, приміщень, що горять, суміжних з ними приміщень, шляхів, якими проводилася евакуація, та вимагати від адміністрації закладу охорони здоров'я проведення звірки наявності хворих і немовлят з обліковими даними;
- ужити заходів для захисту складів медикаментів, аптек, фармацевтичних відділень та обладнання лікувальних кабінетів від надлишкового проливання водою;
- організувати після гасіння пожежі в інфекційному відділенні санітарну обробку особового складу пожежно-рятувальних підрозділів, керуючись рекомендаціями медичного персоналу.

Пожежно-рятувальні автомобілі мають прибувати до місця пожежі на об'єктах охорони здоров'я з вимкненими звуковими та світловими сигналами, установлювати техніку та прокладати магістральні рукавні лінії необхідно за можливості за будівлями і огорожами, щоб не спровокувати паніку серед хворих.

Під час гасіння пожежі в навчальному закладі КГП зобов'язаний:

- з'ясувати кількість і вік учнів (студентів);
- організувати спільно з учителями (викладачами) евакуацію людей, насамперед необхідно евакуювати дітей молодшого віку;
- організувати після евакуації перевірку всіх задимлених приміщень, приміщень, що горять, суміжних з ними приміщень, шляхів, якими проводилася евакуація, та вимагати від керівника навчального закладу

(учителів, викладачів) проведення поіменної звірки учнів (студентів) з обліковими даними;

- організувати захист чи евакуацію цінного обладнання.

Під час гасіння пожежі в дитячому дошкільному закладі КГП зобов'язаний:

- організувати спільно з обслуговуючим персоналом евакуацію дітей;

- організувати перевірку, чи не залишилися діти в гральних і спальних кімнатах, підсобних приміщеннях, у шафах, на ліжках і під ними, за занавісками і меблями;

- вимагати після евакуації від керівника дитячого закладу (вихователів) проведення поіменної звірки дітей з обліковими даними.

За потреби за рішенням КГП здійснювати комплекс заходів щодо відкачування вогнегасних речовин з підвалів об'єктів охорони здоров'я, дошкільних та навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. [Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж](#). Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340. – Глава 35.

2. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 279-288.

3. Довідник керівника гасіння пожежі. – Київ: ТОВ «Літера-Друк», 2016.

Питання для самоконтролю

6.1. Можлива обстановка під час пожеж на об'єктах охорони здоров'я, у дошкільних та навчальних закладах.

6.2. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я.

6.3. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожежі у дошкільних закладах.

6.4. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожежі у навчальних закладах.

ЛЕКЦІЯ 7. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ НА ВИСТАВКАХ, У МУЗЕЯХ, БІБЛІОТЕКАХ ТА АРХІВАХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 7.1. Обстановка на пожежах на виставках та в музеях
- 7.2. Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на виставках та в музеях.
- 7.3. Обстановка на пожежах в бібліотеках та архівах.
- 7.4. Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в бібліотеках та архівах.
- 7.5. Обов'язки КГП під час проведення оперативних дій під час гасіння пожеж на виставках, у музеях, бібліотеках та архівах.
Завдання для самостійної роботи

7.1 Обстановка на пожежах на виставках та в музеях

Будівлі музеїв та виставок на сучасному етапі будують із неспалимих конструкцій, переважно I ступеня вогнестійкості за індивідуальними проектами. Однією з особливостей цих об'єктів є анфіладна схема планування поверхів, тобто безпосереднє сполучення всіх демонстраційних залів та приміщень переходами за рухом екскурсій.

Музеї та виставки нерідко розташовують у спеціальних або пристосованих будівлях, що мають історичну або архітектурну цінність, в будівлях, де жили та працювали видатні вчені, письменники, художники, архітектори тощо.

Такі будівлі музеїв, садиб-музеїв та виставок, особливо старої забудови, виконані з важкогорючих конструкцій з великими порожнинами, що сполучаються між собою. Несучі конструкції таких будівель, виконані з дерева (колони, ригелі, пілястри тощо), нерідко оброблені під фактуру мармуру, граніту та інших цінних порід каменя. Для виготовлення підлог використані набори цінних порід дерева, а у внутрішньому оздобленні приміщень широко використані художнє малювання, ліплення, архітектурно-художні конструкції з дерева (пілястри, колони, несправжні несучі стінки, куполоподібні стелі тощо). Для забезпечення нормального природного освітлення в приміщеннях деяких музеїв та виставок в перекриттях та покриттях експозиційних залів влаштовують скління, світлові ліхтарі та купола.

У будівлях музеїв та виставок здійснюють розгалужену систему вентиляції, кондиціонування повітря, повітряного опалення, канали та повітропроводи яких проходять через перекриття, стіни та перегородки, виконані в будівлях старої забудови з дерева за наявності порожнин.

В будівлях музеїв та виставок розташовуються не тільки демонстраційні зали та переходи, але й великі сховища для експонатів. Ці сховища розташовують в окремій частині будівлі, в цокольних поверхах або

підвалах, що мають обмежені входи та забезпечуються пожежною сигналізацією, стаціонарними та пересувними установками пожежогасіння. Вироби з дорогоцінних металів, діамантів та інші експонати, що дорого коштують, зберігаються в спеціальних сейфах.

Горюче завантаження в демонстраційних залах музеїв та виставок знаходиться у межах 30-50 кг/м², а в сховищах - значно вище.

Швидкому поширенню вогню в експозиційних залах сприяє наявність великої кількості різних експонатів, стендів та вітражів, виконаних з деревини, оргскла та інших оздоблювальних матеріалів. Частина експонатів, особливо художні картини, вивішуються на стінах у залах та переходах. Зали та переходи нерідко опоряджені декоративними матеріалами та драпуваннями.

Планування поверхів та наявність відкритих сходових кліток і вестибюлів сприяє швидкому розповсюдженню вогню та диму переходами та експозиційними залами, а також на поверхи, що розташовані вище. Поширенню вогню та диму сприяють також системи вентиляції, кондиціонування повітря, повітряного опалення та інші комунікації.

Будівлі музеїв та виставок обладнують системами внутрішнього протипожежного водопроводу, системами сповіщення про пожежі, а також стаціонарними та пересувними установками газового гасіння.

Обстановка, що може скластися під час пожеж на виставках та у музеях:

- скупчення великої кількості людей, виникнення паніки;
- наявність великої кількості горючих матеріалів та унікальних цінностей;
- розповсюдження пожежі на значну площу, задимлення приміщень великих об'ємів;
- пошкодження вогнем, димом і вогнегасними речовинами наукових, історичних, художніх та інших культурних цінностей;
- деформація незахищених металоконструкцій, їх руйнування;
- складність планування, обмежена кількість входів і віконних прорізів.

7.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на виставках та в музеях

7.2.1 Проведення розвідки та евакуації матеріальних цінностей під час пожежі на виставках та в музеях

Після прибуття на пожежу КГП негайно встановлює зв'язок з обслуговуючим персоналом або адміністрацією, а в нічний час - з працівниками охорони. Від них він отримує попередні відомості про пожежу. В процесі розвідки він має визначити: наявність людей в небезпечних зонах; необхідність, шляхи та засоби евакуації людей; які заходи вжиті об-

слуговуючим персоналом щодо евакуації людей за заздалегідь розробленим планом; які потрібні сили та засоби для успішної евакуації; місця розташування рідкісних цінностей (уточнюють тільки у обслуговуючого персоналу або за оперативними документами) та ступінь загрози їм від вогню і диму; необхідність та черговість проведення евакуації матеріальних цінностей, місця їх збереження після евакуації; заходи захисту їх від проливання води, високої температури та диму; кількість сил та засобів для забезпечення евакуації і захисту матеріальних цінностей тощо.

Розвідку пожежі організують швидко, проводять в декількох напрямках, а за наявності людей створюють пошуково-рятувальні групи у складі відділень та ланок ГДЗС.

В процесі проведення розвідки здійснюють випускання диму зі шляхів евакуації та приміщень, а для уникнення розповсюдження його до сусідніх приміщень - зачиняють дверні прорізи. В будівлях старої забудови вживають заходів щодо обмеження розповсюдження вогню порожнинами конструкцій, у повітропроводах та каналах систем вентиляції, опалення, кондиціювання повітря, а також вимикають їх.

Якщо складається загроза людям, КГП негайно організує їх евакуацію із залів та інших приміщень, максимально використовуючи обслуговуючий персонал, та уникає можливої паніки. Якщо шляхи евакуації або приміщення, де перебувають люди, відрізані вогнем чи димом, то рятування людей здійснюється пожежними підрозділами. Організація, засоби та прийоми рятування людей аналогічні тим, що застосовуються під час гасіння пожеж у будівлях з масовим перебуванням людей.

Найважливішим завданням, що стоїть перед КГП після евакуації людей з музеїв та виставок, є захист та евакуація матеріальних цінностей. Для успішного виконання цього завдання адміністрація заздалегідь розробляє план евакуації матеріальних цінностей з урахуванням кількості сил та засобів для евакуації, визначення місць складування евакуйованих цінностей і їх охорони. Ці питання мають бути відображені у планах (картках) пожежогасіння.

Якщо вогонь та дим загрожує експонатам музею або виставки, то одночасно з введенням вогнегасних речовин КГП має негайно організувати їх захист та евакуацію. Під час евакуації необхідно суворо дотримуватися вказівок обслуговуючого персоналу та вимог оперативного плану пожежогасіння.

Невеликі експонати укладають у заздалегідь підготовлені пакувальні ящики, мішки та іншу тару і видаляють у безпечні, заздалегідь передбачені місця і негайно організують їх охорону, використовуючи працівників об'єктів та наряди міліції.

Громіздкі експонати, які не можна евакуювати, закривають брезентами, покривалами та змочують їх водою, якщо це необхідно. З цією метою використовують розпилені та тонкорозпилені струмені води. Якщо

сил та засобів недостатньо для одночасної евакуації цінностей та гасіння пожежі, то основні сили та засоби застосовують для їх захисту і евакуації.

7.2.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на виставках та в музеях

Для гасіння нерозвинених пожеж у музеях, виставках та картинних галереях першочергово використовують місцеві стаціонарні та пересувні установки вуглекислотного, азотного, бромтилового, порошкового гасіння та інші спеціальні засоби гасіння, а також застосовують розпилені та тонкорозпилені струмені води, воду зі змочувачами та повітряно-механічну піну середньої кратності. Для гасіння розвинутих пожеж у сховищах експонатів використовують повітряно-механічну піну середньої та високої кратності. Прокладання робочих ліній здійснюють тільки з прогумованих та латексних рукавів.

Для гасіння пожеж та уникнення швидкого розповсюдження вогню системами вентиляції, повітряного опалення, кондиціювання повітря з успіхом застосовують повітряно-механічну піну середньої кратності для заповнення їх каналів.

Під час гасіння пожеж в будівлях, що являють собою архітектурну та історичну цінність, необхідно вживати максимально можливих заходів щодо захисту декоративних конструкцій, ліпних та різних оздоблень, окремих частин декоративної підлоги з цінної деревини, каменю та інших конструкцій і виробів оздоблень приміщень, вестибюлів, коридорів та інших місць будівель.

Під час розкриття конструкцій застосовують механізований інструмент, розкривають з максимальною обережністю за окремими деталями конструкцій або в цілому ліпне чи різне оздоблення та зберігають їх, щоб відновити після пожежі. В процесі гасіння необхідно здійснювати захист окремих конструкцій, інтер'єрів приміщень, різноманітних оздоблень розпиленими струменями води та повітряно-механічною піною, а також за допомогою закриття їх брезентами та іншими покривалами.

7.3 Обстановка на пожежах в бібліотеках та архівах

Публічні бібліотеки та архіви розташовують у спеціально збудованих будівлях або в окремій частині клубів, будинків культури та інших громадських та адміністративних будівель. Основними приміщеннями бібліотек та архівів є сховища літератури та документів, приміщення для їх обробки, читальні залі та інші підсобні приміщення. Сховища великих бібліотек, як правило, розташовують в багатоповерховій частині будівлі із спеціальним плануванням поверхів, зв'язаних транспортними галереями та шахтами, з читальними залами та приміщеннями для обробки літератури. Сховища будують з обмеженням кількості віконних прорізів, міжповерховими перекриттями підвищеної міцності, які витримують на-

вантаження до 200 кг/м² та з великою межею вогнестійкості. Зберігання літератури та документів здійснюють на дерев'яних стелажах в один чи декілька ярусів з невеликими проходами між ними. У великих наукових та центральних бібліотеках створюють відділи рідкісної книги, рукописів, сховища фотокопій книг та документів. В них зосереджують найбільш цінні книги та документи, що є одиничними екземплярами.

Увесь облік літератури та документів, що знаходяться у бібліотеках та архівах, зосереджуються в окремих приміщеннях, з цією метою використовують також комп'ютерні системи. Бібліотеки та архіви мають підсобні приміщення, де розміщуються майстерні, (палітурні, реставраційні, столярні, малярні), кінотеки тощо. Приміщення бібліотек, архівів обладнують стаціонарними системами та пересувними установками гасіння пожеж.

Під час пожеж у сховищах архівів та бібліотек вогонь швидко розповсюджується поверхнями книг та документів, розміщених на стелажах. Під час горіння книг, документів, журналів тощо виділяється велика кількість продуктів горіння, що сприяє швидкому та щільному задимленню приміщень та поверхів будівлі в цілому. Це веде до швидкого обвалення стелажів та завалення проходів між ними. В таких умовах вогонь та дим може швидко розповсюджуватись шахтами підйомачів, конвеєрами та іншими комунікаціями до відділень обробки і видачі книг. Особливо небезпечним є розповсюдження вогню до сховищ рідкісної літератури, рукописів, мікроплівки тощо.

Обстановка, що може скластися під час пожеж у бібліотеках та архівах:

- скупчення великої кількості людей, виникнення паніки;
- наявність великої кількості горючих матеріалів та унікальних цінностей;
- розповсюдження пожежі на значну площу, задимлення приміщень великих об'ємів;
- пошкодження вогнем, димом і вогнегасними речовинами наукових, історичних, художніх та інших культурних цінностей;
- деформація незахищених металоконструкцій, їх руйнування;
- складність планування, обмежена кількість входів і віконних прорізів.

7.4 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в бібліотеках та архівах

7.4.1 Проведення розвідки та евакуації матеріальних цінностей

Після прибуття на пожежу КГП негайно встановлює зв'язок з обслуговуючим персоналом, уточнює наявність людей в читальних залах, в залах обробки книг та книгосховищах. За наявністю людей організують їх евакуацію. Організація, засоби та прийоми рятування людей такі ж, як і

для будівель з масовим перебуванням людей. Розвідку пожежі організують в одному або декількох напрямках, тобто з боку книгосховищ та читальних залів. В процесі розвідки крім загальних питань визначають: загрозу людям, шляхи та засоби їх евакуації; загрозу розповсюдження вогню і диму до книгосховища та навпаки; небезпеку від вогню, диму та води, що проливається, для відділів рідкісної книги, рукописів, мікроплівки, приміщень, де розташовуються каталоги; можливість поширення вогню до місця розташування транспортерів; наявність місцевих засобів та можливість їх використання для гасіння пожеж. В процесі розвідки здійснюють випускання диму, запобігають задимленню суміжних приміщень, вимикають системи вентиляції, повітряного опалення, кондиціонування повітря, зупиняють конвеєри видачі літератури та документів.

Евакуацію книг загального користування, що не горять, здійснюють тоді, коли вони заважають оперативній роботі підрозділів з гасіння пожеж або створюють загрозу обвалення стелажів та міжповерхових перекриттів. Як свідчить практика, організувати їх масову евакуацію зі сховищ дуже важко, а в процесі евакуації значна їх частина пошкоджується. Тому в умовах пожеж стелажі, що не горять, вкривають брезентами, плівками, шторами та іншими матеріалами, і якщо необхідно, вводять розпилені струмені води на захист. Коли на пожежах складається певна загроза від вогню та нагрітих продуктів згоряння сховищам рідкісної книги, документам в архівах, рукописам та іншим цінностям, то організують негайну їх евакуацію. При цьому керуються вказівками адміністрації та обслуговуючого персоналу. Для евакуації залучають значну кількість обслуговуючого та особового складу, а якщо необхідно, викликають додаткові сили. Під час евакуації книги, рукописи, документи тощо укладають у мішки, ящики та іншу тару, видаляють їх до безпечних місць і виставляють охорону. В процесі евакуації, якщо можливо, використовують вантажні ліфти, підіймачі та конвеєри.

7.4.2 Проведення оперативних дій з гасіння пожежі в бібліотеках та архівах

Під час виникнення незначних пожеж першочергово використовують стаціонарні та пересувні установки газового, порошкового гасіння та інші місцеві спеціальні засоби, а також застосовують стволи від внутрішніх пожежних кранів.

Значну складність являє собою гасіння пожеж у книгосховищах та архівосховищах, розташованих у спеціальних будівлях підвищеної поверховості. Під час оперативного розгортання в цих умовах першочергово використовують сухотруби, внутрішні протипожежні водопроводи, а також прокладають магістральні рукавні лінії ззовні будівлі з установкою розгалужень на 1-2 поверхи нижче, ніж той, що горить. Рукавну лінію надійно закріплюють рукавними затримками. Для гасіння пожежі застосо-

вують компактні та розпилені струмені води зі стволів РС-50 та РСК-50. Робочі лінії виконують з прогумованих та латексних рукавів. Подачу стволів здійснюють одночасно для гасіння та захисту стелажів книг та документів, що не горять, за допомогою ланок і відділень ГДЗС. Одночасно з гасінням організують випускання диму та зниження температури. Як правило, такі пожежі потребують залучення значної кількості відділень та ланок ГДЗС, частой їх підміни в зонах роботи, а тому і створення та розгортання на пожежі контрольно-перепускних пунктів (КПП) ГДЗС. Для видалення диму зі сходово-ліфтових вузлів можуть використовуватись стаціонарні системи димовидалення та димососи.

Гасіння пожеж в цокольних поверхах та підвальних приміщеннях, де розташовуються переважно переплетні та інші майстерні і підсобні приміщення здійснюють як за допомогою води, так і повітряно-механічної піни середньої кратності.

В процесі гасіння пожеж у книго - та архівосховищах необхідно вводити стволи на захист приміщень обробки книг, місць видачі їх читачам, тобто до тих місць, які з'єднуються з ними шахтами та транспортерами.

Гасіння пожеж в читальних залах здійснюють струменями води, розчинів-змочувачів, які подають за допомогою стволів РС-50 та РСК-50, а на розвинених пожежах застосовують більш потужні стволи. Під час гасіння пожеж в читальних залах необхідно захищати приміщення каталогів та картотек, а у разі небезпеки їх негайно евакуюють. Це дає можливість встановити перелік книг, пошкоджених вогнем, а згодом відновити фонд бібліотеки.

Під час гасіння пожеж необхідно дотримуватися заходів техніки безпеки у випадку роботи особового складу в КІПах, на висоті, а також слідкувати за стійкістю стелажів з книгами і документами. Обвалення стелажів нерідко ведуть до серйозних травм, а також можуть відрізати та загромадити шляхи просування або виходу особового складу.

7.5 Обов'язки КГП під час проведення оперативних дій під час гасіння пожеж на виставках, у музеях, бібліотеках та архівах

Під час гасіння пожежі на виставці, у музеї, бібліотеці, архівному сховищі КГП зобов'язаний:

- ужити заходів для евакуації людей та попередження паніки;
- утворити Штаб на пожежі, долучити до його складу представників адміністрації об'єкта;
- з'ясувати в адміністрації об'єкта місця розташування унікальних цінностей і ступінь загрози від вогню, диму та вогнегасних речовин, необхідність і порядок їх евакуації;
- визначити, які вогнезахисні речовини можуть бути застосовані для гасіння;

- організувати гасіння пожежі з одночасним захистом майна від вогнегасних речовин;
- організувати гасіння пожежі і розбирання конструкцій, зберігаючи експонати та архітектурне оформлення приміщень;
- організувати перевірку порожнин у будівельних конструкціях перекриттів і перегородок, вентиляційних і калориферних каналів, ужити заходів щодо припинення поширення ними вогню;
- використовувати перекивні стволи, для гасіння пожежі застосовувати розпилену воду, піну, вогнегасні порошки та інертні газ.

ЛІТЕРАТУРА

1. [Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж](#). Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340. – Глава 37.
2. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 320-327.
3. Довідник керівника гасіння пожежі. – Київ: ТОВ «Літера-Друк», 2016.

Питання для самоконтролю

- 7.1. Обстановка під час виникнення пожежі на виставках, у музеях, бібліотеках та архівах.
- 7.2. Першочергові оперативні дії КГП при організації гасіння пожежі на виставках, у музеях, бібліотеках та архівах.
- 7.3. Організація проведення рятувальних робіт та евакуація матеріальних цінностей під час виникнення пожежі на виставках, у музеях, бібліотеках та архівах.

ЛЕКЦІЯ 8. ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ (ОРС ЦЗ). ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РАЙОНУ ВИЌЗДУ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 8.1. Загальні положення проведення тактичної підготовки в пожежно-рятувальному підрозділі
- 8.2. Організація проведення тактичної підготовки з особовим складом рядового і начальницького складу ОРС ЦЗ в підрозділі.
- 8.3. Оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів
Завдання для самостійної роботи

8.1 Загальні положення проведення тактичної підготовки в пожежно-рятувальному підрозділі.

Службова підготовка - система заходів, спрямованих на набуття, оновлення, закріплення професійних теоретичних і практичних знань, умінь та навичок особовим складом з метою успішного та ефективного виконання завдань за призначенням з урахуванням специфіки і профілю службової діяльності та є обов'язковою для особового складу органів та підрозділів цивільного захисту.

Основними завданнями службової підготовки є:

- підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей особового складу з метою забезпечення його здатності до виконання завдань;
- підвищення рівня компетентності особового складу органів та підрозділів цивільного захисту під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- вивчення нормативно-правових актів та інших документів, необхідних для виконання завдань за призначенням та які регламентують діяльність органів та підрозділів цивільного захисту.

Організація службової підготовки в органах та підрозділах цивільного захисту покладається на їх керівників через структурний підрозділ (особу), що відповідають за організацію службової підготовки.

Види службової підготовки:

- профільна підготовка - комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом теоретичних знань у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності для виконання завдань за призначенням;
- тактична підготовка - комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом навичок практичного застосування теоретичних знань під час гасіння пожеж, проведення аварійно-

рятувальних та інших невідкладних робіт, піротехнічних робіт, ліквідації наслідків інших небезпечних подій (далі - залучення до оперативних дій);

- спеціальна підготовка - комплекс заходів, спрямованих на формування та вдосконалення в особового складу, який залучається до оперативних дій, навичок роботи із спорядженням, спеціальним обладнанням та технікою шляхом відпрацювання індивідуальних та/або групових навчальних вправ;

- фізична підготовка - комплекс заходів, спрямованих на формування рухових умінь та навичок особового складу, розвитку їх фізичних якостей і здібностей з урахуванням особливостей професійної діяльності.

Навчальний рік у системі службової підготовки розпочинається з 01 вересня поточного року і завершується 31 травня наступного року.

Планувальною документацією в системі службової підготовки є наказ органу та підрозділу цивільного захисту про організацію службової підготовки особового складу на навчальний рік та тематичні плани із службової підготовки.

Заняття у вихідні та святкові дні не проводяться, крім занять із спеціальної та фізичної підготовки з особовим складом караулу (зміни, групи, відділення), що перебуває на добовому чергуванні (далі - черговий підрозділ).

У наказах про організацію службової підготовки визначаються порядок проведення занять, методи і форми контролю за станом службової підготовки, кількість і перелік навчальних груп з урахуванням особливостей та профілю службової діяльності, а також керівники і заступники керівників навчальних груп, структурний підрозділ (особа), що відповідають за організацію службової підготовки.

Розклад занять та графік проведення додаткових занять в органах та підрозділах цивільного захисту складається на квартал і затверджується їх керівниками не пізніше як за 10 календарних днів до початку занять.

Додаткові заняття в системі службової підготовки плануються та проводяться протягом календарного року у визначений розпорядком дня час.

Додаткові заняття можуть включати:

- заняття з розбору дій на пожежі за підвищеним рангом (номером) виклику та відпрацювання оперативних карток (планів) гасіння пожеж;

- спеціальну та фізичну підготовку;

- психологічну підготовку;

- домедичну підготовку;

- нічні перевірні заняття;

- самостійну підготовку підмінних радіотелефоністів;

- доведення особовому складу доручень, що надходять від керівництва ДСНС.

Керівники органів та підрозділів цивільного захисту самостійно розробляють та затверджують на навчальний рік тематику за видами службової підготовки згідно із розподілом годин за видами службової підготовки ([додаток 1](#)).

Заняття з психологічної підготовки проводяться із залученням працівників підрозділів соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення органів та підрозділів цивільного захисту.

Заняття з домедичної підготовки проводяться із залученням медичних працівників органів та підрозділів цивільного захисту або спеціалістів (інструкторів) з надання домедичної допомоги, які пройшли відповідну підготовку.

Нічні перевірні заняття проводяться щокварталу з кожним черговим підрозділом.

Звітною документацією в системі службової підготовки є:

– звіт за результатами службової підготовки у навчальному році ([додаток 2](#));

– звіт про стан навчально-тренувальної бази ([додаток 3](#)).

Звіт за результатами службової підготовки в навчальному році та звіт про стан навчально-тренувальної бази до 15 липня надсилаються до структурного підрозділу, який відповідає за зазначений напрям роботи в апараті ДСНС.

Планувальна та звітна документація із службової підготовки зберігається в номенклатурній справі органу та підрозділу цивільного захисту протягом трьох років.

8.1.1 Проведення занять зі службової підготовки

Заняття із службової підготовки включають теоретичну та практичну підготовку особового складу.

Обліковою одиницею навчального часу є академічна година тривалістю 45 хвилин.

Для організації та проведення занять із службової підготовки використовується навчально-тренувальна база органів та підрозділів цивільного захисту. За необхідності може використовуватися навчально-тренувальна база інших центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за згодою).

Під час проведення практичних занять з особовим складом органів та підрозділів цивільного захисту відпрацьовуються Нормативи виконання навчальних вправ із спеціальної та фізичної підготовки ([додаток 4](#)).

Заняття із службової підготовки проводяться в робочий час згідно з розкладом занять.

Заняття в системі службової підготовки з особовим складом Спеціального авіаційного загону Оперативно-рятувальної служби цивільного

захисту ДСНС організуються та проводяться відповідно до програми підготовки авіаційних рятувальників ДСНС.

Формами проведення занять у системі службової підготовки є:

- заняття в навчальних групах;
- самостійне навчання;
- дистанційне навчання.

Керівник (заступник керівника) підрозділу, підпорядкованого територіальному органу ДСНС (далі - підпорядкований підрозділ), керівник навчальної групи самостійно визначає форму проведення заняття.

Основними видами занять у навчальних групах у системі службової підготовки є:

- лекція;
- практичне заняття;
- самостійна підготовка;
- контрольньо-перевірочне заняття.

До проведення занять із службової підготовки можуть залучатися керівники (заступники керівників) органів та підрозділів цивільного захисту, фахівці за напрямками діяльності, начальники чергових підрозділів, а також фахівці інших підприємств, установ та організацій (за згодою).

Категорії посад особового складу для складання проміжних та підсумкових заліків з профільної та тактичної підготовки, а також виконання навчальних вправ із спеціальної підготовки визначаються керівниками органів та підрозділів цивільного захисту.

8.1.2 Порядок оцінювання тактичної підготовки

Індивідуальні оцінки з профільної підготовки виставляються за результатами складання 15 тестових питань і є такими:

- 5 - «відмінно», якщо допущено не більше 2 помилок;
- 4 - «добре», якщо допущено не більше 4 помилок;
- 3 - «задовільно», якщо допущено не більше 6 помилок;
- 2 - «незадовільно» в усіх інших випадках.

Перевірці знань з тактичної підготовки підлягає особовий склад, який залучається до оперативних дій.

Перевірка знань з тактичної підготовки включає:

- складання тесту;
- розв'язання п'яти ситуаційних завдань з управління діями підрозділів.

Особи рядового і молодшого начальницького складу служби цивільного захисту складають тест. Особи середнього та старшого начальницького складу служби цивільного захисту розв'язують ситуаційні завдання.

Індивідуальні оцінки з тактичної підготовки за результатами теоретичного складання 15 тестових питань є такими:

- 5 - «відмінно», якщо допущено не більше 2 помилок;
- 4 - «добре», якщо допущено не більше 4 помилок;
- 3 - «задовільно», якщо допущено не більше 6 помилок;
- 2 - «незадовільно» в усіх інших випадках.

Індивідуальні оцінки з тактичної підготовки за результатами розв'язання ситуаційних завдань є такими:

- 5 - «відмінно», якщо не допущено жодної помилки;
- 4 - «добре», якщо допущено не більше 1 помилки;
- 3 - «задовільно», якщо допущено не більше 2 помилок;
- 2 - «незадовільно» в усіх інших випадках.

3. Перевірці рівня спеціальної підготовки підлягає особовий склад, який залучається до оперативних дій.

Індивідуальні оцінки із спеціальної підготовки виставляються за результатами виконання трьох навчальних вправ (одної індивідуальної та двох групових) і є такими:

- 5 - «відмінно», якщо отримано оцінки: 5, 5, 5 та 5, 5, 4;
- 4 - «добре», якщо отримано оцінки: 5, 5, 3; 5, 4, 4; 5, 4, 3; 5, 3, 3; 4, 4, 4 та 4, 4, 3;
- 3 - «задовільно», якщо отримано оцінки: 5, 5, 2; 5, 4, 2; 5, 3, 2; 4, 4, 2; 4, 3, 3; 4, 3, 2; 3, 3, 3;

2 - «незадовільно» в усіх інших випадках, а також у разі відмови особового складу від виконання будь-якої навчальної вправи, порушень правил безпеки праці чи травмування з особистої необережності під час його виконання.

Індивідуальні оцінки з фізичної підготовки виставляються за результатами виконання трьох навчальних вправ і є такими:

- 5 - "відмінно", якщо отримано оцінки: 5, 5, 5 та 5, 5, 4;
- 4 - "добре", якщо отримано оцінки: 5, 5, 3; 5, 4, 4; 5, 4, 3; 5, 3, 3; 4, 4, 4 та 4, 4, 3;
- 3 - "задовільно", якщо отримано оцінки: 5, 5, 2; 5, 4, 2; 5, 3, 2; 4, 4, 2; 4, 3, 3; 4, 3, 2; 3, 3, 3;

2 - "незадовільно" - в усіх інших випадках, а також у разі відмови особового складу від виконання будь-якої навчальної вправи, порушень правил безпеки праці чи травмування з особистої необережності під час його виконання.

Підсумкові індивідуальні оцінки із службової підготовки для особового складу, який залучається до оперативних дій, та особового складу чергових підрозділів складаються з оцінок, отриманих із профільної, тактичної, спеціальної та фізичної підготовки, і є такими:

- 5 - «відмінно», якщо з профільної підготовки отримано оцінку не нижче ніж «добре», з тактичної спеціальної та фізичної підготовки - «відмінно»;

4 - «добре», якщо з профільної підготовки отримано оцінку не нижче ніж «задовільно», з тактичної спеціальної та фізичної підготовки не нижче ніж «добре»;

3 - «задовільно», якщо з профільної, тактичної спеціальної та фізичної підготовки отримано оцінки не нижче ніж «задовільно»;

2 - "незадовільно" - в усіх інших випадках.

Підсумкові індивідуальні оцінки із службової підготовки для особового складу, який не залучається до оперативних дій, складається з оцінок, отриманих із профільної та фізичної підготовки, і є такими:

5 - "відмінно", якщо з профільної підготовки отримано оцінку не нижче ніж "добре", з фізичної підготовки - "відмінно";

4 - "добре", якщо з профільної підготовки отримано оцінку не нижче ніж "задовільно", фізичної підготовки - не нижче ніж "добре";

3 - "задовільно", якщо з профільної та фізичної підготовки отримано оцінки не нижче ніж "задовільно";

2 - "незадовільно" - в усіх інших випадках.

Підсумкові індивідуальні оцінки із службової підготовки для особового складу апарату ДСНС, осіб середнього та старшого начальницького складу служби цивільного захисту Управління забезпечення Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС, який забезпечує діяльність органів та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, особового складу, якому згідно з посадовими обов'язками забороняється залишати місце (приміщення) несення служби (чергування) (оперативні чергові (чергові), радіотелефоністи (диспетчери)), відповідають оцінкам, отриманим із профільної підготовки. *(Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту. Наказ МВС України № 511 від 15.06.2017 року).*

8.2 Організація проведення тактичної підготовки з особовим складом рядового і начальницького складу ОРС ЦЗ в підрозділі

Тактична підготовка в територіальних органах ДСНС і підпорядкованих їм органах та підрозділах проводиться згідно з Порядком організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, затвердженим наказом МВС від 15.06.2017 № 511, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10 липня 2017 р. за № 835/30703 (із змінами).

Основним завданням тактичної підготовки є:

– вдосконалення особами допущеними до самостійного виконання обов'язків керівника гасіння пожежі практичних навичок здійснювати оцінку обстановки на місці пожежі, небезпечної події чи надзвичайної ситуації, передбачити її розвиток, правильно визначити виріша-

льний напрямок оперативних дій, приймати обґрунтовані рішення щодо застосування підрозділів, своєчасно зосереджувати необхідні сили та засоби, вміло керувати ними, максимально використовувати тактичні можливості підрозділів;

- набуття особовим складом оперативних розрахунків практичних навичок щодо правильного розуміння обстановки на місці пожежі, виконання своїх обов'язків, команд та наказів командирів і начальників під час гасіння пожежі, ліквідації наслідків небезпечної події чи надзвичайної ситуації.

До основних форм тактичної підготовки відносяться:

- оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів;

- відпрацювання та вивчення оперативних карток гасіння пожеж;

- доведення до особового складу карток оперативно-тактичних дій на пожежах;

- розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу;

- проведення практичних занять із вирішення пожежно-тактичних задач;

- проведення нічних перевірних занять з черговими караулами пожежно-рятувальних підрозділів;

- стажування осіб середнього і старшого начальницького складу в оперативно-координаційних центрах;

- розгортання зведених загонів призначених для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та гасіння складних пожеж;

- проведення пожежно-тактичних навчань з підготовки сил гарнізону.

Під час планування заходів з тактичної підготовки враховуються такі особливості:

- оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів та найбільш важливих і пожежонебезпечних об'єктів планується на навчальний рік згідно розподілу навчальних годин та включається до розкладу занять із службової підготовки;

- відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж на об'єктах в районі виїзду пожежно-рятувального підрозділу планується на 2 календарних роки;

- доведення до особового складу карток оперативно-тактичних дій на пожежах здійснюється під час зміни чергування впродовж 5 днів після складання картки на пожежу, що виникла в районі виїзду пожежно-рятувального підрозділу та впродовж місяця карток, що надійшли від оперативно-координаційного центру (далі – ОКЦ);

– розбір з особами середнього і старшого начальницького складу оперативних дій під час гасіння пожеж, що виникли в зоні реагування територіального органу проводиться протягом 12 днів після складання картки оперативно-тактичних дій. Пожежі, що виникли в зоні відповідальності інших гарнізонів розбираються протягом місяця після отримання ОКЦ картки;

– практичні пожежно-тактичні заняття із підготовки пожежно-рятувальних підрозділів плануються на навчальний рік та включаються до розкладу занять із службової підготовки;

– нічні перевірні заняття плануються на рік із розрахунку, що одні заняття проводяться раз на квартал з кожним черговим караулом пожежно-рятувальних підрозділів;

– стажування осіб середнього і старшого начальницького складу в оперативно-координаційних центрах планується на календарний рік;

– розгортання зведених загонів територіальних органів ДСНС планується на календарний рік (кожен загін має розгортатися не менше одного разу на рік);

– пожежно-тактичні навчання з підготовки сил гарнізону плануються в територіальних органах ДСНС на 12 місяців починаючи з 1 вересня (з початку навчального року в системі службової підготовки).

Рекомендації (*Методичні рекомендації з організації тактичної підготовки в територіальних органах ДСНС. Наказ ДСНС від 12.12.2022 року № 727*) визначають загальну методику організації та проведення тактичної підготовки осіб рядового і начальницького складу територіальних органів ДСНС до виконання оперативних завдань під час гасіння пожеж. Рекомендації призначені для керівного складу органів і підрозділів ДСНС, який займається питаннями організації та проведення практичних заходів з тактичної підготовки.

Оперативно-тактичне вивчення району виїзду ПРП є однією із основних складових тактичної підготовки та проводиться для розвитку тактичного мислення начальницького складу шляхом поєднання теоретичних знань, практичного досвіду і спеціальної інформації отриманої під час вивчення району виїзду.

Відпрацювання та вивчення оперативних карток гасіння пожеж

Оперативні картки (плани) гасіння пожеж відпрацьовуються на об'єктах згідно затвердженого план-графіку під час проведення практичних пожежно-тактичних занять (навчань). У разі необхідності, за результатами відпрацювання, здійснюється їх корегування.

У період підготовки до відпрацювання оперативної картки (плану) проводиться уточнення оперативно-тактичної характеристики об'єкта, можливих місць виникнення найбільш складних пожеж, кількості сил і засобів необхідних для оперативних дій, стану джерел протипожежного водопостачання, особливостей організації оперативних дій.

Відпрацювання оперативної картки (плану) проводиться шляхом практичного розгортання сил і засобів та організації оперативних дій під час гасіння умовної пожежі в прогнозованих місцях. У ході проведення заходів доцільно здійснювати перевірку джерел зовнішнього проти-пожежного водопостачання, що можуть бути використані для гасіння пожежі.

Вивчення оперативних карток (планів) гасіння пожеж здійснюється в системі службової підготовки під час проведення занять з тактичної підготовки:

- в пожежно-рятувальних підрозділах - усіх карток (планів) в районі виїзду цього підрозділу;
- в пожежно-рятувальних загонах – карток (планів) на об'єкти на які передбачено залучення сил і засобів за підвищеним номером (рангом) виклику, що знаходяться в районах виїзду пожежно-рятувальних підрозділів, що входять до складу цих загонів;
- в територіальних органах ДСНС - карток (планів) на найбільш важливі вибухо-, пожежонебезпечні об'єкти розташовані в зоні оперативного реагування територіального органу ДСНС.

Відпрацювання оперативної картки (плану) може не проводитися, якщо до настання визначеного план-графіком терміну на об'єкті здійснювалося гасіння пожежі.

Доведення до особового складу карток оперативно-тактичних дій на пожежах

Доведення карток оперативно-тактичних дій на пожежах до осіб рядового та молодшого начальницького складу пожежно-рятувальних підрозділів здійснюється під час зміни чергування караулів.

Посадова особа, яка проводить зміну чергування після доведення інформації щодо поточної обстановки в районі виїзду підрозділу та в гарнізоні використовуючи картку у лаконічній формі розкриває інформацію щодо оперативних дій під час гасіння пожежі, звертає увагу особового складу на особливості дій у разі виникнення подібних пожеж в районі виїзду підрозділу.

Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу

Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж проводиться з особами середнього і старшого начальницького складу, який може залучатися до організації управління силами і засобами під час гасіння пожеж. У ході занять, на підставі картки оперативно-тактичних дій на пожежі, розглядаються особливості застосування сил і засобів, прийняті рішення КГП, робота штабу на пожежі, тилу та оперативних діляниць. На підставі вимог Статуту дій, рекомендацій Довідника керівника гасіння пожежі та інших документів визначається правильність оперативних дій під час гасіння пожежі.

Проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач є основною формою підготовки особового складу пожежно-рятувальних підрозділів до оперативних дій під час гасіння пожеж на конкретних об'єктах. У ході практичних занять здійснюється комплексне злагодження дій особового складу оперативних розрахунків під час гасіння умовної пожежі та рятування людей.

Проведення нічних перевірних занять з черговими караулами пожежно-рятувальних підрозділів

Нічні перевірні заняття з відпрацювання оперативних дій під час гасіння умовної пожежі проводяться з 23:00 до 06:00 один раз на квартал з кожним черговим караулом пожежно-рятувального підрозділу як додаткові заняття з тактичної підготовки.

Вони проводяться з метою перевірки готовності і тренування оперативних розрахунків чергових караулів до реагування на пожежі (небезпечні події, надзвичайні ситуації) і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт в складних умовах.

Нічні перевірні заняття проводяться начальником (заступником) пожежно-рятувального підрозділу згідно затвердженого графіку, яким визначається тема занять, місце (об'єкт), дата, час проведення, посадова особа, яка їх проводить.

Заняття на об'єктах проводяться за попереднім погодженням з їх адміністрацією. До заходу, згідно погодженого порядку, залучається персонал цих об'єктів.

Заняття розпочинаються безпосередньо з вирішення пожежно-тактичної задачі. Повідомлення про умовну пожежу і виклик караулу здійснюється відповідно до реальних умов про, що завчасно попереджаються ОКЦ та відповідні посадові особи об'єкта

Нічні перевірні практичні заняття проводяться за методикою рекомендованою для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

Під час проведення нічних перевірних занять можуть відпрацьовуватися оперативні картки (плани) гасіння пожеж на об'єкти, що працюють в нічний час.

Стажування осіб середнього і старшого начальницького складу в оперативно-координаційних центрах

Стажування в ОКЦ є однією із форм набуття особами середнього і старшого начальницького складу практичного досвіду та удосконалення професійної майстерності з питань організації служби і підготовки пожежно-рятувальних підрозділів, організації оперативних дій під час гасіння пожеж, прийняття правильних рішень і керівництва гасінням пожеж.

Розгортання зведених загонів територіальних органів ДСНС.

Розгортання зведених загонів територіальних органів ДСНС проводиться з метою забезпечення готовності сил і засобів гарнізонів до гасіння складних пожеж, виконання значних обсягів робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Проведення пожежно-тактичних навчань з підготовки сил гарнізону.

Пожежно-тактичні навчання, як окремий вид спеціальних навчань, проводяться з метою злагодження дій пожежно-рятувальних підрозділів, аварійно-рятувальних і спеціальних служб під час гасіння умовних пожеж на об'єктах і в населених пунктах.

В якості додатків до Методичних рекомендацій з організації тактичної підготовки в територіальних органах ДСНС. Наказ ДСНС від 12.12.2022 року № 727 є:

1. Методична розробка для проведення практичних занять з тактичної підготовки.
2. План проведення пожежно-тактичного навчання.
3. Календарний графік проведення пожежно-тактичних навчань.

8.3 Оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів

Порядок організації оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів наведено в *(Методичних рекомендаціях з організації тактичної підготовки в територіальних органах ДСНС. Наказ ДСНС від 12.12.2022 року № 727)*.

Оперативно-тактичне вивчення району виїзду ПРП є однією із основних складових тактичної підготовки та проводиться для розвитку тактичного мислення начальницького складу шляхом поєднання теоретичних знань, практичного досвіду і спеціальної інформації отриманої під час вивчення району виїзду.

Район виїзду пожежно-рятувального підрозділу – визначена зона відповідальності пожежно-рятувального підрозділу на якій ним здійснюється реагування на пожежі, надзвичайні ситуації та інші небезпечні події.

Оперативно-тактичні особливості району виїзду – це сукупність умов, які можуть сприяти або перешкоджати виникненню, розвитку, гасінню пожежі та характеризують можливі масштаби і наслідки пожеж.

Тактичне мислення – це складний психологічний процес аналізу обстановки, що постійно змінюється, на пожежі та своєчасного вироблення правильних рішень, спрямованих на організацію оперативних дій, щодо її гасіння.

Вивчення оперативно-тактичних особливостей району виїзду, окремих ділянок, об'єктів, будівель і споруд, як правило, проводиться у

складі навчальної групи. Заняття можуть проводитися на місцевості (об'єкті) або розпочинатися в навчальному класі з наступним уточненням необхідних питань на місцевості (об'єкті).

До оперативно-тактичного вивчення об'єктів, на які передбачено підвищений номер (ранг) виклику, залучається начальницький склад усіх пожежно-рятувальних підрозділів, що направляються на цей об'єкт за підвищеним номером (рангом) виклику згідно розкладу виїзду підрозділів гарнізону.

У разі необхідності до заходів може залучатися керівний склад відомчої, місцевої і добровільної пожежної охорони, аварійно-рятувальних та спеціалізованих служб цивільного захисту.

Заняття з оперативно-тактичного вивчення району виїзду проводять:

- з особовим складом пожежно-рятувального підрозділу – начальник підрозділу, його заступник та начальники караулів;
- з начальницьким складом пожежно-рятувального загону і підрозділів у його складі, а також районного управління територіального органу ДСНС (щодо оперативно-тактичного вивчення найбільш важливих і пожежонебезпечних об'єктів в адміністративному районі) – начальник районного управління або начальник пожежно-рятувального загону;
- з начальницьким складом територіального органу ДСНС та ОКЦ (щодо оперативно-тактичного вивчення найбільш важливих і пожежонебезпечних об'єктів в зоні оперативного реагування територіального органу ДСНС) – особи старшого начальницького складу допущеними до самостійного виконання обов'язків керівника гасіння пожежі (далі – КГП), приймали участь у гасінні пожеж та знають цей об'єкт.

Заново призначений начальницький склад на посади в пожежно-рятувальні підрозділи, пожежно-рятувальні загони, ОКЦ, територіальний орган ДСНС, які передбачають мати допуск до самостійного виконання обов'язків КГП та виїжджати на пожежі, протягом місяця вивчає відповідно:

- оперативно-тактичні особливості району виїзду підрозділу, найбільш важливих і пожежонебезпечних об'єктів в адміністративному районі та в зоні оперативного реагування територіального органу. Начальницький склад об'єктових підрозділів і загонів вивчає пожежну небезпеку технологічних процесів виробництва, особливості будівель, споруд, технологічних установок та протипожежне водопостачання об'єктів, що охороняються на підставі договорів;
- тактико-технічну характеристику пожежно-рятувальної техніки, що знаходиться на оснащенні підрозділу, загону, гарнізону та порядок її застосування під час гасіння пожеж;
- тактичні можливості пожежно-рятувальних підрозділів;
- оперативно-службові документи, що визначають особливості організації гасіння пожеж;

- вимоги безпеки праці під час гасіння пожеж та несення служби.

Якщо посадові особи, зазначені в пункті 2 глави 9 розділу II Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж, затвердженого наказом МВС від 26.04.2018 № 340, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10 липня 2018 р. за № 802/32254 (із змінами) (далі – Статут дій), не мають допуску до самостійного виконання обов'язків КГП, організовуються заходи щодо надання їм допуску в порядку визначеному главою 6 розділу III Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій, затвердженого наказом МВС від 10.02.2022 № 116, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 19 травня 2022 р. за № 534/37870.

Вивчення загальних оперативно-тактичних особливостей району виїзду пожежно-рятувального підрозділу проводиться з метою отримання інформації щодо планування і характеру забудови населеного пункту, розташування транспортних магістралей, вулиць і проїздів, найбільш важливих об'єктів та їх пожежної безпеки, характеристики системи зовнішнього протипожежного водопостачання, визначення найкоротших шляхів прямування до місця виклику.

Основним джерелом інформації є: план-карта району виїзду, картки (плани) гасіння пожеж, схеми водо-, електро-, газопостачання та інші документи.

Вивчення оперативно-тактичних особливостей району виїзду підрозділу розпочинається з ознайомлення начальницького складу з планом міста, району, загальними даними району виїзду. Практичне вивчення району виїзду на місцевості рекомендується проводити за попередньо розробленими маршрутами.

Показники результативності занять - начальницький склад засвоїв матеріал та володіє інформацією щодо:

- меж району виїзду підрозділу, розташування та найменування основних транспортних магістралей, вулиць, провулків, площ, набережних, порядок нумерації будинків розташованих на них;

- характеру забудови та загальної архітектурно-планувальної структури житлових мікрорайонів і кварталів, щільності забудови, протипожежних розривів, поверховості будівель їх вогнестійкості, наявності будинків підвищеної поверховості;

- розташування та пожежної небезпеки найбільш важливих промислових підприємств, складських, адміністративних, громадських будинків (дошкільні заклади, заклади освіти, лікувальні установи, об'єкти з масовим перебуванням людей), місць зберігання небезпечних хімічних, радіоактивних та вибухонебезпечних речовин;

- характеристики систем зовнішнього протипожежного водопостачання в районі виїзду, трасування і діаметра водопровідних мереж,

розташування пожежних гідрантів, пожежних водоймищ і їх ємності, природних і штучних вододжерел, наявності під'їзду до них і можливості використання для пожежогасіння;

- наявності в районі виїзду ділянок з обмеженим (відсутнім) протипожежним водопостачанням, з незадовільними під'їздами до вододжерел і водозаборів, а також особливостей організації гасіння пожеж у цих місцях;

- основних положень оперативної документації, яка регламентує організацію гасіння пожежі в районі виїзду і порядок взаємодії із спеціальними службами;

- порядку залучення для пожежогасіння спеціальної, допоміжної та іншої техніки служб цивільного захисту та об'єктів.

Під час групових занять з вивчення оперативно-тактичних особливостей району виїзду керівник занять вирішує з начальницьким складом тактичні задачі щодо визначення вирішального напрямку оперативних дій, організації оперативних дій під час гасіння пожеж, проведення розрахунку потреби сил і засобів, розстановки пожежно-рятувальної техніки, вибору варіантів подачі розрахункової кількості води з віддалених вододжерел.

За необхідності в ході занять можуть залучатися оперативні розрахунки пожежно-рятувального підрозділу для випробування водопровідних мереж на водовіддачу.

Вивчення оперативно-тактичної характеристики окремих об'єктів проводиться з метою формування у начальницького складу навичок організації гасіння пожеж на цих об'єктах, особливостей застосування тактичних прийомів організації оперативних дій та врахування загроз, що можуть виникнути під час гасіння пожежі.

У першу чергу вивчаються об'єкти, де зберігаються чи використовуються в технологічних процесах небезпечні хімічні речовини, джерела іонізуючого випромінювання, найбільш важливі та пожежонебезпечні об'єкти, на які передбачено виїзд за підвищеним номером (рангом) виклику.

Під час вивчення оперативно-тактичних особливостей об'єктів доцільно планувати проведення практичних пожежно-тактичних занять з відпрацювання тактичного задуму оперативних дій зазначеного в оперативній картці (плані) гасіння пожеж на об'єкті.

На території об'єкта вивчаються наступні питання:

- зовнішні межі об'єкта, розташування в'їздів, особливості прилеглої місцевості (вулиці, рельєф);

- вид, характеристика, стан протипожежного водопостачання на території об'єкта, розміщення пожежних гідрантів, водоймищ та інших джерел водопостачання, порядок підвищення тиску у водопровідній мережі та поповнення пожежних водоймищ (за їх наявності), можливі місця установки пожежно-рятувальних автомобілів на вододжерела, шляхи

прокладання рукавних ліній, необхідність організації перекачування або підвезення води;

- розміщення і призначення окремих будівель, споруд, установок на території об'єкта, їх загальна характеристика (висота, вид покрівлі, наявність вікон, ліхтарів, наявність пожежних драбин);
- можливість поширення вогню під час пожежі з одної будівлі (споруди, установки) на іншу, способи захисту;
- розташування будівель (споруд, установок), де знаходяться небезпечні хімічні речовини і джерела іонізуючого випромінювання, порядок допуску особового складу для гасіння пожежі, засоби захисту та заходи безпеки;
- технологічні комунікації, що транспортують газ, нафтопродукти та інші вибухо-, пожежонебезпечні речовини, порядок їх відключення під час виникнення небезпечних ситуацій.

Вивчення характеристики будівель, споруд та установок доцільно здійснювати в порядку організації технологічного процесу, при цьому слід звернути увагу на:

- внутрішнє планування приміщень, поверхів, підвалів, горищ;
- конструктивні особливості і вогнестійкість стін, перегородок, перекриття і покриття, можливі шляхи розповсюдження вогню через вентиляційні системи, цехові транспортні системи, порожнини та прорізи в будівельних конструкціях;
- безпеку технологічних процесів, вибухо-, пожежонебезпечні і токсичні властивості речовин та матеріалів, що в них використовуються;
- особливості роботи технологічних апаратів, обладнання, комунікацій, електрообладнання, порядок їх відключення у разі пожежі чи аварії (ознайомлення здійснює інженерно-технічний персонал об'єкта);
- випадки виробничих аварій і пожеж, можлива обстановка у разі виникнення пожежі (аварії, вибуху) та дії обслуговуючого персоналу і добровільних пожежних формувань;
- наявність та порядок приведення в дію стаціонарних установок пожежогасіння, можливість використання під час гасіння пожежі об'єктових засобів зв'язку та оповіщення;
- шляхи введення сил і засобів для гасіння пожежі;
- заходи безпеки.

Під час групових занять з вивчення оперативно-тактичних особливостей об'єкта керівник занять вирішує з начальницьким складом тактичні задачі щодо організації оперативних дій під час гасіння пожеж, розрахунку потреби сил і засобів, розстановки пожежно-рятувальної техніки.

Підготовка керівника до проведення заняття з оперативно-тактичного вивчення району виїзду (об'єкта) складається з таких основних елементів:

- визначення навчальної мети заняття, змісту, послідовності, методики та часу проведення;
- опрацювання нормативних актів, навчальної і спеціальної літератури, що стосуються змісту заняття та методики його проведення;
- підбору та підготовки наочних посібників необхідних для проведення занять (плани і схеми об'єктів, будинків, споруд або ділянок району виїзду, довідкові та розрахункові таблиці, графіки, картки (плани) гасіння пожеж, довідники і планшети джерел зовнішнього протипожежного водопостачання);
- погодження з керівником об'єкта можливості проведення занять на об'єкті та залучення спеціалістів для участі у їх проведенні;
- вивчення загальних особливостей району виїзду, окремих ділянок, об'єктів, будівель, споруд в обсязі необхідному для проведення занять;
- підготовка методичної розробки для проведення занять.

У першій частині методичної розробки вказується найменування теми занять, навчальна мета, тривалість, дата і метод проведення, найменування об'єкта, порядок проведення, навчальні питання і час для їх розгляду, перелік використаної літератури для підготовки занять.

Другу частину методичної розробки рекомендовано викладати в табличній формі: назва навчального питання, короткий зміст, методичні вказівки.

У кінці кожного групового заняття з оперативно-тактичного вивчення району виїзду (окремої його ділянки) чи об'єкта керівник занять підводить підсумки. При цьому він коротко нагадує начальницькому складу мету занять, зазначає позитивні моменти та допущені учасниками занять недоліки під час оцінки обстановки та прийняття рішень у ході вирішення тактичних задач.

За необхідності ставить завдання щодо самостійного більш глибокого вивчення ділянок району виїзду, об'єкта, окремої будівлі чи споруди. Обговорює з начальницьким складом заходи, що забезпечують успіх гасіння можливих пожеж в районі виїзду, на об'єкті, у будівлі чи споруді.

У разі необхідності ставить завдання щодо корегування оперативної картки (плану) гасіння пожежі, довідника (планшета) джерел зовнішнього протипожежного водопостачання та інших оперативних документів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. (Стаття 90. Організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту та рятувальників професійних аварійно-рятувальних служб).

2. Наказ МВС України від 15.06.2017 р. № 511 «Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту».

3. Наказ ДСНС України від 12.12.2022 р. №НС-727 «Методичні рекомендації з організації тактичної підготовки в територіальних органах ДСНС».

4. Наказ ДСНС України від 10.08.2023 р. №НС-628 «Методичні рекомендації з організації службової підготовки в ГУ ДСНС України в областях та м Києві, підрозділах центрального підпорядкування, закладах вищої освіти та науково-дослідних установах».

5. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 232-244.

6. Тактична і психологічна підготовка особового складу пожежної охорони: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., В.О. Росоха. – Х.: Основа, 2002. – С. 205-228.

Питання для самоконтролю

8.1. Дайте визначення поняття «тактична підготовка».

8.2. Назвіть основні форми тактичної підготовки начальницького складу.

8.3. Основні принципи організації та проведення тактичної підготовки.

8.4. Що є основними формами тактичної теоретичної та практичної підготовки.

8.5. Дайте визначення поняття «оперативно-тактична характеристика району виїду ПРП».

ЛЕКЦІЯ 9. ВИРІШЕННЯ ТАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ СИЛАМИ КАРАУЛУ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 9.1. Проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач
- 9.2. Підготовка керівника до проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.
- 9.3. Розробка тактичного задуму та складання методичної розробки для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.
Завдання для самостійної роботи

9.1 Проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач є основною формою підготовки особового складу пожежно-рятувальних підрозділів до оперативних дій під час гасіння пожеж на конкретних об'єктах. У ході практичних занять здійснюється комплексне злагодження дій особового складу оперативних розрахунків під час гасіння умовної пожежі та рятування людей.

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач проводяться з метою:

- набуття КГП практичних навичок оцінки обстановки за зовнішніми ознаками та прогнозування її зміни, проведення розвідки, визначення вирішального напрямку оперативних дій, вибору засобів, способів і прийомів гасіння, організації зустрічі, розстановки та керування підрозділами, що прибувають за підвищеним номером (рангом) виклику до прибуття старшого начальника, раціонального використання можливостей підрозділів;
- удосконалення тактичного вишколу командирів відділень та начальників караулів з організації виконання оперативних завдань, керування оперативними розрахунками і караулами під час гасіння пожеж, а також удосконалення особовим складом умінь і знань необхідних для рятування людей і гасіння пожеж, відпрацювання питань безпеки праці;
- відпрацювання взаємодії пожежно-рятувальних підрозділів з підрозділами відомчої, місцевої та добровільної пожежної охорони, аварійно-рятувальними та спеціальними службами об'єктів і населених пунктів;
- підготовки начальницького складу органів управління та пожежно-рятувальних підрозділів до гасіння складних пожеж на вибухо-, пожежо-, хімічно-небезпечних об'єктах, об'єктах з масовим перебуванням людей та інших складних об'єктах за різних умов, вдень і вночі;

- вивчення можливостей нових зразків пожежно-рятувальної техніки і пожежно-технічного оснащення, особливостей застосування вогнегасних речовин, прийомів і способів гасіння пожеж;
- перевірки (оцінки) готовності пожежно-рятувальних підрозділів до виконання оперативних завдань під час гасіння пожеж.

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач організують керівники пожежно-рятувальних підрозділів та пожежно-рятувальних загонів, а контроль за їх проведенням здійснюють чергові зміни ОКЦ (ОКВ) та посадові особи управління реагування на надзвичайні ситуації територіальних органів ДСНС.

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач на об'єктах проводяться відповідно до розкладу занять в пожежно-рятувальних підрозділах разом з відпрацюванням тактичного задуму оперативних дій зазначеного в оперативних картках (планах) гасіння пожеж.

Якщо перед практичним заняттям за даною темою з караулом не проводилися теоретичні заняття в класі, то керівник занять протягом 15-20 хвилин методом бесіди вивчає з особовим складом загальні особливості розвитку та гасіння пожеж на подібних об'єктах. Після чого оголошує тривогу та разом з караулом (відділенням) виїжджає на об'єкт. Якщо теоретичні заняття проводилися, то практичні заняття розпочинаються з оголошення навчальної тривоги та виїзду караулу на об'єкт.

Після прибуття на об'єкт (якщо на ньому заняття проводяться вперше) керівник занять вивчає з особовим складом оперативно-тактичну характеристику об'єкта (будівлі, споруди, водопостачання), а потім вирішує пожежно-тактичну задачу. Якщо об'єкті вже проводилися практичні заняття, то з особовим складом спочатку вивчаються зміни, які відбулися на об'єкті за останній час, а вже після цього проводиться вирішення пожежно-тактичної задачі.

9.2 Підготовка керівника до проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

На етапі планування керівник пожежно-рятувального підрозділу завчасно погоджує з адміністрацією об'єкта можливість проведення практичних занять на об'єкті та залучення спеціалістів для участі у них. Перед початком занять на об'єкті здійснюється інформування ОКЦ, відповідних посадових осіб об'єкта, за необхідності і місцевих органів влади.

В день проведення занять керівник занять чи спеціально підготовлені особи до прибуття пожежно-рятувального підрозділу на об'єкт здійснюють імітацію обстановки. Якщо імітацію обстановки провести неможливо, то керівник занять доводить її до КГП та учасників занять в усній формі голосно, чітко, коротко і тільки ту її частину, яку може бачити КГП перебуваючи на даному місці.

Під час проведення практичних занять відпрацьовуються усі складові оперативних дій: розвідка пожежі, рятування людей, оперативне розгортання, гасіння пожежі, виконання спеціальних робіт, згортання сил і засобів, а також порядок підтримання постійного зв'язку з пунктом пожежного зв'язку пожежно-рятувального підрозділу (ОКЦ) та спеціальними службами об'єкта.

Керівник занять слідкує за правильністю організації розвідки, оцінки обстановки, визначення вирішального напрямку оперативних дій, ефективністю застосування сил і засобів, чіткістю постановки завдань, а також за порядком організації взаємодії між оперативними розрахунками та обслуговуючим персоналом об'єкта, відомчим пожежним підрозділом, добровільними формуваннями.

Для того щоб показати КГП та особовому складу наслідки допущених помилок і підштовхнути їх на прийняття вірних рішень для успішного гасіння пожежі керівник занять може уточнювати обстановку та акцентувати увагу на окремих її елементах.

Якщо КГП прийняв рішення, виконання якого може призвести до грубих порушень безпеки праці, вимог виробничої санітарії і технологічного процесу виробництва або до інших небезпечних подій, керівник заняття без зволікань уточнює обстановку так, щоб було прийнято вірне рішення. Коли і після цього КГП не змінює свого рішення, керівник заняття перериває хід занять, пояснює КГП помилки, вказує на вірне рішення, а потім продовжує заняття.

Під час занять рекомендується змінювати обстановку умовної пожежі шляхом переміщення імітаційних засобів. Наприклад, у разі подання стволів на позицію необхідно зняти частину прапорців, що імітують вогонь на цій ділянці та збільшити їх кількість в іншому напрямку розповсюдження вогню, де стволів мало або немає чи була невірно вибрана позиція ствольщиків.

У будинках і приміщеннях, де в умовах реальної пожежі можливе значне задимлення чи наявність токсичних газів і парів, особовий склад під час вирішення задач використовує засоби індивідуального захисту органів дихання і зору (далі – ЗІЗОД), а за наявності радіоактивних і небезпечних хімічних речовин - спеціальні засоби захисту.

Під час проведення занять КГП постійно підтримує зв'язок з пунктом пожежного зв'язку пожежно-рятувального підрозділу (ОКЦ) та спеціальними службами об'єкта.

Під час підведення підсумків з особовим складом керівник занять викладає суть тактичного задуму, задачу і мету занять, після чого командири відділень доповідають про свої дії згідно отриманих розпоряджень КГП та обстановки на пожежі, характеризують роботу особового складу своїх відділень.

КГП доповідає про хід виконання поставленого оперативного завдання, позитивні сторони та допущені помилки в роботі особового складу караулу.

Підсумовуючи доповіді керівник занять зазначає на скільки оперативно та злагоджено здійснювалися оперативні дії, виділяє позитивні сторони, роз'яснює причини допущених помилок, визначає конкретні завдання для усунення недоліків у тактичній підготовці караулу.

Після загального підведення підсумків керівник занять окремо від особового складу розбирає дії командирів відділень у присутності начальника караулу та окремо дії начальника караулу.

Перед проведенням практичних занять здійснюється підготовка керівника занять і його помічників, особового складу, приведення в готовність засобів матеріально-технічного забезпечення, визначаються заходи безпеки та вирішуються організаційні питання з адміністрацією об'єкта.

Під час підготовки до занять з адміністрацією об'єкта остаточно погоджуються питання стосовно можливості і термінів проведення занять, кількості пожежно-рятувальних підрозділів, що приймуть у них участь, питання взаємодії з підрозділами відомчої, місцевої та добровільної пожежної охорони, аварійно-рятувальними та спеціальними службами, особливості розгортання сил і засобів та здійснення оперативних дій на об'єкті.

Підбираючи об'єкт для проведення практичних занять необхідно оцінити його пожежну небезпеку, місце можливого виникнення пожежі, шляхи і швидкість розповсюдження вогню, загрозу людям, можливість вибуху обладнання, руйнування конструкцій, закипання та викиду рідини з резервуарів, можливі розміри зони задимлення чи загазованості та інші явища, що можуть супроводжувати пожежу на даному об'єкті, необхідність захисту обладнання, сировини, готової продукції. На підставі зазначених факторів керівник занять має спрогнозувати оперативні дії пожежно-рятувального підрозділу під час гасіння пожежі.

На етапі підготовки керівник занять визначає:

- місце умовної пожежі та обстановку до моменту прибуття підрозділів;
- можливість використання стаціонарних засобів пожежогасіння;
- джерела протипожежного водопостачання, які можуть бути використані під час гасіння пожежі;
- розташування додаткових сил і засобів та необхідність їх виклику;
- перелік рятувальних робіт, робіт з евакуації та захисту майна від води;
- місця і способи розкриття та розбирання конструкцій;
- можливий розвиток пожежі на тому чи іншому напрямку;

- заходи безпеки праці;
- способи та засоби імітації оперативної обстановки.

9.3 Розробка тактичного задуму та складання методичної розробки для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач

Тактичний задум для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач включає такі частини:

- оперативно-тактична оцінка об'єкта (конструктивні та об'ємно-планувальні особливості, фактори, що сприяють або перешкоджають розповсюдженню вогню та гасінню пожеж)
- розповсюдженню вогню та гасінню пожежі);
- вихідні дані (розташування місця виникнення умовної пожежі, наявність, вид та кількість горючих матеріалів, лінійна швидкість поширення вогню, інтенсивність подачі вогнегасних речовин, час вільного горіння та інші);
- основні параметри пожежі (площа, периметр і фронт пожежі, площа, глибина та об'єм гасіння);
- оцінка можливої пожежної обстановки (основні шляхи розповсюдження вогню та диму, загроза вибуху, обвалення конструкцій, отруєння та інша небезпека для людей, вирішальний напрям оперативних дій);
- розподіл загальної обстановки умовної пожежі на окремі елементи та підготовка ввідних (на час виявлення пожежі та дій обслуговуючого персоналу, на момент прибуття першого пожежно-рятувального підрозділу, прибуття додаткових сил і засобів, локалізації та ліквідації пожежі);
- найбільш ефективні вогнегасні речовини, способи та прийоми їх подачі (залежить від хімічного складу та фізичного стану горючих речовин і матеріалів та умов гасіння);
- розрахунок сил і засобів для гасіння пожежі та захисту з урахуванням обраного способу гасіння (гасіння водою, розчином змочувача, повітряно-механічною піною, вогнегасним порошком, вуглекислотою тощо);
- схема розгортання сил та засобів.

Ввідні готуються короткими, зрозумілими та мати всі необхідні дані для прийняття КГП правильних рішень. У них вказується місце пожежі, характер розповсюдження вогню, тривалість вільного розвитку пожежі, наявність людей і ступінь загрози для їх життя, розмір пожежі (площа та периметр), склад і кількість сил та засобів, що залучені до прибуття підрозділу, інші необхідні дані. Після визначення ввідних керівник заняття намічає місця їх оголошення та способи імітації обстановки.

У разі необхідності, тактичним задумом може передбачатися такий обсяг оперативних дій під час гасіння умовної пожежі, що перевищує тактичні можливості підрозділів і формувань, що залучаються до занять. У цьому випадку передбачається, що керівник занять оголошує ввідну про умовне прибуття додаткових сил, засобів і старших начальників, а КГП з урахуванням цього корегує свої дії щодо успішного вирішення пожежно-тактичної задачі.

На основі проведених підготовчих заходів керівник занять складає методичну розробку для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

У першій частині методичної розробки зазначається вид підготовки, найменування підрозділу, тема занять, навчальна мета, час і місце (об'єкт) їх проведення, матеріально-технічне забезпечення необхідне для проведення занять, нормативно-правові акти та література використані при підготовці занять.

У другій частині методичної розробки розкривається порядок проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач. З урахуванням положень пункту 4 цього розділу наводиться короткий зміст організаційних заходів, вказуються заходи безпеки праці, зазначається час відведений для їх проведення. За необхідності можуть включатися питання для експрес перевірки знань особового складу за темою занять. Після цього, у логічній послідовності організації оперативних дій під час гасіння пожежі, вказуються навчальні питання, які планується відпрацювати в ході проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

Для кожного навчального питання наводяться ввідні у яких дається короткий опис елементів оперативної обстановки необхідних для вирішення тактичної задачі та спрямовані на розвиток тактичного мислення начальницького складу. Кількість ввідних слід визначати виходячи із характеру навчальних питань. Як правило повинна наводитися обстановка на пожежі за зовнішніми ознаками, обстановка на момент прибуття першого підрозділу, під час проведення розвідки, прибуття спеціальних служб міста (об'єкта), проведення рятувальних робіт, евакуації майна, застосування ланок ГДЗС, зосередження додаткових сил і засобів, локалізації пожежі та на етапі до її ліквідації. Для кожної ввідної необхідно лаконічно розкрити очікувані дії адміністрації об'єкта, рішення та розпорядження КГП, дії підрозділів, штабу на пожежі.

У методичних вказівках до навчальних питань зазначається час за який особовий склад відпрацьовує оперативні дії згідно кожної ввідної, вказуються способи доведення ввідних, за необхідності можуть наводитися додаткові пояснення щодо відпрацювання ввідних.

У завершальній частині наводиться перелік питань, які керівник занять доводить до особового складу під час підбиття підсумків, а саме:

дати оцінку рівня підготовленості особового складу; навести приклади правильного здійснення оперативних дій та характерні помилки; оголосити оцінки та відповіді на запитання. Інформацію для підбиття підсумків керівник занять фіксує на всіх етапах проведення практичного заняття з вирішення пожежно-тактичних задач.

Складену методичну розробку керівник занять перевіряє поставивши себе на місце КГП і вирішити передбачені ввідні. Методична розробка повинна бути підписана керівником занять і затверджена старшим начальником. До методичної розробки додається схема розгортання сил і засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ МВС України від 15.06.2017 р. № 511 «Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту».

2. Окреме доручення ДСНС від 24.06.2022 № В-352 «Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах».

3. Наказ ДСНС України від 12.12.2022 р. №НС-727 «Методичні рекомендації з організації тактичної підготовки в територіальних органах ДСНС».

4. Наказ ДСНС України від 10.08.2023 р. №НС-628 «Методичні рекомендації з організації службової підготовки в ГУ ДСНС України в областях та м Києві, підрозділах центрального підпорядкування, закладах вищої освіти та науково-дослідних установах».

5. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 232-244.

6. Тактична і психологічна підготовка особового складу пожежної охорони: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., В.О. Росоха. – Х.: Основа, 2002. – С. 205-228.

Питання для самоконтролю

9.1. Порядок розробки тактичного задуму для проведення ПТЗ.

9.2. Організація підготовки керівника до проведення ПТЗ.

9.3. Порядок розбору ПТЗ.

ЛЕКЦІЯ 10. РОЗБІР ПОЖЕЖ В ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНОМУ ПІДРОЗДІЛІ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 10.1. Складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах
- 10.2. Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу
Завдання для самостійної роботи

10.1 Складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах

10.1.1 Загальні положення

Інструкція зі складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах (*Окреме доручення ДСНС від 24.06.2022 № В-352 «Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах»*) визначає порядок складання карток оперативно-тактичних дій на пожежах (далі – Картка) та їх доведення до підпорядкованого особового складу.

Картки призначені для підвищення рівня обізнаності особового складу з гасіння пожеж.

Інформація про пожежу використовується для підготовки інформаційних матеріалів керівництву ДСНС та вищих посадових осіб держави.

Картка та Інформація про пожежу складається на усі пожежі, до гасіння яких залучалися сили та засоби за номером виклику 3 і вище, або на які залучалося 7 та більше розрахунків на основних пожежно-рятувальних автомобілях, а також на пожежі, які за класифікаційними ознаками досягли рівня надзвичайної ситуації (додатки 1, 2).

За рішенням керівництва та оперативно-координаційного центру (далі – ОКЦ) територіального органу ДСНС Картки можуть складатися на пожежі, до гасіння яких не залучалися сили та засоби за підвищеним Рангом (номером) виклику, однак вони необхідні для удосконалення оперативно-тактичних дій органів управління і пожежно-рятувальних підрозділів.

Оригінали Карток зберігаються на ОКЦ в електронній формі протягом 3 років, як документи четвертої зміни. Копії Карток розсилаються у встановленому порядку ОКЦ територіальних органів ДСНС до Департаменту реагування на надзвичайні ситуації апарату ДСНС, територіальних органів ДСНС, закладів освіти ДСНС та пожежно-рятувальних підрозділів гарнізону, в яких вони зберігаються протягом 1 року, як документи четвертої зміни.

В окремих випадках за дорученням ДСНС, у тому числі за усною вказівкою, Картка складається на визначену пожежу у додатково зазначені терміни.

10.1.2 Складання Інформації про пожежу

Інформація про пожежу складається начальником чергової зміни ОКЦ відповідно до встановленого зразка та має містити інформацію про

місце виникнення пожежі, тактико-технічні характеристики об'єкта (будівлі), хід гасіння пожежі, наслідки від неї та сили і засоби, що залучалися до ліквідації пожежі.

Термін складання та оформлення Інформації про пожежу – протягом 3-х годин після ліквідації пожежі.

10.1.3 Складання Картки

Картка складається старшим помічником (помічником) начальника чергової зміни (з оперативного реагування) ОКЦ.

Під час складання Картки використовується інформація керівника гасіння пожежі (далі – КГП), оперативно-службових документів, аудіозаписи переговорів та радіообміну на пожежі і пояснення учасників гасіння тощо.

За результатами узагальнення отриманої інформації, хронологічних даних складається Картка.

У першому розділі Картки відображається загальна характеристика об'єкта (будівлі), місця пожежі, інформація про КГП, оголошений ранг пожежі. У разі набуття пожежею ознак надзвичайної ситуації вказується її рівень та вид.

У другому розділі Картки наводиться хронологія оперативних дій із гасіння пожежі та графічна частина.

Хронологія оперативних дій із гасіння пожежі має містити інформацію щодо зміни оперативної обстановки, дії пожежно-рятувальних підрозділів та команди посадових осіб гарнізону, зокрема:

- час отримання повідомлення про пожежу;
- час направлення підрозділів гарнізону до місця пожежі;
- час прибуття кожного підрозділу (із зазначенням відстані від підрозділу до місця пожежі);
- час прибуття посадових осіб органів та підрозділів ДСНС і прийняття на себе керівництво гасінням пожежі;
- час утворення штабу на пожежі;
- час зміни оперативної обстановки;
- час кожної команди щодо перегрупування або додаткового залучення сил та засобів;
- час прибуття аварійних служб;
- час локалізації та ліквідації пожежі.

Графічна частина Картки – це схеми розстановки сил та засобів під час гасіння пожежі, які складаються на час:

- прибуття КГП-1, 2 та інших;
- локалізації пожежі;
- ліквідації пожежі.

На схеми наносяться: об'єкт (будівля, споруда, територія тощо), де сталася пожежа, під'їзні шляхи, розташування зовнішніх та внутрішніх

джерел протипожежного водопостачання із зазначенням відстані до місця гасіння, роза вітрів, входи до будівель, шляхи евакуації, розстановка сил і засобів пожежно-рятувальних підрозділів, місця встановлення засобів рятування, прокладені рукавні лінії, позиції ствольщиків, межі оперативних ділянок, штаб на пожежі, розташування тіл загиблих тощо.

Для складання графічної частини Картки можливе використання google-карт з нанесенням на неї установлених у системі ДСНС умовних графічних позначень та знаків.

У третьому розділі Картки відображається інформація щодо залучених сил та засобів для ліквідації пожежі, рятування людей і матеріальних цінностей, наслідки від пожежі.

У четвертому, п'ятому та шостому розділах вказуються додаткові умови, явища та обставини, що спричинили розвиток пожежі та ускладнювали її гасіння.

Термін складання та оформлення Картки – 12 днів після ліквідації пожежі.

10.1.4 Доведення Карток

Доведення карток оперативно-тактичних дій на пожежах до осіб рядового та молодшого начальницького складу пожежно-рятувальних підрозділів здійснюється під час зміни чергування караулів.

Посадова особа, яка проводить зміну чергування після доведення інформації щодо поточної обстановки в районі виїзду підрозділу та в гарнізоні використовуючи картку у лаконічній формі розкриває інформацію щодо оперативних дій під час гасіння пожежі, звертає увагу особового складу на особливості дій у разі виникнення подібних пожеж в районі виїзду підрозділу.

Доведення підпорядкованому особовому складу, який бере участь у гасінні пожеж, Карток проводиться під час зміни чергування.

Терміни доведення Карток до особового складу, що були складені:

- у районі виїзду пожежно-рятувальних підрозділів гарнізону – протягом 5 днів після складання Картки;
- у зоні відповідальності інших гарнізонів – протягом місяця після надходження Картки до ОКЦ територіального органу ДСНС.

10.2 Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу

Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж проводиться з особами середнього і старшого начальницького складу, який може залучатися до організації управління силами і засобами під час гасіння пожеж.

У ході занять, на підставі картки оперативно-тактичних дій на пожежі, розглядаються особливості застосування сил і засобів, прийняті

рішення КГП, робота штабу на пожежі, тилу та оперативних дільниць. На підставі вимог Статуту дій, рекомендацій Довідника керівника гасіння пожежі та інших документів визначається правильність оперативних дій під час гасіння пожежі.

Керівником занять під час розбору оперативних дій виступають:

– у пожежно-рятувальних підрозділах і пожежно-рятувальних загонах – начальники цих підрозділів або їх заступники, начальники районних управлінь допущені до самостійного виконання обов'язків КГП;

– у територіальному органі ДСНС та ОКЦ – заступники начальників територіальних органів ДСНС з реагування на надзвичайні ситуації, начальники управлінь реагування, керівники ОКЦ або їх заступники.

Загальний порядок проведення розбору оперативних дій на пожежі. Керівник занять оголошує мету і порядок проведення розбору дій на пожежі, знайомить з оперативно-тактичною характеристикою об'єкта на якому здійснювалося гасіння пожежі.

Якщо до розбору оперативних дій залучаються посадові особи, які виконували обов'язки першого і наступних КГП, начальника штабу на пожежі (далі – НШ), начальника тилу (далі – НТ) та начальників оперативних дільниць (далі – НОД) вони лаконічно характеризують оперативну обстановку на відповідний момент часу, інформують про свої дії та дії пожежно-рятувальних підрозділів, роботу пожежно-рятувальної та іншої техніки, вказують на нехарактерні явища і події, що мали місце під час гасіння пожежі, акцентують увагу на питаннях безпеки праці.

Коли розбір оперативних дій проводиться в підрозділах, що не брали участь у гасінні пожежі, то керівник занять використовуючи картку оперативно-тактичних дій доводить інформацію про оперативну обстановку та прийняті рішення першим і наступними КГП, дії НШ, НТ, НОД, пожежно-рятувальних підрозділів, застосування пожежно-, аварійно-рятувальної техніки.

Учасникам занять пропонується висловити свою думку щодо дій КГП, НШ, НТ, НОД, пожежно-рятувальних підрозділів, застосування пожежно-, аварійно-рятувальної техніки.

Керівник занять, як правило, ставить додаткові питання учасникам занять для обговорення, узагальнює виступи, відмічає позитивні сторони дій КГП, НШ, НТ, НОД і пожежно-рятувальних підрозділів, звертає увагу на недоліки в організації гасіння пожежі та визначає додаткові заходи щодо підвищення оперативної готовності органів управління і підрозділів до дій за призначенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ МВС України від 15.06.2017 р. № 511 «Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту».

2. Окреме доручення ДСНС від 24.06.2022 № В-352 «Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах».

3. Наказ ДСНС України від 12.12.2022 р. №НС-727 «Методичні рекомендації з організації тактичної підготовки в територіальних органах ДСНС».

4. Наказ ДСНС України від 10.08.2023 р. №НС-628 «Методичні рекомендації з організації службової підготовки в ГУ ДСНС України в областях та м Києві, підрозділах центрального підпорядкування, закладах вищої освіти та науково-дослідних установах».

5. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – С. 232-244.

6. Тактична і психологічна підготовка особового складу пожежної охорони: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., В.О. Росоха. – Х.: Основа, 2002. – С. 205-228.

Питання для самоконтролю

10.1. Розкрийте мету, призначення та організацію роботи зі складання Карток оперативно-тактичних дій.

10.2. Надайте зміст та порядок оформлення Картки оперативно-тактичних дій.

10.3. Розкрийте організацію вивчення та розбору оперативних дій на пожежі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI.
2. [Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж](#). Наказ МВС України № 340 від 26.04.2018 року.
3. Методичні рекомендації зі складання та використання оперативних планів і карток пожежогасіння. Наказ МНС України №1021 від 23.09.2011 року.
4. Про деякі питання організації діяльності мобільних оперативних груп ДСНС. Наказ ДСНС України № 601 від 06.11.2017 року.
5. Методика розрахунку сил і засобів, необхідних для гасіння пожеж у будівлях і на територіях різного призначення. Наказ МНС України № 1341 від 16.12.2011 року.
6. Окреме доручення ДСНС № В-352 від 24.06.2022 року «Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах».
7. Наказ ДСНС № НС-727 від 12.12.2022 року «Методичні рекомендації з організації тактичної підготовки в територіальних органах ДСНС».
8. Наказ ДСНС № НС-628 від 10.08.2023 року «Методичні рекомендації з організації службової підготовки в ГУ ДСНС України в областях та м Києві, підрозділах центрального підпорядкування, закладах вищої освіти та науково-дослідних установах».
9. Наказ МНС України № 1342 від 16.12.2011 року «Про затвердження Настанови з організації газодимозахисної служби в підрозділах оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України».
10. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України. Наказ МНС України № 312 від 07.05.2007 року.
11. Порядок організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Наказ МВС України № 116 від 10.02.2022 року.
12. Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту. Наказ МВС України № 511 від 15.06.2017 року
13. Сумісний наказ МНС, МСП, МОЗ та МОН № 1061/468/587/865 від 31.07.2012 року «Про затвердження Порядку спільних дій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій та пожеж в організаціях, установах і закладах з цілодобовим перебуванням людей».
14. Наказ МНС України № 900 від 30.08.2011 року «Про затвердження Рекомендацій щодо гасіння пожеж у висотних будівлях».
15. Програма підготовки за напрямом до гасіння внутрішніх пожеж, що розроблена в рамках реалізації проекту «Регіональні Центри Рятун-

льної Підготовки – підтримка системи підготовки добровільної пожежної охорони та професійної рятувальної служби в Україні» - MSZ PPR 215/2019/ADM2019/M, який співфінансований Міністерством закордонних справ Республіки Польща в рамках польської співпраці розвитку. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/13706>.

16. Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів: Практикум. / В.В. Сировий, Ю.М. Сенчихін, Л.В. Ушаков, О.В. Бабенко. – Х.: НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. – 236 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/4008>.

17. Довідник керівника гасіння пожежі. – Київ: ТОВ «Літера-Друк», 2016. – 320 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/9477>.

18. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – 592 с.

19. Основи тактики гасіння пожеж: навч. посіб. / В.В. Сировой, Ю.М. Сенчихін, А.А. Лісняк, І.Г. Дерев'янку. – Х.: НУЦЗУ, 2015. – 216 с.

20. Тактична і психологічна підготовка особового складу пожежної охорони: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., В.О. Росоха. – Х.: Основа, 2002. – 288 с. URL: http://books.nuczu.edu.ua/list.php?IDlist=Q_9#up.

21. ДСТУ 2272:2006 Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять. URL: https://kmkdka.com/sites/default/files/files/dstu_2272_2006.pdf.

22. ДСТУ 2273:2006 Протипожежна техніка. Терміни та визначення основних понять.

23. Про організацію роботи щодо укриття особового складу підрозділів. Рекомендації щодо облаштування підвальних приміщень або приміщень з захисними властивостями від уражень бойових снарядів для укриття особового складу підрозділу. Окреме доручення ДСНС України від 04.07.2022 № В-379.

24. Тимчасові рекомендації щодо йодної профілактики серед персоналу ДСНС у разі виникнення надзвичайних ситуацій на атомних електростанціях та інших ядерних катастроф, що супроводжуються викидом радіоактивних ізотопів йоду в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Окреме доручення ДСНС України від 09.05.2022 № В-243.

25. Про забезпечення безпеки. Методичні рекомендації щодо організації гасіння пожеж в природних екосистемах в районах ведення бойових дій, алгоритм дій особового складу у разі виявлення на місці загорань вибухонебезпечних предметів, а також надання домедичної допомоги у разі отримання мінно-вибухових травм. Окреме доручення ДСНС України від 22.03.2022 № 022-01-од-ппу

Навчальне видання

ПОЖЕЖНА ТАКТИКА

Курс лекцій

Частина II

Для здобувачів вищої освіти,
які навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти
в галузі знань 26 «Цивільна безпека»
за спеціальністю 261 «Пожежна безпека»

Підписано до друку 06.10.2023. Формат 60x84 1/16.

Умовн.-друк. арк. 8,7.

Вид. № 44/23.

Сектор редакційно-видавничої діяльності
Національного університету цивільного захисту України
61023 м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

www.nuczu.edu.ua